

GROENE ZORGCOMBINATIES

Natuurinclusief ontwikkelen als kans voor innovatie binnen de welzijnszorg

Afstudeerscriptie Hogeschool VHL

Laurens Bonekamp
Suzanne Kroon

4 juni 2015

Colofon

<i>Tekst en vormgeving:</i>	Laurens Bonekamp & Suzanne Kroon
<i>Status verslag:</i>	Afstudeerscriptie, definitieve versie
<i>Datum:</i>	4 juni 2015
<i>Opdrachtgever:</i>	Nationaal Groenfonds <i>Jac. Meter & Pieter Baars</i> Westerdorpsstraat 68 3871AZ Hoevelaken
<i>Onderwijsinstelling:</i>	Hogeschool VHL Larensteinselaan 26a 6882 CT Velp Begeleider: <i>Gilbert Leistra</i>
<i>Afstudeerrichting:</i>	Laurens Bonekamp: <i>Bosbouw/ Urban Forestry</i> Suzanne Kroon: <i>Mens en Natuur</i>
<i>Foto's omslag:</i>	Op de omslag zijn foto's te zien gemaakt bij bezoek van de praktijkvoorbeelden. De foto's met personen erop zijn tot stand gekomen na mondeling toestemming van de personen. De foto's zijn gemaakt door de auteurs.

Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen en/of openbaar gemaakt mits duidelijke bronvermelding.

Groene zorgcombinaties

Afstudeerscriptie over natuurinclusief ontwikkelen als kans voor innovatie binnen de welzijnszorg

Laurens H. Bonekamp & Suzanne M. Kroon

Studenten Bos- en Natuurbeheer

Hogeschool VHL

4 juni 2015

Trefwoorden: *Natuur/zorgcombinaties, natuurinclusief ontwikkelen, groene baten*

Voorwoord

Voor u ligt het rapport **Groene zorgcombinaties, Natuurinclusief ontwikkelen als kans voor innovatie binnen de welzijnszorg**. Het rapport is geschreven als afstudeerscriptie voor de studie Bos- en Natuurbeheer aan Hogeschool Van Hall Larenstein te Velp. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Nationaal Groenfonds met als doel een bijdrage te leveren aan de functiecombinatie natuur en gezondheid.

“Nederland verandert en de zorg verandert mee.”
Dit is de boodschap die begin dit jaar veelvuldig te horen was op radio en televisie (*Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2015*). Er is veel aan het veranderen binnen de zorg, alleen al in de afgelopen 4 maanden van dit onderzoek kwamen de nodige krantenkoppen voorbij waaruit blijkt dat het een actueel thema is dat speelt in de samenleving. Koppen zoals: *“Meer psychische klachten in huisartsenpraktijk”*, *Telegraaf, 21 januari 2015* en *“Twintig procent ouderen is licht depressief”* *Ouderenjournaal, 26 mei 2015*. Maar ook koppen zoals *“Zorgvastgoed elke dag aantrekkelijker”* *Cobouw, 21 april 2015*, *“Natuur op kantoor zorgt voor meer welzijn, productiviteit en creativiteit”*, *manageronline.nl, 2 april 2015* en *“Groene daken verbeteren concentratie”* *Gezondheidsnet, 26 mei 2015*.

Het klinkt misschien als een vreemd thema voor twee Bos- en Natuurbeheer studenten. Toch hebben zorg, welzijn en gezondheid veel raakvlakken met bos en natuur. Er komen steeds meer onderzoeken, waaruit blijkt dat een groene omgeving van positieve invloed kan zijn op de gezondheid en het welzijn van mensen. Daarnaast wordt er vanuit de nieuwe Rijksnatuurvisie Natuur (*Ministerie van EZ, 2014*) steeds meer gericht op

welke waarde natuur kan opleveren voor de gezondheid.

Wij zagen het dan ook als uitdaging om bij dit onderzoek juist te kijken bij andere sectoren, hoe de welzijnszorg in elkaar zit, hoe je elkaar als sectoren kan versterken en welke rol natuur kan hebben binnen de verandering binnen de zorg. Deze benadering heeft ons veel kennis, ervaringen en nieuwe inzichten opgeleverd, die wij zeker mee zullen nemen als beginnend professional.

Dankwoord

Graag willen wij alle medewerkers binnen Nationaal Groenfonds bedanken voor de ondersteuning bij het onderzoek. Jac. Meter en Pieter Baars willen wij in het bijzonder bedanken voor de grote betrokkenheid, scherpe inzichten en begeleiding tijdens deze afstudeerperiode. Daarnaast willen wij Gilbert Leistra bedanken voor zijn positieve kritische blik en begeleiding vanuit Hogeschool VHL. Ten slotte willen wij alle personen die wij hebben mogen interviewen, bedanken voor hun openheid, betrokkenheid en meedenkendheid.

Velp 4 juni 2015,

Laurens Bonekamp & Suzanne Kroon

Samenvatting

Kan de gezondheidswinst die natuur oplevert, ook ten goede komen aan de ontwikkeling en beheer van die natuur? In dit rapport worden de mogelijkheden onderzocht om natuur en zorg te koppelen binnen de welzijnszorg. Het rapport gaat in op natuur/zorgcombinatie die kunnen bijdragen aan natuurinclusieve ontwikkelingen binnen de welzijnszorg.

Natuur midden in de samenleving wordt steeds meer centraal gezet. Hierbij gaat het niet alleen om de intrinsieke, ecologische of beleavingswaarde van de natuur, maar ook om de economische waarde van natuur voor de mens. Er wordt gezocht naar nieuwe functie-combinaties met natuur. Eén van de zoekrichtingen voor een functiecombinatie is natuur en zorg. Nationaal Groenfonds wil invulling geven aan deze functiecombinatie en hiermee een bijdrage leveren aan de publieke ambitie ten aanzien van natuur en landschap. Dit door middel van onderzoeken naar de mogelijkheden van natuurinclusief ontwikkelen binnen de gezondheidszorg en welzijnszorg. Dit onderzoek vormt de laatste stap in het onderzoek binnen de welzijnszorg waarin de kansen naar voren komen voor natuurinclusief ontwikkelen binnen deze sector.

Op basis van ontwikkelingen, trends en interviews met branchespecialisten binnen de welzijnszorg is er bepaald waar binnen deze sector kansen liggen voor natuurinclusief ontwikkelen. Hieruit blijkt dat er kansen liggen door aansluiting te zoeken bij vrijkomend (zorg)vastgoed gelegen in een groene omgeving, te sturen op maatwerk en kwaliteit, in te spelen op vergrijzing en vereenzaming en dat er kansen liggen bij het beperken van ziekteverzuim binnen het arbeidsproces door inzet van een groene omgeving.

Verder is er door middel van een literatuurstudie onderzocht op welke manieren de welzijnszorg het meeste baat kan hebben bij de inzet van een groene omgeving binnen de zorgvraag. Hieruit komt naar voren dat de meeste meerwaarde te behalen is door middel van inzet van groen ten

behoefte van vermindering van stress en gedragsproblematiek. Hierbij wordt verwacht dat er een reductie van medicijngebruik en intensieve begeleiding op kan treden. De andere grote besparing in ziektekosten lijkt voornamelijk te liggen bij het terugdringen van ziekteverzuim gerelateerd aan welvaartsziekten.

Als laatste deel van het onderzoek is er aan de hand van bestaande groene zorgvoorbeelden gekeken met welke motivatie deze natuur/zorgcombinaties tot stand zijn gekomen, welke randvoorwaarden er worden aangegeven voor natuurinclusief ontwikkelen en wat de rol van de natuursector en bankensector kan zijn binnen de functiecombinatie.

Vervolgens is er op basis van de uitkomsten en criteria een ontwerp gemaakt van natuur/zorgcombinaties die als meest kansrijk worden gezien voor natuurinclusieve ontwikkelingen. Hieruit is gebleken dat de richtingen woonzorg in het groen voor specifiek zorgprofiel, samenwerkingsverbanden op zorglandgoederen, natuur als uniek vestingsklimaat en groene uitval preventie het meest kansrijk zijn.

Wel zijn er nog stappen nodig om de functiecombinatie echt te laten slagen. De onderzoeken naar effecten van groen in de zorg zijn relatief nieuw waardoor er weinig wetenschappelijke onderbouwing voor is, vooral op langer termijn. Meer onderzoek naar lange termijn effecten, kennisdeling en meer samenwerking tussen de sectoren rondom dit thema kan er aan bijdragen om deze functiecombinatie echt te laten slagen.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	II
Samenvatting	III
Inhoudsopgave	IV
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Doelstelling	2
1.3 Doelgroep	2
1.4 Methodiek	2
1.5 Leeswijzer	4
2 Ontwikkelingen binnen de Welzijnszorg	6
2.1 Afbakening welzijnszorg	6
2.2 Trends en ontwikkelingen binnen de welzijnszorg	6
2.3 Ontwikkelingen per deelsector	8
2.4 Slot: Kansen voor natuurinclusief ontwikkelen vanuit de welzijnszorg	11
3 Baten groene omgeving voor de welzijnszorg	13
3.1 Groene baten, huidige stand van de wetenschap	13
3.2 Hoofddeling natuur-gerelateerde baten voor de mens	14
3.3 Overige groene baten	15
3.4 Besparing kosten	17
3.5 Slot: Natuur, wat levert het op voor de welzijnszorg?	18
4 Natuurinclusieve zorg in de praktijk.....	20
4.1 Groene woonzorgcombinaties	20
4.2 Groene uitvalpreventie	23
4.3 Terrein beherende organisaties	26
4.4 Zorg gerelateerde organisaties	28
4.5 Rabobank Nederland	29
4.6 Slot: Kansen en criteria voor natuurinclusieve ontwikkeling vanuit de praktijk	30
5 Kansrijke functiecombinaties welzijnszorg en natuur	32
5.1 Selectiecriteria natuur/zorgcombinaties	32
5.2 Kansrijke natuur/-zorgcombinatie	32
5.3 Rol Nationaal Groenfonds	42

5.4	Financieringsconstructies	42
5.5	Slot: Aanbevelingen	43
6	Discussie	44
7	Bronvermelding	45
	Bijlagen	48
	Bijlage 1: Voorbeeld interview uitwerking	49
	Bijlage 2. Geïnterviewde contactpersonen	52
	Bijlage 3. Ontwikkelingen per deelsector.....	53
	Bijlage 4. Praktijkvoorbeelden groene woonzorg	55
	4a. Zorglandgoed Stegerveld	55
	4b. Linge's zorglandgoed	57
	4c. Belevingstuinen ZZP zorggroep Wijchen	59
	4d. Overige groene woonzorgcombinatie	61
	Bijlage 5. Praktijkvoorbeelden Terrein beherende organisaties	62
	5a. Natuurmonumenten: De Grootte Modderkolk	62
	5b. Staatsbosbeheer	64
	5c. InnovatieNetwerk	66
	Bijlage 6. Zorg gerelateerde organisaties	67
	6a. Friesland Zorgverzekeraar	67
	6b. GGNet	68
	Bijlage 7. Financieringsconstructies	69

1 | Inleiding

1 Inleiding

In dit rapport worden aanbevelingen gedaan voor natuur/zorgcombinaties die kunnen bijdragen aan natuurinclusieve ontwikkelingen binnen de welzijnszorg. Dit wordt aan de hand van kansen die lopende ontwikkelingen binnen de welzijnszorg bieden voor natuurinclusief ontwikkelen, baten die de welzijnszorg kan hebben bij inzet van een groene omgeving binnen de zorgvraag en aan de hand van kennis en ervaringen vanuit praktijkvoorbeelden gedaan.

1.1 Aanleiding

De kijk op natuur is aan het veranderen in Nederland. Waar voorheen de focus lag op o.a. habitatrictlijnen, Natura2000 en de aanleg van Ecologische Hoofdstructuur, nu Nationaal Natuurnetwerk (NNN), wordt de natuur midden in de samenleving centraal gezet. Hierbij gaat het niet alleen om de intrinsieke, ecologische of belevingswaarde van de natuur, maar ook om de economische waarde van natuur voor de mens. In de nieuwe Rijksnatuurvisie uit 2013 wordt gesteld dat natuur en economie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, waarbij gestuurd wordt op nieuwe samenwerkingen en functiecombinaties vanuit de natuursector (*Ministerie van EZ, 2013*).

1.1.1 Rol Nationaal Groenfonds

Nationaal Groenfonds wil invulling geven aan deze transitie en zet zich in om de publieke ambitie ten aanzien van natuur en landschap te helpen realiseren. Dit gebeurt voornamelijk als financier (en kassier) voor natuur en landschapsprojecten in Nederland, strategische advisering en markt- en productontwikkeling gericht op economische ontwikkeling binnen de natuursector. Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van het concept “Groengarantie” en betrokkenheid bij de uitrol van het concept “Natuurbegraven”. Eén van de zoekrichtingen voor nieuwe samenwerkingen en functiecombinaties, waar Nationaal Groenfonds haar bijdrage aan wil leveren, is de functiecombinatie natuur en gezondheid.

Voorgaand onderzoek

Nationaal Groenfonds is de mogelijkheden voor de functiecombinatie natuur en gezondheid op twee manieren aan het verkennen. De mogelijkheden binnen de cure-sector¹ van de zorg en de mogelijkheden binnen de caresector² van de zorg. Het onderzoek binnen de cure-sector is in 2012 uitgevoerd door Jan de Jong (Natuur en zorg, *Natuurinclusieve ziekenhuizen als nieuw verdienmodel voor natuur*). Het onderzoek binnen de caresector is in 2014 gestart met twee verkennende onderzoeken door Ilmer van Hattem. Hierbij zijn de volgende onderzoeken gedaan: *Analyse zorgsector, een verkenning van mogelijkheden voor natuurontwikkeling in de care-sector* (van Hattem, 2014) en *Zorgvastgoed en natuur, een verkenning van mogelijkheden voor het ontwikkelen van natuur in combinatie met ontwikkelingen binnen de care-sector van de zorg* (van Hattem, 2015). Deze laatste twee onderzoeken zijn uitgegeven als interne documenten en gelden als uitgangspunt voor dit onderzoek. Dit onderzoek zal de laatste stap zijn in het onderzoek binnen de welzijnszorg, waarin de kansen naar voren komen voor natuurinclusief ontwikkelen binnen deze sector.

Kader

Het rapport geldt als afstudeerscriptie voor de studie Bos- en Natuurbeheer aan Hogeschool Van Hall Larenstein in Velp. Het is een afstudeeropdracht gericht op planvorming.

¹ Gezondheidszorg zoals ziekenhuizen

² Welzijnszorg zoals o.a. verpleging en gehandicaptenzorg

1.2 Doelstelling

Het rapport heeft als doel een overzicht te geven van concrete mogelijkheden om natuur/zorgcombinaties vorm te geven waarbinnen Nationaal Groenfonds een faciliterende rol kan hebben. Binnen het onderzoek staat centraal welke ontwikkelingen er spelen binnen de welzijnszorg, wat de meerwaarde kan zijn van een groene omgeving voor de welzijnszorg en op welke manier er een kansrijke functiecombinatie gemaakt kan worden tussen de welzijnszorg en natuur. Op deze manier wordt er getracht een bijdrage te leveren aan een meer duurzame vormgeving van de welzijnszorg waarin natuur wordt gezien als kans voor innovatie en ontwikkeling. Daarnaast kan de functiecombinatie bijdragen aan een meer duurzame verankering van de natuursector binnen de maatschappij, waarbij het beheer en onderhoud van natuur niet alleen voor rekening komt van de natuursector.

Aan de hand van de volgende hoofd- en deelvragen zullen bovenstaande onderwerpen worden behandeld en uitgewerkt.

1.2.1 Hoofdvraag

Welke concrete natuur/zorgcombinaties bieden kansen voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg en voor realisatie en/of het duurzaam beheer van Natuur en Landschap.

1.2.2 Deelvragen

1. Welke ontwikkelingen en trends binnen de welzijnszorg zoals beschreven in de verkennende onderzoeken, worden onderschreven door deskundigen en branchespecialisten en kunnen worden aangemerkt als meest kansrijke richting voor natuurinclusief ontwikkelen?
2. Welke baten kan de welzijnszorg hebben bij de inzet van een groene omgeving binnen de zorgvraag?
3. Wat is de motivatie vanuit bestaande natuur/zorgvoorbeelden voor inzet van groen binnen de zorgvraag en welke randvoorwaarden worden hierbij gesteld?
4. Welke randvoorwaarden voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg worden er gesteld vanuit de natuur- en bankensector.

1.2.3 Randvoorwaarden

Binnen het onderzoek zijn volgende uitgangspunten leidend:

- > Een natuurinclusieve benadering moet kansen bieden voor de welzijnszorg.
- > Er moet een meerwaarde ontstaan voor zowel de betrokken partijen binnen de welzijnszorgsector als voor natuur en landschap.
- > Nationaal Groenfonds speelt een belangrijke rol als partner in de vorm van kennis, netwerk en/of financier.

1.3 Doelgroep

Het rapport is geschreven voor Nationaal Groenfonds om inzichtelijk te krijgen waar de kansen liggen voor natuurinclusieve ontwikkeling binnen de welzijnszorg en op welke manier deze functiecombinatie vormgegeven kan worden. Het rapport is niet alleen bedoeld voor Nationaal Groenfonds maar juist ook voor beleidsmakers en planvormers die opereren rondom dit thema. Het rapport is openbaar beschikbaar en kan interessant zijn voor o.a. de volgende doelgroepen:

- Beleidsmakers binnen welzijnszorg
- Planvormers en projectleiders binnen de functiecombinatie natuur & zorg
- Particuliere zorgcollectieven
- Terrein beherende organisaties
- Gemeenten en provincies

1.4 Methodiek

De beantwoording van de hoofd- en deelvragen is methodisch als volgt opgebouwd: de deelvragen vormen het achterliggende onderzoek waarbij elke deelvraag een set aan criteria oplevert. Deze criteria worden gebruikt om een uitspraak te kunnen doen over de hoofdvraag. De beantwoording van de hoofdvraag is het uiteindelijke ontwerp van het rapport.

Onderzoeksmethoden

De ontwikkelingen tussen natuur en welzijnszorg zijn relatief nieuw waardoor er nog weinig literatuur over is geschreven. Voor dit onderzoek is er dan ook gekozen voor een onderzoeksmethode waarbij is ingegaan op kennis en ervaringen uit de praktijk doormiddel van interviews, en waar mogelijk aangevuld met onderbouwing vanuit literatuur en voorgeande onderzoeken.

Aanpak

Allereerst is er begonnen met het beantwoorden van de eerste deelvraag. Hiervoor zijn de ontwikkelingen binnen de welzijnszorg, zoals geschetst in de voorgaande onderzoeken vanuit Nationaal Groenfonds, getoetst aan de hand van interviews met een vijftal deskundigen en branchespecialisten binnen de welzijnszorg, Ministerie van EZ, bankensector en zorgverzekeraars. Binnen deze interviews stond centraal welke trends en ontwikkelingen er zijn binnen de welzijnszorg en welke kansen dit biedt voor natuurinclusief ontwikkelen. Onderbouwd door literatuurstudie is deze informatie gebundeld tot ontwikkelingen binnen de welzijnszorg, ontwikkelingen per deelsector en de mogelijkheden van een functiecombinatie met natuur per deelsector. Op basis van deze informatie is er een set van criteria gevormd, waar binnen de welzijnszorg de meeste kansen liggen voor de functiecombinatie.

Als vervolgstap zijn er een elftal personen geïnterviewd, die op enige wijze betrokken zijn (geweest) bij een praktijkvoorbeeld waarbij er een relatie is tussen welzijnszorg en een groene omgeving ten behoeve van de beantwoording van deelvraag 3 en 4. Deze personen kwamen voort uit de interviews voor deelvraag 1 en op basis van research op internet. Er is een selectie gemaakt van praktijkvoorbeelden, die aansluiten op de resultaten vanuit deelvraag 1, veelvuldig naar voren kwamen in de verschillende interviews en een duidelijk beeld voor randvoorwaarden kunnen scheppen ten behoeve van de hoofdvraag.

Voor de beantwoording van deelvraag 3 is er met zowel zorginstellingen, projectleiders, wandelcoach, beroepsvereniging Groene Zorg als terrein behorende organisaties (TBO's) gesproken om bestaande natuur/ zorgcombinaties vanuit meerdere oogpunten te kunnen belichten. Bij deze interviews stond centraal wat de aanleiding is om een groene omgeving te betrekken binnen de welzijnszorg, de wijze waarop een groene omgeving wordt ingezet en de randvoorwaarden van de functiecombinatie. De interviews zijn verwerkt tot praktijkvoorbeelden en heeft een set van criteria opgeleverd aan

randvoorwaarden voor natuurinclusieve ontwikkeling.

Voor de beantwoording van deelvraag 4 is er gesproken met een beleidsmedewerker binnen een TBO en met branchespecialisten welzijnszorg binnen de bankensector. Het doel van deze interviews was om te verkennen welke rol deze sectoren kunnen hebben binnen natuurinclusieve ontwikkelingen en welke randvoorwaarden zij hieraan verbinden. Ook deze interviews zijn weer verwerkt tot praktijkvoorbeelden en hebben een set aan criteria opgeleverd, waar randvoorwaarden naar voren komen voor zowel de natuur als bankensector.

Tegelijkertijd met de voorgaande vervolgstap is aan de hand van literatuurstudie, deelvraag 2 beantwoordt. Hierbij is er verkend, wat de huidige stand is van de wetenschap ten opzichte van groene baten voor de mens, welke typen groene baten er te onderscheiden zijn en op welke wijze dit ingezet kan worden binnen de welzijnszorg. Vervolgens is er op basis van de literatuurstudie, aangevuld met resultaten uit interviews, beschreven wat dit kan opleveren voor de welzijnszorg. Hierbij is vooral gekeken naar de effecten, die een groene omgeving kan hebben op cliënten en of dit kostenbesparingen op kan leveren. Het heeft een set aan criteria opgeleverd die laten zien welke baten een groene omgeving kan hebben voor de welzijnszorg en wat dit kan opleveren voor de welzijnszorg.

Als laatste stap, zijn de uitkomsten voortkomend uit de deelvragen naast elkaar gelegd en is er op basis van de verworven kennis en criteria, een ontwerp gemaakt van natuur/zorgcombinaties, waar de meeste kansen worden gezien voor natuurinclusieve ontwikkelingen. Hierbij wordt er per natuur/zorgcombinatie ingegaan op wat de meerwaarde is van de functiecombinatie, voor welke doelgroep het geschikt is, hoe het vormgegeven kan worden en welke overige randvoorwaarden er gelden. Daarnaast wordt er ingegaan welke rol Nationaal Groenfonds kan hebben binnen deze functiecombinatie. Deze laatste stap is de beantwoording van de hoofdvraag en fungeert tevens als conclusie en aanbeveling.

Interviews

Er is gekozen om de interviews niet op te nemen in het rapport omdat alleen de hoofdlijnen vanuit de interviews zijn gebruikt in het onderzoek. Deze hoofdlijnen zijn uitgewerkt tot praktijkvoorbeelden die terug te vinden zijn in de bijlage. Indien gewenst zijn de uitwerkingen van de interviews op te vragen bij de auteurs en Nationaal Groenfonds. In bijlage 1 is een voorbeeld te zien van een uitgewerkt interview. Daarnaast is de volledige lijst met geïnterviewde terug te vinden in bijlage 2.

1.5 Leeswijzer

Opbouw rapport

Het rapport is opgebouwd uit 4 kernhoofdstukken. Hoofdstuk 2, *Ontwikkelingen binnen de welzijnszorg*, geeft antwoord op deelvraag 1 en biedt het theoretisch kader vanuit de welzijnszorg en is ook primair vanuit deze bril benaderd. Hoofdstuk 3, *Baten groene omgeving voor de welzijnszorg*, geeft het antwoord op deelvraag 2 en biedt het theoretisch kader vanuit mogelijke groene baten voor de welzijnszorg. Hier zal worden ingegaan op hoever de wetenschap is rondom dit thema, op welke wijze de baten mogelijk ingezet kunnen worden binnen de welzijnszorg en wat dit voor de deelsectoren op kan leveren. In hoofdstuk 4, *Natuurinclusieve zorg in de praktijk*, wordt antwoord gegeven op deelvragen 3 en 4. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen getoond vanuit praktijkvoorbeelden, waarbij de volledige uitwerkingen terug te vinden zijn in de bijlagen. De praktijkvoorbeelden zijn enerzijds bedoeld ter inspiratie voor nieuwe projecten waarbij

de combinatie natuur en welzijnszorg wordt opgezocht. Anderzijds bieden de praktijkvoorbeelden randvoorwaarden en onderbouwing voor de gemaakte keuzes in hoofdstuk 5, *Kansrijke functiecombinaties welzijnszorg en natuur*.

Hoofdstuk 5 is het slothoofdstuk waar antwoord gegeven zal worden op de hoofdvraag. Hier worden vier benaderingen voor natuur/zorgcombinaties beschreven om de kansen en mogelijkheden voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg vorm te geven.

Definities

Om het rapport leesbaar te maken voor een grote doelgroep, worden er de volgende definities gehanteerd:

Welzijnszorg

Binnen de zorgsector worden de termen Cure en Care gebruikt. Dit onderzoek richt zich alleen op de Caresector. Voor de leesbaarheid is hier de Nederlandse term welzijnszorg gehanteerd.

Natuurinclusief ontwikkelen

Onafhankelijk van de mate van natuurlijkheid van de groene omgeving, wordt in dit rapport de term Natuurinclusief ontwikkelen gehanteerd. De term natuurinclusief ontwikkelen wil zeggen, dat bij veranderingen in de zorg, een groene omgeving wordt meegenomen in de planvorming.

Groen op kantoor maakt gelukkiger en productiever

Gezondheid.be, 7 oktober 2014

NIEUWS Nieuw internationaal onderzoek van onder meer de universiteiten van Groningen en Exeter bevestigt dat groen op kantoor een werknemer gelukkiger en productiever maakt dan een kale ruimte. Het onderzoek verscheen in The Journal of Experimental Psychology.

Eerder onderzoek in laboratoria wees al in die richting, maar onze studie is de eerste studie die naar het effect keek in echte kantoren en voordelen laat zien op de lange termijn. De onderzoekers bestudeerden de impact van een kaal en groen kantoor op de werknemers perceptie van de luchtkwaliteit, concentratie en tevredenheid met de werkplek bij twee grote kantoren in het Verenigd Koninkrijk en Nederland. Ze brachten de werknemers gedurende meerdere maanden. Elk participant werd maandenlang bevraagd over de luchtkwaliteit, concentratie en tevredenheid op hun werkplaats. Op al die punten bleef de verbetering op. Het productiviteitsniveau steeg met maanden.

Er zijn meerdere mogelijke verklaringen. Een fysiek voordeel van bijvoorbeeld stof, en gezonde mensen werken bij een kantoordecoratie die indruk wekt dat het management erachter staat dat die harder willen werken.

Nu.nl (gezondheidsnet), 26 mei 2015

'Groene daken verbeteren concentratie'

6 mei 2015 13:18
26 mei 2015 16:27

van de University of Melbourne toont aan dat slechts 40 seconden op een groen dak kijken je concentratie al verbetert.

de studie zijn dinsdag verschenen in het *Journal of Experimental Psychology*.

De studenten kregen bij het onderzoek een saaie taak voorgeschoteld: knop drukken terwijl er op een beeldscherm getallen voorbij kwamen. De helft van de groep mocht naar een groen dak. De andere helft bekeek een afbeelding van een dak.

De helft van de groep mocht naar een groen dak. De andere helft bekeek een afbeelding van een dak.

De studenten die het groene dak hadden gezien beter te concentreren en waren een stuk *geconcentreerder* dan de studenten die het kale dak hadden bekeken.

Ggz puzzelt op financiële toekomst

Skipr Bedactie
17 april 2015
0 reacties

De ggz krijgt de komende jaren financieel veel voor de kiezen. Krimpende budgetten tegenover een groeiend cliëntenbestand. Krimpende budgetten tegenover een groeiend cliëntenbestand. Krimpende budgetten tegenover een groeiend cliëntenbestand.

Skipr Finance, 17 april 2015

'Ruim helft Rotterdamse ouderen is eenzaam'

16-05-2015 | 12:30

Delen:

De gemeente Rotterdam is zaterdag begonnen met een campagne tegen eenzaamheid. Voor de Markthal in het centrum dansten honderd dansers op een speciaal lied over eenzaamheid. Ook wethouder De Jonge was aanwezig.

Ruim de helft van de Rotterdamse ouderen voelt zich volgens de gemeente eenzaam. Een op de vier ouderen heeft zelfs helemaal niemand om op te rekenen. De gemeente wil dit probleem op de kaart zetten.

'Probleemwijken'

De meeste eenzame ouderen wonen volgens de gemeente in de wijken Oud en Nieuw Crooswijk, Oud Mathenesse, Witte Dorp, Tussendijken, Hillesluis en Hoogvliet Noord. In mei en juni gaat de gemeente onderzoeken wat bewoners in de wijken daar aan kunnen doen.

Vanaf september brengen ook getrainde vrijwilligers huisbezoeken aan ouderen van 75 jaar en ouder. Daarna moeten de ouderen geholpen worden via bewonersinitiatieven, het wijkteam en instellingen in de wijk. Later volgen bezoeken aan 75-plussers in de andere wijken.

Jaarlijks bezoek 75-plussers

Eind vorig jaar werd al bekend dat de gemeente alle 75-plussers jaarlijks wil gaan bezoeken. Het bleek dat de vrouw tien jaar eerder was overleden dan de man.

RTV Rijnmond, 16 mei 2015

NRC, 7 juni 2013

Fractievoorzitter Halbe Zijlstra op het VVD-congres van eind mei. Foto ANP / Martin Bieseman

FINANCIË Het kabinet moet in eerste instantie extra bezuinigen op zorgkosten, uitkeringen en toeslagen. Onderwijs, infrastructuur en veiligheid moeten in nieuwe bezuinigingen. Halbe Zijlstra vandaag in Het Financieel Beleggen.

door Anouk van Kampen

NZG TWINTIG PROCENT OUDEREN IS LICHT DEPRESSIEF

Depressie onder ouderen is een veel voorkomend gezondheidsprobleem. Twee tot drie procent van de ouderen heeft een ernstige depressie. En groter aantal, vijftien tot twintig procent van de ouderen, lijdt aan een lichte vorm van depressie. Dat meldt PsyQ.

De depressies onder ouderen uit zich op een andere manier dan bij jongeren. Ouderen ondervinden geen extreme somberheid of het gevoel van binnen leeg te zijn. Zij laten eerder lusteloos en gelaten gedrag zien. Dat gedrag wordt vaak toegeschreven aan ouderdom, maar volgens PsyQ is het een depressief gevoel geen gevolg van het ouder worden. Ouderen kunnen namelijk net zo goed herstellen van een depressie.

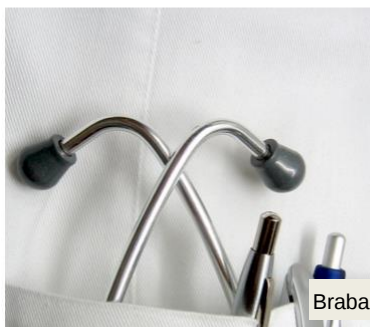
Ouderen klagen onder andere over: vaak piekeren, slaapproblemen, slecht eten, vermoeidheid, eenzaamheid en lichamelijke klachten zoals trillende handen en duizeligheid.

Nationale zorggids, 27 mei 2015

Vivent wil kleinschalige woon- zorgcomplexen

28 mei 2015 | Laatste update: 28 mei, 17:00

DEN BOSCH/VUGHT - De Bossche Zorgorganisatie Vivent wil de komende drie jaar in haar totale werkgebied kleinschalige wooncomplexen met zorg realiseren. Vivent is werkzaam in Den Bosch en de zeven Meierijgemeenten: Boxtel, Haaren, Schijndel, Sint-Michielsgestel, Vught en Vlijmen.

Brabant Dagblad, 28 mei 2015
Vivent volgens divisie manager Arno

2 Ontwikkelingen binnen de Welzijnszorg

Welzijn: Het welbevinden van mensen in lichamelijk en geestelijk opzicht. Welzijn is iets dat mensen individueel beleven. Welzijn staat los van welvaart. Ook zonder welvaart kunnen mensen zich lichamelijk en geestelijk goed voelen. Omgekeerd kunnen bepaalde gevolgen van welvaart een bedreiging zijn voor het welzijn. Welzijn wordt meer bepaald door sociale stabiliteit en culturele bloei dan door economische vooruitgang. *(definitie van welzijn volgens Prof. dr. D.B.B. Rijsenbrij (Vision,2015))*

In dit hoofdstuk komen de lopende ontwikkelingen en trends binnen de welzijnszorg aan bod die kansen bieden voor natuurinclusief ontwikkelen. Deze zijn getoetst aan de hand van de ontwikkelingen uit interne onderzoeken van Ilmer van Hattem en door middel van interviews met branchespecialisten zorg binnen Rabobank Nederland, Aedes-Actiz kenniscentrum Wonen-Zorg, Ministerie van Economische zaken (EZ) en Friesland Zorgverzekeringen. In dit hoofdstuk staat de beantwoording van deelvraag 1 centraal.

2.1 Afbakening welzijnszorg

De zorgsector in Nederland is een grote sector waar veel aparte deelsectoren onder vallen. In de analyse zorgsector van Ilmer van Hattem zijn de verschillende deelsectoren binnen de zorg beoordeeld op relevante raakvlakken met welzijnszorg en de potentie voor natuurinclusief ontwikkelen. Hieruit kwamen de volgende deelsectoren die (gedeeltelijk) vallen binnen de welzijnszorg.

- Ouderenzorg
- Gehandicaptenzorg
- Geestelijke gezondheidszorg (GGZ)
- Keten zorg (gedeeltelijk binnen welzijnszorg)
- Medische specialistenpraktijken en privéklinieken (gedeeltelijk binnen welzijnszorg)
- Integrale kankercentra (gedeeltelijk binnen welzijnszorg)

Vanuit de interviews is er nog een zevende deelsector toegevoegd, Ziekte/uitvalpreventie

binnen het arbeidsproces. Deze deelsector werd o.a. vanuit het Ministerie van EZ (Hemke, 2015), aangegeven als zeer kansrijk voor de koppeling met welzijnszorg en natuur.

Definitie welzijnszorg

Binnen dit onderzoek is er ingegaan op alleen deze bovengenoemde deelsectoren. Wanneer er in dit rapport gesproken zal worden over de welzijnszorg, wordt hier de overkoepelde naam bedoeld voor deze zeven deelsectoren binnen de zorg.

2.2 Trends en ontwikkelingen binnen de welzijnszorg

Net als binnen veel andere sectoren is ook de welzijnszorg sterk aan het veranderen. Per 1 januari 2015 is een groot deel van de zorg gedecentraliseerd vanuit de rijksoverheid naar gemeenten en zorgverzekeraars. Deze veranderingen zijn samen gegaan met het anders vormgeven van de zorg en bezuinigingen (Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS),2015). In deze paragraaf zullen de belangrijkste veranderingen worden uitgelicht.

Extramuralisatie

Eén van de grootste veranderingen binnen de zorg is de tendens dat zorg langer thuis mogelijk moet zijn (Extramuralisatie). Met het veranderen van de “Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten” (AWBZ) in de “Wet langdurige zorg” (Wlz) moeten gemeenten er voor gaan zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen en in contact komen met de samenleving. Alleen

mensen met een zware zorgvraag behouden het recht op zorg binnen een instelling (intramurale zorg). (van Hattem, 2015). Dit betekent, dat de manier waarop de zorg in Nederland nu is vormgegeven, sterk zal veranderen. Er zullen minder mensen binnen een zorginstelling verblijven en langer thuis blijven wonen.

Veranderend gebruik zorgvastgoed

Door deze veranderingen verandert ook de kijk op zorgvastgoed, waarbij de vraag wordt gesteld of er in veel gevallen nog een fysieke plek nodig is voor zorg/behandeling. Hierdoor wordt er sterk gekeken naar nieuwe woonvormen. Woonvormen waar ouderen bijvoorbeeld langer gezamenlijk op zichzelf kunnen blijven wonen en minder snel vereenzamen en waar collectief zorg in kan worden gekocht. Binnen deze sociale woonvormen komt de klant (cliënt) veel meer centraal te staan. Bij het ontwikkelen van deze nieuwe woonvormen wordt het perspectief van de cliënt steeds belangrijker. (Harkes, 2015)

Daarnaast heeft dit tot gevolg dat veel huidig zorgvastgoed leeg komt te staan. Waar vroeger veel zorginstellingen eigen vastgoed in bezit hadden op soms afgesloten, vaak groene, instellingsterreinen, wordt deze zorg nu veelal verplaatst naar de woonwijken. De kijk op zorgvastgoed verandert steeds meer van doel naar middel, waardoor ook het huren van gebouwen tot de mogelijkheden gaat behoren (van der Heijden & Jansen, 2015). Binnen het huidige zorgvastgoed is er dan ook een krimp gaande. Zorginstellingen gaan “indikken” in hun huidige vastgoed, en zijn op zoek naar een andere invulling van hun vastgoed. Deze ontwikkeling is voornamelijk gaande binnen de ouderenzorg, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg (Harkes, 2015; van Hattem, 2014). Veel gebouwen, die in eigendom zijn van zorginstellingen, zijn gebouwd in de jaren 80 en inmiddels afschreven waardoor de boekwaarde op de balans al zeer laag is. Hierdoor kan deze ruimte vrij worden gemaakt van bebouwing en kan

er worden gestuurd op de meerwaarde van het groen³ (van der Heijden & Jansen, 2015).

Cliënten worden mondiger met meer keuzevrijheid

Een andere trend is dat mensen steeds mondiger worden, zo ook binnen de welzijnszorg. Cliënten (en familie) hebben steeds meer keuzevrijheid en willen goede zorg. Daarnaast is er sprake van meer marktwerking. Hierdoor ligt er een steeds grotere uitdaging binnen zorginstellingen voor kwaliteitsverbetering (van Hattem, 2014). Dit resulteert nu al in steeds meer particuliere initiatieven waar goede zorg, tijd en aandacht voor de cliënt centraal staat.

Participatiesamenleving

De participatiesamenleving die wordt gestimuleerd vanuit een terugtrekkende overheid heeft invloed op de welzijnszorg. Bij mensen met een lichtere zorgvraag zal de inzet van mantelzorgers steeds belangrijker worden, nu deze zorg, afhankelijk per gemeente, maar deels of niet meer vergoed zal worden. Dit betekent dat familie, kennissen, buren of vrijwilligersinstanties zoals de Zonnebloem, een deel van deze zorg op zich moeten gaan nemen. (Harkes, 2015) Daarnaast wordt er gestuurd op sociale cohesie binnen de wijken tussen de verschillende bewonersgroepen via sociale wijkteams en wijkcentrums (Lubbers, 2015).

Geen volumegroei sector, wel groei door innovaties en vergrijzing

Zorgsector breed gezien wordt er niet verwacht dat de sector zal groeien. Wel zullen er verschuivingen plaatsvinden binnen de sector (van Hattem, 2015). Dit komt onder andere doordat de zorgvastgoedsector aan het veranderen is en op zoek is naar nieuwe innovatieve mogelijkheden en financiering. Daarnaast wordt er binnen de welzijnszorg voornamelijk gekeken naar ouderen, omdat deze groep aan het groeien is. Hierbij wordt er gekeken hoeveel aangepaste woningen er nodig zijn en op welke manier deze vormgegeven moeten worden (Harkes, 2015).

³ Het Saneringsfonds gezondheidszorg moet bij dergelijke ontwikkelingen een bindende uitspraak doen.

2.3 Ontwikkelingen per deelsector

Vanuit de onderzoeken van Ilmer van Hattem, aangevuld met de interviews, is er een lijst met ontwikkelingen opgesteld per deelsector. Deze lijst is terug te vinden in bijlage 2. In deze paragraaf komen de belangrijkste ontwikkelingen per deelsector terug, worden ze in context geplaatst en worden de mogelijkheden belicht voor een functiecombinatie met natuur.

2.3.1 Ouderenzorg

De ouderenzorg is een groeiende sector door de vergijzing waarbij behoefte is aan verzorgd wonen. Daarnaast komen ouderen met een lichtere zorgvraag niet meer (of beperkt) in aanmerking voor verzorgd wonen. Er wordt een groei verwacht in de vraag naar aanleunwoningen en (luke) verzorg wonen. Wel is hierbij vaak de randvoorwaarde dat ouderen in de buurt van hun familie of mantelzorger willen blijven wonen (*van Hattem, 2015*). Ook is er een groei aan private initiatieven vanuit 50-plussers voor sociale woonvormen voor het tegengaan van vereenzaming (*Harkes, 2015*).

Context ontwikkelingen

Theoretisch gezien is dit een groeimarkt, alleen is de vraag of deze doelgroep niet gewoon een langere tijd thuis blijft wonen (*Harkes, 2015*). Daarnaast hebben ook ouderen last van de economische crisis, waardoor ze misschien wel willen verhuizen, maar hun huis niet verkocht krijgen zodat ze er moeten blijven wonen. Hierdoor wordt er verwacht, dat een grote groep ouderen waarschijnlijk alleen de laatste jaren van hun leven gebruik maken van een verpleeghuis voor als het echt niet anders kan. (*van der Heijden & Jansen, 2015; Harkes 2015*). Dit laatste is voornamelijk op korte termijn van toepassing. Wanneer de economie verder aantrekt wordt er verwacht dat ook hier de ontwikkelingen meer los gaan komen (*Beun, 2015*).

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

De grootste ontwikkelingen worden er verwacht in de groep welgestelde ouderen die op zoek zijn naar een sociale woonvorm, geheel aangepast aan hun eigen wensen (*van Hattem, 2014*). Gezamenlijk wonen in het groen zou hier goed bij

kunnen aansluiten als Unique Selling Point. Dit zal echter maar voor een specifieke doelgroep zijn, omdat veel ouderen die wonen in een drukke stad, ook dicht bij voorzieningen willen wonen en houden van levendigheid om naar te kijken. Het zal echter wel goed aan kunnen sluiten bij de groep ouderen, die altijd in een groene setting hebben gewoond en die juist willen behouden tijdens hun “oude dag”. Dit zal dan wel in groene gebieden zijn, grenzend aan dorpen en steden, zodat het toch nog in de buurt van voorzieningen ligt.

2.3.2 Gehandicaptenzorg

Binnen de gehandicaptenzorg is de grootste ontwikkeling, dat door de nieuwe wet Langdurige Zorg, de IQ-grens verlaagd is, waardoor minder cliënten woonzorg zullen ontvangen. Het gevolg hiervan is dat het sectorvolume krimpt en budgetten zullen dalen (*van Hattem, 2014*).

Context ontwikkelingen

Veel instellingsterreinen binnen de geestelijke gezondheidszorg bevinden zich in een groene omgeving, (deels) afgesloten van de bewoonde wereld. Dit is veelal een landgoed waar mensen met een verstandelijke beperking zich vrij over dit landgoed kunnen bewegen. De tendens is nu juist dat de cliënten met een hoog genoeg IQ weer moeten integreren in de samenleving en in de woonwijken. Veel van het vastgoed op deze instellingsterreinen wordt afgestoten, en de buitenhuizen voor zwaardere zorg wordt gecentreerd (*van der Heijden & Jansen, 2015*).

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Met deze ontwikkelingen komt er ruimte vrij op instellingsterreinen. Hier liggen kansen voor herontwikkeling. (*van der Heijden & Jansen, 2015*) Het inkrimpen van bebouwing met behulp van groen-voor-rood regelingen kan hier mogelijkheden bieden voor natuurontwikkeling.

2.3.3 Geestelijke gezondheidszorg

Veel van de taken vanuit de Geestelijke gezondheidszorg (GGZ) zijn sinds 1 januari 2015 overgeheveld naar de gemeenten. Hierdoor krimpt het sectorvolume binnen de GGZ, waarbij er naar verwachting in 2020 één-derde minder bedden zijn dan in 2008 (*van Hattem, 2014*). Daarnaast blijkt dat mensen met ernstige psychische aandoeningen behandeling in hun eigen omgeving het prettigst vinden (*Rijksoverheid, 2015*).

Context ontwikkelingen

De hele vormgeving binnen de GGZ gaat op de schop. Waar vroeger cliënten werden weggestopt in gestichten of (vaak groene) instellingsterreinen, stappen veel GGZ instellingen af van intramurale behandelingen. GGZ instellingen hebben veel vastgoed in eigendom wat vaak al is afgeschreven (*van der Heijden en Jansen, 2015*). Veel van dit vastgoed komt vrij waar een herontwikkelingsopgave voor komt.

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Traditioneel liggen veel GGZ instellingsterreinen in de natuur of een groene omgeving, buiten de bebouwde kom (*van Hattem, 2014*). Veel van deze instellingsterreinen verliezen hun functie. Dit biedt kansen voor herontwikkeling van deze terreinen met behoud van het groene zorg karakter.

2.3.4 Samenwerkingsverbanden (ketenzorg)

Binnen de welzijnszorg is er behoefte aan zorgvastgoed waarbij meerdere zorgfuncties bij elkaar komen, zoals semi verzorgd wonen en mantelzorg woningen, waar ze wel onderdeel uit blijven maken van de samenleving, maar wel in een beschermde omgeving (*Harkes, 2015*). Naar verwachting is dit dan ook de groeiende zorg-combinatie (*van Hattem, 2014*).

Context ontwikkelingen

Doordat er binnen de gehele zorgsector, veel bezuinigd wordt, en de zorg op een andere manier wordt ingericht, wordt er sterk gekeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden. Kansen in nieuwe samenwerkingen kunnen gezien worden tussen het thuis wonen en de zwaardere zorg.

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Binnen de ketenzorg liggen er kansen om een functiecombinatie te maken met natuur. Veel groene instellingsterreinen komen vrij voor herontwikkeling, waardoor het ontwikkelen van zorglandgoederen een succesformule kan zijn omdat hier plaats is voor vastgoed ontwikkelingen. Hierbij kan de groene omgeving een Unique Selling Point vormen.

2.3.5 Medische specialistenpraktijken en privéklinieken

Deze sector zal naar verwachting in sectorvolume stabiel blijven, wel is er budget beschikbaar vanuit private geldstromen en eigen vermogen van cliënten (*van Hattem, 2014*). Daarnaast wordt door de privatisering van de zorgsector, de concurrentie vergroot en is er een groei van behoefte naar goede en passende zorg waar je geen nummer bent. (*Harkes, 2015*)

Context ontwikkelingen

Cliënten (en familie) worden steeds kritischer op de zorg die ze willen ontvangen. Zo ontstaan er voorbeelden, waarbij ouders of familieleden met (gedeeltelijk) eigen vermogen, kleinschalige zorginstellingen oprichten. Het doel hiervan is, dat ze zelf kunnen bepalen welke kwaliteit zorg hun kind of familielid krijgt. Daarnaast is er een groei in specialistische privé klinieken.

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Juist binnen deze sector blijkt, dat er wordt gekozen voor kwalitatief hoogstaande zorg waarbij ook gekeken wordt naar een goede zorgomgeving. Hierbij wordt een groene omgeving al door sommige nieuwe voorbeelden omarmd (*van Iperen, 2015; Winkelaar, 2015; Schoemaker, 2015*). Hier liggen kansen om de combinatie te maken tussen vrijkomend vastgoed in het buitengebied en nieuwe kleinschalige woonzorggroepen.

2.3.6 Integrale kankercentra

Binnen de sector is budget beschikbaar, met name voor onderzoeksinstituten, uit onder andere fondsen (*van Hattem, 2014*). Er is een blijvend stijgende vraag naar zorgvastgoed in de periode 2015-2025 (*van Hattem, 2015*).

Context ontwikkelingen

Het is een sector, waar veel geld in omgaat. Veel van dit geld wordt echter gestoken in onderzoeken naar de ziekte en maar beperkt in het na-traject van de patiënt. Het maatschappelijk draagvlak voor deze sector is positief, waarbij tal van partijen willen samenwerken en open staan voor innovaties binnen de sector (van Hattem, 2014).

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Er liggen plannen voor natuurinclusief bouwen, waarbij de focus ligt op kleinschalig groen, en niet per definitie natuur, al staat de sector hier niet negatief tegenover. Aansluiting bij Healing Environments en natuurontwikkeling behoren hierbij tot de opties (van Hattem, 2014).

2.3.7 Ziekte/uitvalpreventie binnen het arbeidsproces.

Deze laatste deelsector is toegevoegd tijdens het onderzoek, omdat juist dit een groeiende sector is binnen de welzijnszorg. Zo is er een forse toename van chronische en leefstijl gerelateerde aandoeningen, de zogenaamde 'welvaartsziekten' als diabetes, hart- en vaatziekten en kanker (van den Berg, 2015). Hierdoor wordt verwacht dat de ziektekosten voor deze sector sterk zullen stijgen.

Context ontwikkelingen

Terwijl de andere deelsectoren typische zorgsectoren zijn, waarbij dag- of woonzorg wordt gegeven, vaak op een fysieke locatie, gaat deze deelsector vooral in op preventie van ziekte en het terugdringen van zorgkosten in de toekomst. Uit recent onderzoek blijkt dat er in 2015 meer mensen uitgevallen zijn binnen de arbeidsmarkt door stress en andere psychische klachten dan door lichamelijke klachten (Weel, 2015).

Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat er op dit moment ruim 415.000 mensen arbeidsongeschikt zijn vanwege een psychische aandoening of gedragsstoornis. 85% van de ruim 72.000 jongeren onder de 25 zit thuis

vanwege depressiviteit, stress of een andere ontwikkelingsstoornis. Ook in de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar zijn er in vijf jaar tijd duizenden arbeidsongeschikten met een psychische stoornis bijgekomen. Tot op heden zijn er nog geen aanwijzingen dat deze trend omlaag gaat, de werkdruk neemt namelijk steeds verder toe (Weel, 2015). Door deze ontwikkelingen kunnen de totale kosten van gezondheids- gerelateerde arbeidsuitval (minder productiviteit, verzuim, arbeids-ongeschiktheid, zorgkosten) met circa 26 miljard euro per jaar oplopen (Hoofdman, Klauw, Klein Hesselink, Terwoert, Jongen, Kraan, Wevers, Houtman, Koppes, 2012). Hierdoor is er toenemende aandacht nodig voor preventiezorg en -beleid als middel om zorgkosten te verminderen en kwaliteit van leven te verbeteren (van den Berg, 2015).

Mogelijkheden functiecombinatie natuur

Juist bij welvaartsziekten blijkt dat behandeling in de natuur zeer effectief kan zijn. Daarnaast kan een groene omgeving bijdragen tot een stuk preventie (meer hierover in hoofdstuk 3). Hier liggen dus veel kansen voor aansluiting tussen de zorg- en natuursector. Daarnaast is ziekte en (tijdelijke) uitval van een werknemer een grote kosten post voor een bedrijf. Zo is de ondernemer verplicht bij ziekte van een werknemer een Arbo-deskundige in te schakelen die advies geeft bij ziekteverzuimbegeleiding en toetsing en advies van het ziektebeeld (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2015). Zeker bij grote bedrijven wordt hiervoor veel geld voor gereserveerd. Bij aantoning van het positieve effect van een groene omgeving op het terugdringen van ziekteverzuim onder werknemers, liggen hier kansen voor investeren in natuur rondom bijvoorbeeld bedrijventerreinen. Dit wordt onderschreven door zowel Elze Hemke van het Ministerie van EZ (2015) als Nico Beun van het InnovatieNetwerk (2015).

2.4 Slot: Kansen voor natuurinclusief ontwikkelen vanuit de welzijnszorg

Vanuit voorgaande informatie kan geconcludeerd worden dat een aantal richtingen als potentieel kansrijk kunnen worden gezien voor natuurinclusief ontwikkelen. Tevens geldt dit als beantwoording op deelvraag 1. Dit zijn de richtingen:

- > **Aansluiting zoeken bij vrijkomend (zorg)vastgoed gelegen in een groene omgeving**
- > **Sturen op maatwerk en kwaliteit**
- > **(Luxe) verzorgd wonen voor ouderen**
- > **Groene werkomgeving**

Aansluiting zoeken bij vrijkomend (zorg)vastgoed gelegen in een groene omgeving

Binnen voornamelijk de geestelijke gezondheidszorg en gehandicaptenzorg komt veel zorgvastgoed vrij door extramuralisatie en een veranderend beeld op zorgvastgoed, waar een herontwikkelingsopgaaf voor komt. De zorgvastgoedsector staat open voor groen- of natuurontwikkeling in de nabijheid van (nieuw) zorgvastgoed, waardoor vrijkomende instellingsterreinen voor verschillende zorg gerelateerde richtingen kan worden ingezet. De ontwikkeling van deze landgoederen kan gestimuleerd worden door het geven van een open, toegankelijk en sociaal karakter. Vanuit de Rabobank en Aedes-Actiz Kenniscentrum wordt deze richting als kansrijk gezien.

Sturen op maatwerk en kwaliteit

Marktwerking binnen de welzijnszorg zorgt voor o.a. meer keuzevrijheid. Daarnaast wordt verwacht dat een grote groep cliënten straks als te goed worden bestempeld voor een behandeling in een regulier woon-zorgcentrum. Als reactie hierop worden er verschillende private initiatieven opgezet, waarbij al voorbeelden zijn, die bewust gevestigd zijn in een groene omgeving. Deze kleinschalige woon-zorgcomplexen zijn er op gericht maatwerk te bieden met de gewenste (hoge) kwaliteit van verzorging. Hierbij wordt een groene omgeving als meerwaarde gezien voor verbetering van het imago van de zorg, het woongenot en meer keuzevrijheid in dagbesteding. Deze richting wordt vanuit Aedes-Actiz Kenniscentrum, van Hattem, Linge's Zorglandgoed, Baalderborg Groep en IJssellandschap als kansrijk gezien.

Vergrijzing en vereenzaming

Door de vergrijzing en vereenzaming wordt er steeds meer gezocht naar nieuwe manieren van wonen voor 65-plussers waarbij ze een eigen- of huur woning hebben met alle aangepaste voorzieningen, maar ook de gezelligheid op kunnen zoeken. De zorgvastgoedsector richt zich daarom ook steeds meer op (luxe) verzorgd wonen. Verwacht wordt dat ook hier een doelgroep is voor verzorgd wonen in een groene omgeving, en dan met name gericht op ouderen, die tijdens hun leven al in een groene setting hebben gewoond. Vanuit welgestelde ouderen zijn al verschillende wooninitiatieven gerealiseerd vanuit tijdens hun leven vergaarde vermogen. Lokaal, vaak in dorpsverband of Randstedelijk kan dit waarschijnlijk het meest succesvol zijn. Deze richting wordt zowel door van Hattem als door het Aedes-Actiz Kenniscentrum als kansrijk gezien.

Groene werkomgeving

Er is een toename in zogenaamde "welvaartsziekten". Uit cijfers van het CBS blijkt, dat 415.000 mensen arbeidsongeschikt zijn door stress en andere psychische kwalen. Door deze toename worden veel kosten gemaakt in de gezondheid gerelateerde arbeidsuitval die tot ongeveer 26 miljard euro per jaar kunnen oplopen. Behandeling in de natuur blijkt zeer effectief te zijn voor deze kwalen (zie H 3). Daarnaast liggen er kansen voor investering in een groene omgeving rondom bijvoorbeeld bedrijventerreinen. Deze richting wordt zowel door het Ministerie van Economische Zaken als Innovatienetwerk als kansrijk gezien.

Bovenstaande richtingen geven de criteria en zoekrichtingen aan voor de natuur/zorgcombinaties die terug komen in hoofdstuk 5.

3 | Baten groen omgeving voor de welzijnszorg

3 Baten groene omgeving voor de welzijnszorg

Natuur en gezondheid, het lijkt een nieuw en innovatief thema, maar het tegendeel is waar. Hippocrates zag in zijn tijd (ca. 460-377 v.Chr.) al de meerwaarde van een gezonde en frisse lucht voor herstel bij ziekten. In de middeleeuwen had het de aandacht bij de aanleg van kloostertuinen ten behoeve voor meditatieve en herstellende doeleinden. Maar ook recentere voorbeelden, zoals kuuroorden en sanatoria werden specifiek in een groene en natuurlijke omgeving gevestigd. Anno 2015 hecht men vooral waarde aan wetenschappelijk onderbouwing om deze meerwaarde aan te tonen.

In dit hoofdstuk komt naar voren op welke wijze de welzijnszorg baat kan hebben bij de inzet van een groene omgeving binnen de zorgvraag. Hierbij is vooral gekeken naar welke effecten een groene omgeving kan hebben op cliënten binnen de welzijnszorg en of dit kostenbesparingen voor de sector op kan leveren. De volgende onderdelen zullen aan bod komen: Huidige stand van de wetenschap met betrekking tot het onderwerp, een hoofdindeling van natuur gerelateerde baten en wat deze baten op kunnen leveren binnen de welzijnszorg. Het hoofdstuk geldt als beantwoording van deelvraag 2.

3.1 Groene baten, huidige stand van de wetenschap

Zoals in de aanhef van dit hoofdstuk te lezen is, wordt het effect van natuur op de gezondheid al ver terug in de tijd gezien. Tegenwoordig is dit echter minder algemeen geaccepteerd binnen de welzijnszorg en wordt er veel gestuurd op passend medicijngebruik, goedkope en “efficiënte” zorg/huisvesting en zoveel mogelijk zorg vanuit huis. Toch werd gedurende het onderzoek duidelijk dat veel mensen waaronder professionals binnen de zorgsector de meerwaarde van groen op de gezondheid wel zien, maar er gewoonweg geen financiering en tijd is voor inzet van groen binnen de zorgvraag. Wanneer er meer wetenschappelijk onderbouwing is van wat precies de positieve

effecten zijn van een groene omgeving op de gezondheid en dit welzijns-verhogend kan werken wordt er verwacht dat er sneller een groene omgeving wordt ingezet binnen de zorgvraag.

Huidige stand wetenschap

Vanuit de wetenschap zijn verschillende onderzoeken gedaan naar relevante bevindingen waarin natuur een rol speelt in het herstel en/of verbetering van de gezondheid. In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van verschillende onderzoeken die zijn uitgevoerd door de jaren heen.

- > Kaplan & Kaplan hebben in 1989 onderzoek gedaan naar het herstel van stress en aandachtsmoeheid door natuur. Zij beschouwen stressvermindering en herstel als het centrale mechanisme (Kaplan & Kaplan, 1989).
- > Uit een onderzoek in 2004 door de Gezondheidsraad en RMNO naar de invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Blijkt dat er vooral vervolgonderzoek nodig is om meer kennis te vergaren over de gunstige invloed van natuur op gezondheid. Er is veel kennis over herstel van stress en aandachtsmoeheid en maar weinig over de andere werkingsmechanismen zoals stimuleren tot bewegen, vergemakkelijken van sociaal contact, invloed op de persoonlijke ontwikkeling en zingeving en bevorderingen van de optimale ontwikkeling van kinderen (Gezondheidsraad & RMNO, 2004).
- > Door Agnes van den Berg (Rijks Universiteit Groningen) zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de relatie tussen natuur en gezondheid waarbij de

leerstoel wordt bekostigd door Nationaal Groenfonds. Eén van deze onderzoeken is in 2013 uitgebracht als factsheet 'Waarom wij natuur nodig hebben' in samenwerking met IVN waarin door verschillende onderzoeken de positieve invloed van natuur op de gezondheid wordt besproken (van den Berg, 2013).

In februari 2015 is er een quick-scan inventarisatie gemaakt van het groene zorgaanbod in Nederland. Hier wordt er verder in gegaan op hoe er gebruik gemaakt kan worden van groene ruimtes door zorgbehoevenden zoals een groene behandelkamer. Daarnaast is er aan diverse zorgverleners gevraagd waar de voorkeur van een natuurlijke omgeving naar uit gaat. Hierop antwoordden ze dat er vooral voor gebieden wordt gekozen waar verschillende soorten natuur aanwezig is, zoals heidevelden, dicht bos en water. Plekken met veel lawaai waar veel toeristen komen kunnen het best vermeden worden (van den Berg, 2015).

- > Ook van Jolanda Maas (Vrije Universiteit Amsterdam) zijn onderzoeken verschenen, zoals een proefschrift in 2009 waarin blijkt dat de aanwezigheid van groen in de woonomgeving een positieve uitwerking heeft op de gezondheid (Maas, 2009).

Binnen de welzijnszorg zijn de onderzoeken naar de effecten van groen in de zorg nog relatief nieuw. Door het gebrek aan effectstudies met controlegroepen in vooral Nederland en weinig meta-analyses⁴ kunnen er nog geen echte betrouwbare uitspraken worden gedaan naar de effectiviteit hiervan. Ook is er weinig bekend over de baten op lange termijn zoals het terugvalpercentage (van den Berg, 2015).

3.2 Hoofdingeling natuur-gerelateerde baten voor de mens

Om de invloed van natuur op de gezondheid te beschrijven hebben de Gezondheidsraad en de RMNO in 2004 vijf werkingsmechanismen onderscheiden. Deze bestaan uit:

- Herstel van stress en aandachtsmoeheid
- Stimuleren tot bewegen
- Vergemakkelijken van sociaal contact
- Bevorderen van de ontwikkeling van kinderen
- Persoonlijke ontwikkelingen volwassenen (zingeving)

Er zal niet ingegaan worden op het bevorderen van de ontwikkelingen van kinderen vanwege de

⁴ Verschillende onderzoeken samenvoegen over één onderwerp t.b.v. secuurdere uitspraak.

beperkte raakvlakken met het onderwerp van dit rapport.

3.2.1 Herstel van stress en aandachtsmoeheid

Stress

Veel mensen zijn er van overtuigd dat contact met de natuur kan helpen om stress te verminderen. Door veel onderzoeken die gedaan zijn vanaf 1980 is bewezen dat contact met de natuur kan helpen om stress te verminderen op korte termijn. De natuur draagt niet alleen bij aan herstel van stress, het kan ook een gunstige invloed hebben op het gezond functioneren en het welzijn van niet-gestreste personen. Ook zijn er aanwijzingen dat de natuur een beschermende functie kan vervullen in het verminderen van de impact van stressvolle gebeurtenissen. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen drie soorten stressherstellende effecten: Affectief- cognitief- en fysiologisch herstel (Custers & Van den Berg, 2007). Bij affectief herstel wordt de stemming verbeterd, bij cognitief herstel wordt de concentratie, aandacht, geheugen en zelfdiscipline verbeterd en bij fysiologisch herstel worden processen in het lichaam zoals de huid, hormoonhuishouding en de werking van het hart verbeterd. Er kunnen verschillende manieren worden gebruikt om de natuur een gunstige invloed te laten hebben op het fysiologisch, affectief en cognitief herstel van stress. Enkele manieren zijn: via uitzicht uit het raam, het kijken naar afbeeldingen van natuur, een verblijf in een natuurlijke omgeving waarin er gebruikt gemaakt kan worden van de rustgevende, pijn verminderde werking van de natuur door de omgeving te gebruiken als behandelkamer (van den Berg, 2015) en via een verblijf in een ruimte binnenshuis met planten of bloemen (van den Berg, 2013).

Aandachtsmoeheid

Volgens Kaplan & Kaplan draagt contact met natuurlijke omgevingen op twee manieren bij aan herstel van aandachtsmoeheid. Als eerste bieden natuurlijke omgevingen mogelijkheden om afstand te nemen van steeds dezelfde bezigheden en gedachten. Als tweede trekken natuurlijke omgevingen vanzelf de aandacht zonder dat het inspanning kost (Kaplan & Kaplan, 1989).

3.2.2 Stimuleren tot bewegen

Een andere manier waarop natuur de gezondheid indirect positief kan beïnvloeden is door aan te zetten tot bewegen. De groene vorm die hier gebruikt kan worden is 'groen als fitnessruimte' (van den Berg, 2015). Bewegen leidt tot een positief effect op een tal van gezondheidsproblemen zoals overgewicht en diabetes (Gezondheidsraad & RMNO, 2004). Naast dat bewegen in de natuur goed is voor de gezondheid leidt een groene omgeving af van lichamelijke signalen van vermoeidheid en inspanning. Over het algemeen ervaren mensen een sportieve activiteit in een groene omgeving als meer plezierig dan dezelfde activiteit in een sportschool (Gladwell, Brown, Wood, Sandercock, Barton, 2013). Verder is gebleken dat wanneer er matig intensief wordt bewogen in een groene omgeving dicht bij huis de mensen stimuleert om ook op langere termijn niet te stoppen met deze beweging. De beweging die het meest succesvol lijkt is wandelen (Gezondheidsraad & RMNO, 2004; Reynolds 2002).

3.2.3 Vergemakkelijken van sociaal contact

Natuur kan ook worden gebruikt voor het vergemakkelijken van sociale contacten. Hiermee kan de eenzaamheid bij bijvoorbeeld ouderen ook worden verdroeven. Een groene omgeving is aantrekkelijk om elkaar te ontmoeten en zet daarmee aan tot sociaal contact en bewegen zoals bij groepsgebonden natuuractiviteiten. Hierbij kan gedacht worden aan wandelingen, helpen bij het beheer, maar ook aan tuinieren voor ouderen. Verder zijn er in het onderzoek van de Gezondheidsraad en RMNO in 2004 aanwijzingen gevonden, dat mensen, die meer sociale banden met anderen onderhouden, zich gezonder voelen en een kleinere kans hebben op het krijgen van hart- en vaatziekten, waardoor de kans groter is dat ze langer leven (Gezondheidsraad & RMNO, 2004).

3.2.4 Persoonlijk ontwikkeling volwassenen (zingeving)

Verder is de vraag of een natuurlijke omgeving kan bijdragen aan persoonlijke ontwikkelingen en zingeving. Hier zou een natuurlijke omgeving kunnen worden gebruikt als behandelkamer voor bijvoorbeeld een wandelsessie met een

wandelcoach of als therapie. De natuur kan hierbij namelijk fungeren als spiegel of metafoor voor het persoonlijk functioneren van een cliënt. Daarnaast kan de natuur beleavingsgericht worden ingezet als middel om tot bezinning en zelfbewustzijn te komen (van den Berg, 2015). Ook blijkt uit onderzoek dat een bezoek of het kijken naar de natuur leidt tot een vermindering van negatieve emoties zoals vermoeidheid, boosheid en somberheid en tot een toename van positieve gevoelens en energie (Bowler, Buyung-Ali, Knight & Pullin, 2010; Velarde, Fry & Tveit, 2007).

3.3 Overige groene baten

Niet alle groene baten, die bij de welzijnszorg aansluiten, passen binnen de hoofdingeling. Daarom komen die in deze paragraaf naar voren.

3.3.1 Welvaartsziekten

Welvaartsziekten zijn typische ziekten van eind 20^e en 21^e eeuw. Hierbij gaat het om aandoeningen of klachten, zoals depressie, burn-out, kanker, hart- en vaatziekten, diabetes, stress en aandachtsmoeheid, die een steeds drukker wordende maatschappij (waar steeds meer wordt verwacht van elkaar) tot gevolg kan hebben (van den Berg, 2015). Een aantal van deze aandoeningen zijn al genoemd bij de werkingsmechanismen in de voorgaande paragrafen. Toch blijven er een aantal over, die zullen worden behandeld in deze paragraaf.

Depressie

Uit een Canadees onderzoek, uitgevoerd in 2012 aan het Rotman Research Institute met 20 klinische depressieve mensen blijkt, dat een wandeling in de natuur wonderen kan doen. Niet alleen de stemming wordt verbeterd, maar het geheugen krijgt ook een boost en het verhoogt het concentratievermogen (Daily Mail, 2012). Hier kan de natuur zowel gebruikt worden als behandelkamer en als fitnessruimte (van den Berg, 2015). Theorieën uit de cognitieve wetenschap stellen dat mensen zich veel beter kunnen concentreren, nadat ze een tijdje in de natuur hebben doorgebracht. Dit zou kunnen komen door het feit, dat er in een landelijke omgeving minder afleiding is van buitenaf, waardoor het aandachtsvermogen en het geheugen minder belast worden. De cognitieve vaardigheden kunnen worden geholpen door de ontspanning van het

brein, waarna de vaardigheden kunnen herstellen. Uit het onderzoek bleek dat het aandachtsvermogen en de capaciteit van het werkgeheugen na de natuurwandeling van één uur met 16% steeg in vergelijking met een wandeling in de stad. Daarnaast stelt Marc Berman, leidinggevend onderzoeker, dat wandelen in de natuur een stimulerende aanvulling is op bestaande behandelingen voor klinische depressie (*Daily Mail*, 2012). Verder blijkt dat na een wandeling van 50 minuten in de natuur, de concentratie kan toenemen met 20% (*David Suzuki Foundation*, 2012).

Burn-out

Wanneer de stressproblemen, die zijn besproken in paragraaf 3.3.1 erger worden, kan het lichaam hormonaal ernstig ontregeld raken. Hierdoor kunnen zowel psychische klachten zoals concentratieverlies, besluitenloosheid en gevoelens van paniek en lichamelijke klachten ontstaan, zoals hoge bloeddruk, darmproblemen en een gevoel van uitputting. Daarnaast treedt er een ernstige vermoeidheid op (*Mindtuning*, 2015). Om al deze facetten te behandelen kan de natuur een handje helpen in de vorm van behandelruimte (*van den Berg*, 2015).

Kanker

In de natuur zijn, kan voor kankerpatiënten een goede manier zijn om rust te krijgen, om zich te ontspannen en beter met spanningen om te leren gaan (*Homocancerus*, 2015). Hiervoor kunnen twee vormen (behandelkamer en fitnessruimte) van groene zorg worden gebruikt. Het kan ook gebruikt worden als 'spiegel voor de ziel' waarin de symboliek van de natuur wordt aangegrepen om tot nieuwe inzichten te komen. Daarnaast kan er gebruik worden gemaakt van bewegingsprogramma's waarin kankerpatiënten samen kunnen wandelen om over de ziekte te praten of niet. Hierin staat zowel de beweging als het opdoen van sociale contacten centraal. De groene vormen kunnen ook aan elkaar gekoppeld worden, zodat ze allebei tegelijkertijd gebruikt kunnen worden (*van den Berg*, 2015).

3.3.2 Dementie en (licht) verstandelijke beperkingen met gedragsproblemen

Voor de kwetsbare groepen binnen de welzijnszorg, mensen met een verstandelijke beperking en ouderen en jongeren met dementie, kan de natuur helpen bij herstel of vermindering van aandoeningsgerelateerde klachten. Deze kwetsbare groepen zijn onderverdeeld in zorgprofielen⁵.

Zorgprofielen

Er zijn verschillende zorgprofielen. In dit rapport is er alleen ingegaan op de zorgprofielen passend binnen de welzijnszorg. De hoofdindeling hiervan is: verpleging en verzorging' (VV) ' , licht verstandelijk gehandicapt'(LVG) en verstandelijk gehandicapt (VG)' (*Per Saldo*, 2015).

Intensieve dementiezorg

Onder 'verpleging en verzorging' valt het zorgprofiel 'Beschermd wonen met intensieve dementiezorg'. Dit profiel is zowel voor ouderen als jongeren met dementie. Een natuurlijke omgeving in de vorm van een beleeftuin kan ervoor zorgen dat de verschillende zintuigen worden gebruikt. Daarnaast kunnen de tuinen helemaal worden ingericht naar de behoeften en mogelijkheden van mensen met dementie, waarin ze zich veilig en geborgen kunnen voelen en in de beslotenheid toch de vrijheid kunnen ervaren (*Alzheimer Nederland*, 2015). Een groene omgeving stimuleert ook de beweging en beleving vanuit twee richtingen, namelijk reminiscentie en het laten "aarden" van cliënten. Vanuit de website www.Reminiscentie.nl wordt reminiscentie omschreven als: *interventies om herinneringen aan verwerkte ervaringen op te roepen en vorm te geven*. Dit wordt ingezet om herinneringen uit hun jeugd te blijven stimuleren wat een vertraging van het geheugenverlies op kan leveren (*Baaijens*, 2015). Daarnaast is het laten "aarden" van mensen ook belangrijk bij mensen met dementie. Hierdoor worden ze beter vertrouwd met de omgeving en krijgen ze een betere dag/nacht ritme en daarmee een betere slaap/waak ritme (*Baaijens & Hendriks*, 2015). Vooral de geuren van vroeger zijn hierbij erg krachtig. Gebruik van eetbare planten van vroeger

⁵ Sinds 2015 zijn zorgzwaarte pakketten veranderd naar zorgprofielen

en kleurige en geurige planten wordt hier als belangrijke elementen ervaren. Hierdoor wordt het wandelen erin ook aantrekkelijker (*Alzheimer Nederland, 2015*). Afgezien van beleefthuizen worden er ook verschillende natuurwerkprogramma's georganiseerd zoals DementTalent. Zij gaan in op de talenten van de mensen met dementie, waarbij deze doelgroep zich in kunnen zetten als vrijwilliger, waar ze zich nuttig en waardevol voelen (*DementTalent, 2014*). Er kan bij dementie gebruik worden gemaakt van de verschillende vormen van groene zorg, zoals de groene omgeving gebruiken als werkplaats en als fitnessruimte. Ook worden er verschillende werkingsmechanismen gebruikt zoals 'vergemakkelijken van sociaal contact' en 'stimuleren tot beweging'.

Licht verstandelijke of verstandelijke beperking met gedragsproblemen

Onder de andere twee sectoren vallen zorgprofielen waarbij cliënten met een (licht) verstandelijke handicap kunnen kampen met gedragsproblemen (*Per Saldo, 2015*). Hierbij is het belangrijk dat cliënten een zo prikkelarm mogelijke omgeving moeten hebben. Een groene omgeving biedt hier de uitkomst. Daarnaast kan de natuur ingezet worden als werkplaats, behandelkamer en fitnessruimte. Bij 'groen als werkplaats' gaat het om het versterken van de 'eigen kracht' van mensen die veel zorg en begeleiding nodig hebben. Deze zorg en begeleiding hebben ze nodig om te kunnen functioneren in de maatschappij. Verder hebben ze de mogelijkheid om in een natuurlijke omgeving te werken aan participatie en re-integratie in de maatschappij. Op verschillende manieren kan hier aan worden bijgedragen. Onder ander door de buitenlucht, contact met dieren, fysieke inspanning en de natuurlijke omgeving (*van den Berg, 2015*).

3.4 Besparing kosten

Bij inzet van een groene omgeving voor de juiste doelgroep liggen er kansen om kosten te besparen en de zorg efficiënter te maken. Naar verwachting is dit voornamelijk te behalen door middel van inzet van groen ten behoeve van vermindering van stress en gedragsproblematiek. Hierdoor zou minder medicijngebruik en effectievere inzet van personeel

een resultaat kunnen zijn. Vanuit de praktijkvoorbeelden, die terugkomen in hoofdstuk 4, zijn hier al aanwijzingen voor, alleen is er nog weinig wetenschappelijke onderbouwing voor de lange termijn effecten.

Ziekteverzuim

Uit onderzoek van Adviesbureau KPMG blijkt, op basis van een onderzoek in de Amsterdamse wijk Bos en Lommer, dat investeren in groen kan leiden tot een grote besparing op ziekteverzuim en ziektekosten. Door middel van berekeningen, statistieken en wetenschappelijke kennis komt KPMG tot de conclusie dat door 10% meer groen te realiseren jaarlijks alleen al 800.000 euro kan worden bespaard op de kosten van verzuim en zorg voor depressieve cliënten. Wanneer dit wordt uitgebreid naar 10 miljoen mensen kan dit bedrag oplopen naar ongeveer 400 miljoen euro. Het grootste deel van deze 400 miljoen euro bestaat uit minder verzuimkosten, omdat er dan naar verwachting 50.000 mensen minder ziek worden jaarlijks (*KPMG, 2013*).

Adviesbureau Capgemini heeft in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken berekend dat een daling van het ziekteverzuim met 1% alle Nederlandse bedrijven samen jaarlijks 2,6 miljard euro aan kosten kan schelen. Daarnaast zorgen gezonde werknemers voor een hogere productiviteit. Hierdoor kan met een toename van 1% aan gezonde werknemers 6 miljard extra worden verdiend. Echter, ondanks deze en veel andere wetenschappelijke aanwijzingen, wordt er nog maar weinig gestuurd op deze gezondheid bevorderende effecten van groen. Door het Ministerie van EZ wordt dit al wel erkend, maar door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de medische wereld nog amper (*Capgemini, 2012*).

De geschatte besparingen in dit onderzoek moeten niet worden gezien als een ultieme waarheid, maar vooral als aanmoediging om het verder te onderzoeken (*Bellm, 2013*).

3.5 Slot: Natuur, wat levert het op voor de welzijnszorg?

Hieronder worden de belangrijkste baten getoond die naar voren kwamen uit de literatuurstudie en gelden als antwoord op deelvraag 2. Hierbij wordt er een onderscheid worden gemaakt in de woon-zorg / dagbesteding en behandeling of preventie van welvaartziekten.

Welzijnszorg breed en welvaartziekten

Vanuit de verschillende werkingsmechanismen zijn er baten van een groene omgeving die voor bijna alle zorgrichtingen kunnen gelden:

- Aanzetten tot beweging waarbij het:
 - Afleidt van lichamelijke signalen en vermoeidheid van inspanning
 - Beter vol te houden is dan in een sportschool
- Vergemakkelijken van sociaal contact waarbij:
 - Het aantrekkelijk is voor ontmoetingen
 - Het aanzet tot sociaal contact en bewegen bij bijv. groepsgebonden activiteiten
 - De eenzaamheid kan verdrijven

Woon-zorg en dagbesteding

De belangrijkste baten voor de deelsectoren in de welzijnszorg bij het gebruik van de groene omgeving in de woon – zorg omgeving en dagbesteding zijn:

- Contact met de natuur kan helpen om stress te verminderen op korte termijn
 - Cliënten komen tot rust in een groene omgeving
 - Gedragsproblemen kunnen worden verminderd
 - De juiste zintuigen kunnen worden geprikkeld bij mensen met dementie vanuit de reminiscentie en het laten “aarden” van cliënten
 - “Eigen kracht” kan worden versterkt om te kunnen functioneren in de maatschappij
- Rustige omgeving en ontbreken van drukke stadse prikkels biedt:
 - Veiligheid en geborgenheid
 - Toename van groei in de persoonlijke ontwikkeling
 - Ruimte voor maatwerk

Welvaartziekten

De belangrijkste baten van een natuurlijke omgeving voor mensen met een welvaartziekte zijn:

- Rustige omgeving en ontbreken van drukke stadse prikkels biedt:
 - beschermende functie in het verminderen van de impact van stressvolle gebeurtenissen
 - verbetering van concentratie en werkgeheugen
- Afname van negatieve gevoelens zoals vermoeidheid, boosheid en een toename van energie en positieve gevoelens

Natuur, dit levert het op!

Er is aangetoond dat een groene omgeving voor verschillende doelgroepen binnen de welzijnszorg een meerwaarde kan hebben. Hierbij lijkt binnen de woonzorg de meeste meerwaarde te behalen door middel van inzet van groen ten behoeve van vermindering van stress en gedragsproblematiek. Hierbij wordt verwacht dat er een reductie van medicijngebruik en intensieve begeleiding op kan treden. De andere grote besparing in ziektekosten lijkt voornamelijk te liggen bij het terugdringen van ziekteverzuim gerelateerd aan welvaartsziekten. Op welke wijze dit precies werkt en wat de lange termijn effecten zijn, is echter nog onvoldoende onderzocht en wetenschappelijk onderbouwd. De uitdaging zit in meer effect gerelateerde studies van groene zorgcombinaties. Deze resultaten leveren belangrijke uitgangspunten voor kansen en toepassingen van een groene omgeving binnen natuur/zorgcombinaties en gelden als criteria voor het beantwoorden van de hoofdvraag.

4 | Natuurinclusieve zorg in de praktijk

4 Natuurinclusieve zorg in de praktijk

Verzorgd wonen als verstandelijk beperkte, in een groene rustige omgeving op een voormalig defensierrein, groente verbouwen en kippen voeren als dementerende oudere in een groene belevingstuin, of je gedachte ordenen tijdens een wandelcoachsessie in de Nederlandse natuur. Het kan in Nederland! In dit hoofdstuk komen deze voorbeelden naar voren (en meer).

De functiecombinatie natuur en welzijnszorg wordt op sommige plekken al succesvol ingezet waarbij de eerste resultaten veelbelovend zijn. In dit hoofdstuk komen praktijkvoorbeelden van deze functiecombinatie naar voren en zal er antwoord gegeven worden op deelvragen 3 en 4. Het doel van het hoofdstuk is om in beeld te brengen wat de aanleiding was voor een natuur/zorg combinatie, de wijze waarop een groene omgeving ingezet kan worden binnen de welzijnszorg en wat vanuit de geïnterviewde als randvoorwaarden wordt gezien bij de functiecombinatie. Daarnaast is het doel om weer te geven wat de rol van terrein behorende organisaties (TBO's) en banken kan zijn binnen deze natuur-/zorgcombinaties. Hiervoor is gesproken met zowel betrokkenen vanuit de welzijnszorgsector, projectleiders, bankensector en de natuursector. Voor de gehele lijst geïnterviewde personen zie bijlage 2.

De praktijkvoorbeelden zijn opgedeeld in 5 praktijkgroepen

- Groene woonzorgcombinaties
- Groene uitvalpreventie
- Terrein behorende organisaties
- Zorg gerelateerde organisaties
- Bankensector

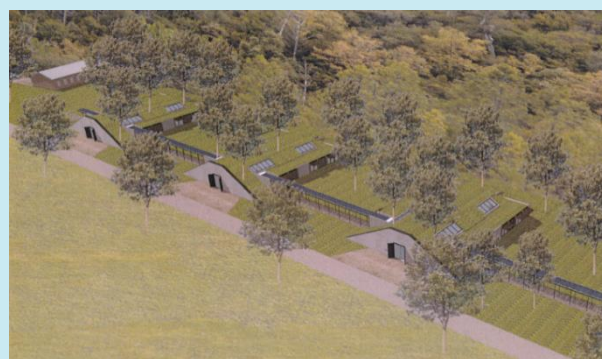
Per praktijkgroep worden er maximaal 2-3 praktijkvoorbeelden toegelicht die allemaal op hun eigen wijze de functiecombinatie vormgeven. In dit hoofdstuk zullen alleen de hoofdpunten en randvoorwaarden naar voren komen. Een aantal van deze praktijkvoorbeelden zijn verder uitgewerkt in bijlage 4, 5, 6 en dienen ter inspiratie voor nieuwe natuurinclusieve zorgprojecten.

4.1 Groene woonzorgcombinaties

In deze paragraaf worden groene woonzorgcombinaties behandeld. Hierbij wordt de kant belicht vanuit een bestaande woonzorginstelling die een nieuwe zorglocatie heeft geopend op een voormalig defensierrein, de kant van een nieuwe particuliere zorginstellingen in het groen en de kant van een ouderenzorgcentrum die groene beleefstuin inzet binnen dementiezorg.

4.1.1 Zorglandgoed Stegerveld

Zorglandgoed Stegerveld is een voormalig munitiemagazijncomplex in een bosrijke omgeving waar een natuurdoelstelling op ligt, die is ontwikkeld als zorglandgoed. Hierbij is de projectleider vanuit Roek Consultancy en Change Management Consultants geïnterviewd en de regiomanager van de exploiterende zorginstelling, de Baalderborg Groep. De planvorming is in 2010 afgerond en de realisatie eind 2013. *In figuur 1 is een schematische weergave te zien van de woonzorg units.*

Figuur 1. Schematische tekening woonzorg gebouwen landgoed Stegerveld (Baalderborg Groep, 2015)

Achtergrond

Het zorglandgoed is vanuit twee perspectieven ontwikkeld. Dienst Landelijk Gebied (DLG), betrokken vanuit de herbestemmingsopgave en de Baalderborg Groep vanuit de wens van een prikkelarme woonzorglocatie in het groen voor een specifieke doelgroep. De randvoorwaarden vanuit DLG hierin waren dat het budgetneutraal werd uitgevoerd en dat de realisatie van groene functies en behoud van monumenten gefinancierd werd uit de herontwikkeling van het terrein.

Aanleiding Baalderborg Groep

De Baalderborg Groep werkt vanuit een wijk geïntegreerde aanpak waarbij niet elke cliënt kan integreren in een drukke, prikkelrijke stadse omgeving en hierdoor gedragsproblemen vertonen. Voor deze doelgroep⁶, in dit geval jongeren met een verstandelijke beperking, biedt een rustgevende en prikkelarme omgeving uitkomst in het reguleren van de gedragsstoornissen.

“Waar cliënten in een drukke prikkelrijke stedelijke omgeving als “crisis geval” en onhandelbaar werden aangemerkt komen die op het zorglandgoed veel meer tot rust.” Anja

Winkelaar-Huizing, 2015

Meerwaarde groene omgeving voor zorginstelling

De cliënten zijn rustiger en vertonen minder gedragsproblemen. Hierdoor is er ook minder inzet nodig van personeel wat een kostenbesparing oplevert. Daarnaast kan door het centreren van deze specifieke zorggroep op een voor hun geschikte locatie, de juiste zorg met gespecialiseerd personeel verzorgd worden. Door een meer efficiëntere aanpak en beter op maat gemaakte zorg voor deze doelgroep kan het beheer en onderhoud van het groen gefinancierd worden vanuit de huisvestingskosten van de cliënten.

⁶ Cliënten met zorgprofiel: VG (verstandelijke beperking) (Besloten) wonen met zeer intensieve begeleiding, verzorging en gedragsregulering.

Randvoorwaarden

Vanuit zorginstelling

- Cliënten waar mogelijk deel uit laten maken van de maatschappij en integreren in de woonwijk.
- Alleen de groep met een specifiek (zwaar) zorgprofiel behandelen in een prikkelarme omgeving.
- Bij ontwikkeling sturen op nieuwbouw of geheel aanpasbaar bestaand vastgoed.

Vanuit projectleider

- Zoeken naar slimme combinaties om bekostiging van beheer en onderhoud te dekken (synergie voordelen).
- Groen ruimtelijke kwaliteit zien als drager en kracht van een integrale ontwikkeling.
- Ontwikkelen vanuit de wijze waarop het groen kan bijdragen aan de zorg en andersom.
- Sturen op toekomstbestendige financiering. Een sluitende Business case is essentieel.

4.1.2 Linge's zorglandgoed

Linge's zorglandgoed is een nieuw particulier initiatief voor een kleinschalige woonzorggroep voor zorgvragers met dementie aansluitend aan een kleine kern in de Betuwe. Het project zit in de laatste fase van ontwikkeling, waarbij na de laatste bestuurlijke punten kan worden begonnen met de bouw. In figuur 2 is het ontwerp van het zorglandgoed te zien.

Achtergrond

De initiatiefnemers ontwikkelen een groen en natuurlijk zorglandgoed vanuit de overtuiging dat er een verandering nodig is in de zorg waarbij goede zorg en welzijn van de cliënt voorop staat.

Figuur 2 Overzichtsschets Linge's Zorglandgoed (B40, landschapsarchitect, 2012)

“Het gaat er om dat je het geld alleen maar besteedt aan de kwaliteit van de zorg en daar is groen een onderdeel van.

Dat je de verbinding met elkaar legt waardoor je doelgroepen kunt combineren in het groen.”

Nicoline van Iperen, 2015

Op het zorglandgoed krijgen zorgvragers de ruimte om rond te lopen. Dit vanuit de visie dat blijven bewegen en naar buiten gaan van gezonde invloed is voor zorgvragers, met dementerende zorgvragers in het bijzonder. Ook brengt het ze beter in contact met hun omgeving, waardoor er door het natuurlijk daglicht een beter slaap-waak ritme ontstaat. Wanneer je de zorgvragers zoveel mogelijk laat bewegen en optisch blijft stimuleren om hun hersenen te gebruiken, kan dit het verlies van de hersenwerking vertraging. Een groene, toegankelijke (veilige) omgeving draagt hier aan bij.

Vormgeven organisatie

Door het anders vormgeven van de organisatie en scherpere keuzes te maken, die primair bijdragen aan een goede zorg en het welzijn van de zorgvragers kunnen ze het zorgbudget anders inzetten. Het resultaat hiervan is, dat ze meer medewerkers kunnen inzetten per zorgvrager en dus meer zorg en aandacht kunnen geven aan de zorgvrager. Ook staat er minder druk op de medewerkers, waardoor ze meer plezier hebben in het werk. Daarnaast wordt verwacht, dat de groene werkomgeving ook bijdraagt aan minder ziekteverzuim, wat normaal een hoge kostenpost kan zijn.

Sturen op ontmoeting

Voor het beheer en onderhoud van het landgoed wordt er in samenwerking met de gemeente verkend of mensen met een lichte beperking of met een afstand tot arbeidsmarkt, via de participatiewet kunnen worden ingezet. Hierbij is naast beheer en onderhoud, ook het doel, om te sturen op ontmoeting voor de cliënten.

Financiering

Het vinden van financiering voor de ontwikkeling van het zorglandgoed was lastig. Dit mede, doordat het project niet voldoet aan de standaard-

en traditionele financierings-eisen vanuit de banken. Het project wordt nu gefinancierd vanuit beleggingsfondsen, waarbij de aankoop van grond voorgefinancierd is door Nationaal Groenfonds.

Randvoorwaarden

- Het bieden van een goede zorg is de basis waarbij het welzijn van de zorgvrager centraal staat. Een groene omgeving is hier onderdeel van.
- Zorgvastgoed moet geanticipeerd zijn op een veranderende zorgvraag. Zo moet het gebouw gemakkelijk aan te passen zijn zonder grote verbouwingen.

4.1.3 Belevingstuinen ZZP zorggroep Wijchen

Vanuit het project “Natuurlijk Samen” is in 2013 de tuin van woonzorgcentrum St. Jozef voor dementerende ouderen van ZZP zorggroep veranderd in een groene beleefstuin. Dit laatste woon-zorg praktijkvoorbeeld is belicht vanuit de kant van projectleider vanuit, *Cailin Partners*, en vanuit de kant van de zorginstelling ZZP Zorggroep (*Baaijens & Hendriks, 2015 ; Verreck, 2015*).

Achtergrond

Het doel achter de metamorfose was om de cliënten meer naar buiten te krijgen, te laten bewegen en beleven en ontmoetingen te faciliteren tussen de ouderen en de omgeving. Hierdoor is de nauwelijks gebruikte binnentuin veranderd in een toegankelijke en inspirerende belevingstuin. Het uitgangspunt voor de aanleg van de belevingstuinen is doormiddel van een stimulerende buitenruimte, herinneringen en verwerkte ervaringen op te roepen en vorm te geven bij ouderen met dementie. Het andere motief voor het aanleggen van een belevingstuin is om cliënten beter te laten “aarden” met hun omgeving.

Ervaringen

Vanuit het woon-zorgcentrum zijn ze erg positief over de effecten van de nieuwe beleefstuin. Binnen krijgen de bewoners veel meer en verkeerde prikkels. Enerzijds door de medebewoners, maar ook door de omgeving die ze niet kennen. De belevingstuin zorgt voor afleiding, uitdaging en herinneringen. De cliënten komen er echt tot rust

wat naar verwachting zal leiden tot minder inzet van “rustgevende” medicijnen.

“Als de bewoners binnen zitten wordt er nauwelijks gepraat, terwijl er buiten door cliënten juist veel wordt gesproken over de dingen, die ze in de tuin herkennen uit hun jeugd”, Vera Hendriks, 2015

Herkenningpunten van vroeger zoals kippen, oude plantenrassen, geurende en bloeiende planten, stimuleren het geheugen van dementerende ouderen. Hierdoor worden de bewoners nu veel meer verleid om naar buiten te gaan en een rondje te lopen, wat bij de oude inrichting van de tuin niet het geval was. In figuur 3 en 4 zijn afbeeldingen te zien van de beleefstuin.

Figuur 3 (Bovenstaand) Kas en moestuin in belevingstuin St. Jozef

Figuur 4 (Onderstaand) Kippen in belevingstuin St. Jozef

Ontmoeting

Door de nieuwe inrichting en activiteiten die er in georganiseerd worden, is er meer bedrijvigheid in de tuin. Zo werken ze samen met een lokale kinderdagopvang die gebruik maakt van de tuin en wordt de tuin regelmatig gebruikt als expositieruimte voor kunstobjecten. Dit brengt ook verbinding tussen de bewoners van het

woonzorgcentrum en andere mensen. Dit helpt mee tegen de vereenzaming van de ouderen.

Randvoorwaarden

Vanuit zorginstelling

- Sturing op maatwerk per cliëntengroep. De behoefte aan het type tuin kan per groep verschillen.
- Samenwerking met belanghebbende partijen en omwonenden voor realisatie en het “levendig” maken van de tuin.
- Vrijwilligers zijn onmisbaar. Belangrijk hierbij is het zorgen voor passend, afwisselend en uitdagend werk.
- Draagvlak creëren bij aanvang van planvorming binnen zorginstelling. Het vinden van een betrokken personeelslid die vanuit de organisatie de kar trekt is dan ook een must.

Vanuit projectleider

- Een dekkend kostenplaatje met (gedeeltelijk) financiering vanuit externe partijen zorgt ervoor dat het management van zorginstelling sneller meegaan in natuurinclusieve ontwikkelingen.

4.1.4 Overige groene woonzorgcombinaties

Tijdens de interviews zijn er meer praktijkvoorbeelden aan het licht gekomen van groene woonzorgcombinaties. Deze praktijkvoorbeelden zijn ter inspiratie opgenomen in bijlage 4d.

4.2 Groene uitvalpreventie

Binnen Nederland is er een groeiend aantal zzp-ers die zich richten op groene coaching zoals wandelcoach, natuurcoach, tuintherapeut of werkbegeleider op zorgtuinen. Naar schatting lag het aantal wandelcoaches in 2013 tussen de 200 en 300 (Langers & de Boer, 2013). Of bedrijven al stappen maken richting het inzetten van een groene omgeving voor het beperken van ziekteverzuim, is nog niet helemaal duidelijk. Binnen dit onderzoek is er niet actief gezocht naar voorbeelden in verband met het tijdbestek. Het is voornamelijk gericht op de beroepsgroep wandelcoaching. Binnen deze groep is er gekeken op welke wijze de functiecombinatie natuur en zorg wordt benaderd en welke uitdagingen er liggen. Daarnaast is er gekeken of er binnen deze beroepsgroep een win-win situatie is te behalen tussen de beroepsgroep en terrein behorende organisaties.

4.2.1 Wandelcoachonderneming Eigen Spoor

Eigen Spoor is een onderneming die als dienst, wandelcoach sessies aanbiedt. De eigenaresse (ZZP-er), voorheen werkzaam in de welzijnszorg, is via een cursus wandelcoaching in contact gekomen met dit vakgebied. Ze is aangesloten bij de beroepsvereniging Groene Zorg en gecertificeerd coach Groene Zorg.

Achtergrond

Door middel van coachwandelingen in de natuur is het doel, mensen te helpen die problemen hebben met bijvoorbeeld re-integratie in het bedrijfsproces, mensen met klachten zoals burn-out, stress, depressiviteit of mensen die vastlopen in keuzevragen. Een andere activiteit is het begeleiden van groepen, die focus nodig hebben, of sturing in het maken van keuzes.

Meerwaarde natuur in coachsessies

De groene omgeving wordt ingezet om de zintuigen te prikkelen, waardoor de cliënt sneller ontspant en tot zichzelf komt.

“In de natuur kun je zijn wie je bent, er is rust, er is ruimte”, Marian Lubbers, 2015

De natuur als praktijkomgeving biedt hierin meer afwisseling, diepgang en creativiteit dan een coachsessie in een kamer. Natuur spreekt tot de verbeelding van mensen en biedt veel metaforen. Daarnaast zijn er in de natuur een ander soort gesprekken en contact dan in een binnenruimte. Dit komt onder andere doordat er minder vaak oogcontact is, buiten mensen meer op hun gemak zijn en buiten meer ruimte is om dingen te vertellen. Ook geeft beweging helderheid en balans, waardoor nieuwe ideeën ontstaan.

Tijdens deze coachwandelingen is juist de combinatie van wandelen in een groene omgeving effectief. De combinatie van bewegen, weinig drukke prikkels en coachtechnieken zorgt ervoor dat beide hersenhelften aangesproken wordt en de persoon zo (zelf) sneller tot nieuwe en andere inzichten komt.

Verwacht wordt, dat coachsessies in de natuur veel effectiever zijn dan de reguliere aanpak, waardoor mensen sneller herstellen en kunnen terugtreden tot het bedrijfsproces. Hiermee zal naar verwachting geld bespaard kunnen worden.

Randvoorwaarden

- > Het uitgangspunt is om mensen dicht bij de natuur te brengen, waarbij de natuur gratis is, dichtbij en voor iedereen toegankelijk.

4.2.2 Beroepsvereniging Groene Zorg

Beroepsvereniging Groen Zorg is sinds 2012 formeel een vereniging, waarbij iedereen, die in de natuur of tuin mensen begeleidt door middel van wandel- en natuurcoaching, of het (therapeutisch) begeleiden van mensen in de natuur of tuin, zich kan aansluiten (Schuler, 2015).

Achtergrond

Het doel van de vereniging is het bevorderen van de professionaliteit van de leden door uitwisseling van kennis en ervaring en het signaleren van ontwikkelingen. Daarnaast willen ze een bijdrage leveren aan de erkenning van het vakgebied Groene Zorg. De meeste ondernemers, die zijn aangesloten bij de beroepsvereniging, werken in natuurgebieden. Sommige hebben echter een eigen- of instellingstuin om met cliënten te werken.

Vergoeding vanuit zorgverzekering?!

Een sessie met een wandel / natuurcoach valt bij de meeste zorgverzekeraars niet in het basispakket, waardoor het in veel gevallen maar deels wordt vergoed of tot een bepaald percentage. Het doorverwijzen via huisartsen naar een wandel-, natuurcoach / therapeut is hier nog niet voldoende ingebed. De baten van wandel- en natuurcoaching, begeleiding en behandeling worden steeds meer onderzocht en het effect van behandelen in de natuur ook steeds meer erkend. Wetenschappelijk onderzoek is hiervoor steeds belangrijker. De beroepsvereniging zet zich hiervoor in.

Natuurinclusief ontwikkelen

Voor natuurinclusief ontwikkelen, waarbij er een win-win situatie ontstaat voor zowel de ondernemer als de TBO's, liggen er kansen waarbij vooral het aanbieden van (gezamenlijke)

arrangementen een oplossing lijkt. Dit als extra gespecialiseerd aanbod naast de reeds bestaande pakketten van de ondernemers. Bij deze arrangementen moet goed gekeken worden wat elkaars wensen zijn en op welke manier dit te verwaarden is. Zoekrichtingen hierin kunnen zijn:

- **Kennis deling:** beheerders weten veel over de terreinen en kunnen deze kennis delen met wandelcoaches die hun sessies in het betreffende gebied willen doen. Wanneer de wandelcoach meer over het gebied en landschap weet, of over de natuur in het algemeen, zal dit een meerwaarde kunnen zijn tijdens de coachsessies. Voor deze kennisdeling kan de beheerder een vergoeding vragen.
- **Uitgeven van rechten:** bij veel natuurgebieden in Nederland mogen recreanten zich niet buiten de paden begeven. Voor wandelcoachsessies kan het soms juist heel effectief zijn om juist even van de gebaande paden af te wijken en een rustig plekje op te zoeken. Een beheerder kan tegen een bepaalde vergoeding, een vergunningen uitgeven zodat wandelcoaches op vooraf goedgekeurde locatie (waarbij het niet verstorend is voor de natuur) het recht krijgen om (in beperkte mate) van de paden af te wijken.

Aan de hand van deze arrangementen kan er gestuurd worden op een meer circulaire economie waar een deel van de inkomsten uit ondernemers weer wordt geïnvesteerd wordt in beheer en behoud van natuur. Daarnaast kunnen bezoekerscentrums een goed startpunt zijn voor wandelcoachsessies i.v.m. de aanwezige voorzieningen. De beroepsvereniging staat open voor samenwerkingen met groene organisaties. Wel zullen hier goede afspraken gemaakt moeten worden over wat wel en niet mag in het terrein. Wanneer beide partijen hierin investeren zal het makkelijker te realiseren en te onderhouden zijn.

4.2.3 Natuur op recept

Een van de onderwerpen, waar de beroepsvereniging Groene Zorg mee bezig is, is het verkennen van mogelijkheden van betere doorverwijzing door huisartsen van cliënten naar coaches en therapeuten uit deze groene beroepsgroep via het concept natuur op recept. Tijdens het congres, "Verwijs door naar Groen" op

22 januari 2015 stond de vraag centraal op welke manier huisartsen, praktijkbegeleiders en natuurorganisaties kunnen samenwerken, en of het mogelijk is om patiënten door te verwijzen naar groen. In het verslag over deze dag komt naar voren dat voor een betere doorverwijzing naar groen onder andere de volgende punten kunnen helpen bij de ontwikkeling (IVN, 2015):

- Meer ontmoeting tussen GGD, buurtsportcoaches, huisartsen, wijkteams, GGZ en natuurorganisaties is van belang om het onderwerp onder de aandacht te brengen en samen voor oplossingen te zorgen.
- De wijkteams worden belangrijk in de zorg, maar het is nog niet helemaal duidelijk welke rol ze gaan spelen. Ze hebben waarschijnlijk behoefte aan goedkope & laagdrempelige activiteiten. Belangrijk om het gesprek met wijkteams over groen en gezondheid te openen.
- Concrete informatie over natuurbeleving in de directe omgeving in de wachtkamer is welkom. Het zou huisartsen helpen als ze toegang hebben tot wandelroutes, fietsroutes en een groene activiteitenkalender.
- Er is meer wetenschappelijk bewijslast nodig over groen en het effect op gezondheid.
- Beter inzicht krijgen in de verschillende doelgroepen die ze willen bedienen met natuur op recept en zorgen dat er in beeld komt waar ze wonen en welke gebieden ze naartoe kunnen.

4.2.4 Beterinhetgroen.nl

Beterinhetgroen.nl is een project wat eind 2014 is gestart met als doel informatie over gezond aanbod in de groene leefomgeving beter toegankelijk te maken. Op de website worden structurele initiatieven op het snijvlak van groen en gezondheid weergegeven, waardoor het aanbod beter vindbaar moet worden voor burgers, patiënten, mantelzorgers, artsen en andere gezondheidsprofessionals, die cliënten en/of patiënten adviseren of verwijzen. Beterinhetgroen.nl is een samenwerking van partijen uit de natuur-, zorg- en sportsector in samenwerking met de overheid (Beterinhetgroen.nl, 2015).

Type initiatieven

De website is bedoeld voor initiatieven, zoals laagdrempelige wandel- of natuurbeheergroepen,

een activerende belevings- /beweegtuin of van yogalessen op het strand tot running therapie of wandelcoaching. De randvoorwaarde hierbij is, dat de initiatieven plaatsvinden in een natuurlijke omgeving, zoals een natuurgebied, stadspark of zorgtuin.

4.3 Terrein beherende organisaties

De positieve invloed van natuur op de gezondheid wordt door terrein beherende organisaties (TBO's) al jaren onderkend. Zo heeft Natuurmonumenten (NM) al een woonzorg-combinatie in het groen en Staatsbosbeheer (SBB) is aan het verkennen op welke wijze vastgoed met een herbestemmings-opgave ingezet kan worden als zorgvastgoed. Daarnaast heeft SBB lokale projecten lopen waarbij jongeren met een beperking of probleem jongeren worden ingezet voor beheer en onderhoud van de terreinen. Deze interviews zijn primair belicht vanuit de rol als beheerder.

4.3.1 De Groote Modderkolk Natuurmonumenten

De Groote Modderkolk is een Open Erf van Natuurmonumenten in Loenen (Gld), waarbij de combinatie wordt gemaakt tussen beheerkantoor, woon-zorglocatie en zorgboerderij. De beheerder van het gebied is geïnterviewd voor deze functiecombinatie.

Achtergrond

De Groote Modderkolk is ontstaan vanuit de wens om vanuit NM partners te vinden voor de ontwikkeling van een boerenerf behorende bij landbouwgronden, die waren gekocht ten behoeve van natuurontwikkeling. De prijs voor het erf met bebouwing was hoog en niet op te brengen door NM alleen. Daarnaast hadden ze de wens om op de locatie van de oude bebouwing een beheerkantoor te bouwen met bijbehorende locatie voor een fokprogramma van koeien (Ras: Brandrode runderen) onder te brengen. De partner is gevonden in stichting Verdandi⁷.

⁷ Initiatief van zorgverleners en een groep ouders van kinderen met een verstandelijke beperking.

Ontwikkeling Open Erf

Gezamenlijk is er een Open Erf gerealiseerd waar de oude bebouwing vervangen is door een zorgboerderijcomplex met beheerkantoor, woon-zorgunits voor de zorgbehoevenden, een theeschenkerij en een ontvangstlocatie voor bezoekers van de natuurgebieden van NM. De gebouwen en de grond zijn in eigendom van NM waarbij de Stichting Verdandi de grond en woonunits pacht (erfpacht).

Figuur 3 Overzicht van Open Erf De Groote Modderkolk
(De Groote Modderkolk, 2015)

De cliënten van Verdandi (cliënten van rond de 30 jaar met een verstandelijke beperking) onderhouden het erf, voeren de dieren en helpen mee bij natuurbeheeractiviteiten.

“In ruil voor het werk, dat wordt uitgevoerd door de cliënten, betaalt de zorginstelling minder voor de pacht. Een typische win-winsituatie”, Hans van Dijk, 2015

De werkzaamheden, die de zorginstelling op zich neemt, is niet vastgelegd in het pachtcontract maar opgenomen in een samenwerkings-overeenkomst wat door beide partijen is ondertekend. De zorg wordt geheel geregeld vanuit de zorginstelling, waar NM geen rol in heeft.

Meerwaarde samenwerking voor Natuurmonumenten

Het Open Erf vormt een ontvangstplek voor de natuurgebieden van Natuurmonumenten, die wordt bemand door de cliënten. Daarnaast biedt het inkomsten uit pacht. De zorg levert arbeid, dat indirect wordt betaald (vermindering inkomsten pacht). Deze vermindering wordt gerekend als beheerkosten, wat ongeveer evenveel kost als het laten uitvoeren door een extern onderhouds-bedrijf. Het gastheerschap levert hierin een duidelijke meerwaarde voor Natuurmonumenten.

Randvoorwaarden

- > Natuur beschermen en beheren is primair de taak voor Natuurmonumenten.
- > Samenwerkingen moeten bijdragen aan het uitvoeren van bovenstaande taak.
- > Natuur moet behouden worden of in kwaliteit omhoog gaan. Wanneer dit niet het geval is zal Natuurmonumenten niet snel in zee mee gaan.
- > Er moet een win-win situatie ontstaan. (enerzijds hulp bij financiering of rond krijgen ervan) en anderzijds als entree voor de natuur

4.3.2 Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is een terrein beherende organisatie die naast veel natuurgebieden ook ca. 2000 vastgoedobjecten in eigendom heeft. Voor veel van deze vastgoedobjecten ligt een herbestemmingsopgave. De Senior locatie-ontwikkelaar binnen SBB is hiervoor geïnterviewd. Hij heeft binnen het voormalige DLG (Dienst Landelijk Gebied) gewerkt aan het herbestemmen van leegstaande gebouwen in het landelijk gebied en de ontwikkeling van zorglandgoederen.

Vastgoedopgaaf Staatsbosbeheer

De vastgoedobjecten van SBB liggen in een groene omgeving met vaak een monumentale waarde. Dit kan gaan van brug tot landhuis tot kastelen. Voor veel van deze objecten is SBB op zoek naar een nieuwe functie. Vanuit de kennis vanuit DLG is er een inventarisatie gaande, welke nieuwe functies in aanmerking komen, waarbij woonzorg één van de zoekrichtingen is.

Aanpak zorg en groen vanuit DLG

Bij de aanpak van zorglandgoederen werkte DLG vanuit drie pijlers; zorg, natuur en recreatie waarbij de randvoorwaarde is dat de drie pijlers in balans moeten zijn.

“Het is belangrijk om direct de omgeving bij de plannen te betrekken en openheid te geven over de ontwikkelmogelijkheden. Je moet ze meenemen in het hele traject en laten zien wat precies de bedoeling is”, Peter Wichman, 2015

Zo moet het voldoen aan de wensen van de zorgpartners, moet het een meerwaarde opleveren voor natuur en landschap en is openstelling van het zorglandgoed voor recreatief gebruik een vereiste.

Het moet dus (deels of in beperkte mate) een bijdrage leveren aan de gemeenschap door het organiseren van publieksvoorzieningen zoals landgoedwinkel, theetuin, tentoonstellingen, horecafunctie, streekmuseum, vergaderlocatie etc. Er is geen landelijk werkend concept hoe je natuur- en zorgprojecten kunt oppakken. Het is altijd maatwerk. Hierbij gaat het om de beschikbare actoren in het gebied, welke instellingen met elkaar willen samenwerken, en wat er allemaal mogelijk is per locatie.

Rol gemeente

Een belangrijke partner bij het ontwikkelen van landelijk(e) vastgoed(locaties) is de gemeente. Door middel van bestemmingsplannen kunnen gemeenten bovenstaande ontwikkelingen mogelijk maken, of juist niet. Bij aanvang van de ideeën voor een zorglandgoed is de gemeente dan ook één van de belangrijkste partners. Ook liggen er mogelijkheden voor samenwerking met de gemeente vanuit opgave die ze hebben via de Wet Maatschappelijk Ondersteuning (WMO). Zo kan het zorglandgoed bijvoorbeeld ondersteunen om deze opgave te realiseren.

Rol Staatsbosbeheer binnen dergelijke projecten

SBB ziet zijn rol voornamelijk in het faciliteren van ontwikkelmogelijkheden. Dit kan zijn in de vorm van het uitgeven van grond door middel van pachtconstructies, verkoop van gebouwen of het laten ontwikkelen van gebouwen door derden.

Randvoorwaarde

- > De combinatie woonzorg en groen moeten elkaar versterken.
- > Sturen op meerwaarde voor de gemeenschap, zodat belangrijke partijen, zoals o.a. de gemeente, sneller zullen meewerken.
- > Ruimte maken binnen het bestemmingsplan voor flexibiliteit. (om ook andere functies passend bij zorg, natuur en recreatie op de locatie mogelijk te maken).
- > Het inpassen van sociale functies op zorglandgoederen vergroot de kans op het meekrijgen van partijen.

4.3.3 InnovatieNetwerk

Het InnovatieNetwerk is een organisatie, die zich bezig houdt met innovatieve ideeën, gericht op duurzame ontwikkelingen met de focus op de

langere termijn in de sectoren landbouw, agribusiness, voeding en groene ruimte. Hierdoor zijn ze ook bezig met nieuwe concepten over het vormgeven van de relatie natuur en gezondheid en woonvormen in het buitengebied. De uitwerking van het praktijkvoorbeeld is opgenomen in bijlage 5c.

4.4 Zorg gerelateerde organisaties

Een positieve invloed van natuur en de gezondheid wordt vanuit veel groen gerelateerde organisaties wel ingezien, maar wat is de kijk van een zorgverzekeraar op deze vraag? Deze paragraaf behandelt de rol van een zorgverzekeraar en op welke wijze een zorgverzekeraar een rol kan hebben binnen de functiecombinatie. Daarnaast wordt de kant van een GGZ instelling belicht die gevestigd is op twee groene instellingsterreinen. Hierbij staat centraal welke rol dit groen inneemt voor deze instelling en wat hun visie hierover is in relatie tot de zorg die ze verzorgen.

4.4.1 De Friesland Zorgverzekeraar

De Friesland Zorgverzekeraar is een zorgverzekeraar die zich vooral richt op cliënten in Friesland en de rand van Friesland (Noord-Nederland), o.a. omdat hier de meeste verzekerden wonen. Daarnaast zijn ze ook actief in de rest van Nederland, waar heel nadrukkelijk de samenwerking met de Groen & Fit partners wordt gezocht.

Achtergrond

Ziektepreventie is een onderwerp dat steeds belangrijker wordt om de zorgkosten laag te houden in de toekomst. Preventie is echter een niet verzekerde zorg, waardoor dit voor eigen kosten van de verzekeraar komt⁸. Veel verzekeraars richten zich dan ook niet op niet verzekerde ziektepreventie, zoals groen en gezondheid. Dit, terwijl het totaal aantal mensen

dat last heeft van nieuwe welvaartsziekten, zoals stress en burn-out stijgt. Juist binnen deze ziekten kan een groene omgeving bijdragen aan preventie.

De Friesland Zorgverzekeraar en natuur

Bij De Friesland Zorgverzekeraar is het al jaren doorgedrongen, dat natuur een positief effect heeft op de gezondheid. Ze zijn ervan overtuigd dat natuur en gezondheid onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Met deze gedachtegang proberen ze te bewerkstelligen, dat mensen gezonder blijven en hiermee als een van de weinige zorgverzekeraars juist sturen op groene preventie.

Zo bieden ze een Groen en Fit collectief waarbij particulieren 8% korting ontvangen op de zorgpremie en een gratis lidmaatschap van een natuurvereniging. Daarnaast doneert De Friesland zorgverzekeraar €15,- per betalende verzekerde aan de natuurorganisatie. Hierachter zit de gedachte dat verzekerden fitter en gezonder blijven door te bewegen in een groene omgeving, en dat dit preventief werkt op uitval en ziekten. Wat op zijn beurt weer geld bespaart op termijn in de ziektekosten.

Randvoorwaarden

- > Projecten concreet, tastbaar en dichtbij mensen in de wijk maken wat niet alleen zorgt voor sociale cohesie, maar ook betrokkenheid bij de omgeving.
- > Zicht maken baten van groen en natuur, door te laten zien wat het oplevert de maatschappij.
- > Inrichting dienstverlening, zodat mensen met een klacht doorverwezen kunnen worden naar een groene zorgaanbieder en dat dit wordt vergoed door zorgverzekeraars.
- > Sturen op maatschappelijke winst waarbij alle partijen (stakeholders en andere belanghebbenden) bereid moeten zijn om het gezamenlijke doel voorop te zetten, i.p.v. persoonlijk doel.

4.4.2 GGNet

GGNet is een geestelijke gezondheidsinstelling met locaties in Warnsveld en Apeldoorn. In beide plaatsen heeft GGNet een groen instellingslandgoed in bezit van respectievelijk 35 Ha (Apeldoorn) en 33Ha (Warnsveld). De teamleider van Techniek en Groen op de twee locaties van GGNet is voor dit praktijkvoorbeeld geïnterviewd.

⁸ De Zorgverzekeringswet (Zvw) regelt de verzekerde zorg voor individuele verzekerden, dus alleen individuele preventie komt eventueel in aanmerking voor verzekering. Collectieve preventie is de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid en van lokale overheden, (van den Berg, 2008)

Achtergrond

De aanleiding voor dit interview was om de ontwikkelingen binnen de GGZ vanuit de kant van een GGZ instelling te belichten. Daarnaast is er sprake van het afstoten van het instellingsterrein in Apeldoorn, wat mogelijkheden biedt voor herontwikkeling.

Inkrimping zorg

Door extramuralisatie, worden alleen mensen met zware psychiatrische aandoeningen nog intern behandeld, waarbij de tendens is dat de opnames zo kort mogelijk moeten duren en ze zo veel mogelijk onderdeel van de samenleving laten zijn. Het gevolg hiervan is, dat er een krimp nodig is van de huidige 900 bedden naar 600 bedden, waarbij het terrein in Warnsveld over deze benodigde bedden beschikt.

Instellingsterrein Apeldoorn

Het terrein in Apeldoorn is door de inkrimping van het aantal bedden overbodig geworden. Hierdoor wordt er gekeken naar een andere functie voor het terrein in Apeldoorn, waarbij GGNet hoogstwaarschijnlijk het terrein geheel zal verlaten en verkoop een optie is. De beslissing hierover valt in 2016. Het terrein kent nu een zorgbestemming en woonbestemming.

Mogelijkheden voor ontwikkeling?!

Door de ligging van het instellingsterrein aan de rand van Apeldoorn en omsloten door nieuwbouwwijken met veel jonge gezinnen, heeft het veel ontwikkelmogelijkheden. Zo kan het ontwikkelen tot zorglandgoed met sociale voorzieningen een optie zijn. Deze mogelijkheid is besproken met het idee te verkennen welke rol GGNet hierin zou kunnen hebben. Het ontwikkelen van het terrein wordt echter gezien als een taak voor de gemeente, omdat het ontwikkelen van vastgoed geen doel is van de instelling en er geen duidelijke meerwaarde wordt gezien van een woonzorglocatie in het groen. In figuur 6 en 7 is het groene karakter van het instellingsterrein te zien.

Randvoorwaarde

- > Herontwikkeling instellingsterrein taak voor gemeente.
- > Verlenen van psychiatrische zorg is corebusiness. Hierbij is zorg verlenen in een groene omgeving geen doel.

Figuur 4 (links) gebouwen omgeven door groen op het instellingsterrein

Figuur 5 (rechts) Natuurlijke weide met graasweide voor ezels op achtergrond

4.5 Rabobank Nederland

Als laatste praktijkvoorbeeld wordt Rabobank Nederland vanuit de bankensector behandeld. Binnen Rabobank Nederland zijn de sectormanagers gezondheidszorg geïnterviewd. Zij beoordelen zorg gerelateerde financieringsaanvragen die voornamelijk gaan over investeringen in zorgvastgoed. Hierbij is gekeken naar welke rol zij kunnen spelen binnen natuur/zorgcombinaties en op welke wijze zorgvastgoedprojecten worden gefinancierd.

Financiering zorg (en natuur?)

De zorgprijs wordt gerekend in m² waarin zorg verleend wordt. Op basis van de minimaal benodigde zorgruimte wordt de investeringsaanvraag ingediend. Vanuit deze ruimte wordt er maximaal 10 tot 20% geïnvesteerd in de buitenruimte door de Rabobank. Bij een woongroep voor mensen met een verstandelijke beperking is gemiddeld ongeveer 40-50 m² zorgruimte nodig, waardoor er maar 4-10 m² financieringsruimte is voor de buitenruimte, en daarmee is er geen kwaliteit van de buitenruimte in opgenomen. De bank financiert dus primair, vastgoed.

Wanneer er een hogere kwaliteit buitenruimte en een grotere oppervlakte groen ontwikkeld gaat worden, zal er gekeken moeten worden naar andere vormen van financiering. Een optie is dat de meerprijs voor de groenambities gedeeltelijk gefinancierd kunnen worden door Nationaal Groenfonds.

Randvoorwaarde

- Alleen het minimaal aantal zorgvierkante meters worden gefinancierd.

4.6 Slot: Kansen en criteria voor natuurinclusieve ontwikkeling vanuit de praktijk

De praktijkvoorbeelden laten zien op basis van welke motivatie natuur/zorgcombinaties tot stand kunnen komen. In dit slot zal er antwoord gegeven worden op deelvraag 3 waarbij de belangrijkste motieven en randvoorwaarden worden getoond vanuit bestaande natuur/zorgcombinaties. Vervolgens zal er antwoord worden gegeven op deelvraag 4 waarbij de randvoorwaarden voor natuurinclusief ontwikkelen vanuit de natuur- en bankensector naar voren komt. De beschreven randvoorwaarden vormen de laatste set aan criteria, die bijdragen aan de beantwoording van de hoofdvraag.

Groene woonzorgcombinaties

Een groene omgeving als prikkelarme omgeving voor specifieke (zware) zorgprofielen lijkt binnen de praktijkvoorbeelden een succesvolle combinatie. Cliënten komen tot rust in een groene omgeving waardoor naar verwachting minder (rustgevend) medicijngebruik nodig is en de zorg meer efficiënt vormgegeven kan worden. Hierbij gelden de volgende randvoorwaarden

Randvoorwaarden

- Cliënten waar mogelijk deel uit laten maken van de maatschappij en integreren in de woonwijk.
- Zorgvastgoed moet geanticipeerd zijn op een veranderende zorgvraag. Zo moet het gebouw gemakkelijk aan te passen zijn zonder grote verbouwingen.
- Sturing op maatwerk per cliëntengroep. De behoefte aan het type groene omgeving kan per groep verschillen.
- Samenwerking met belanghebbende partijen en omwonenden voor realisatie.
- Zoeken naar slimme combinaties om bekostiging van beheer en onderhoud te dekken (synergie voordelen).
- Groene, ruimtelijke kwaliteit zien als drager en kracht van een integrale ontwikkeling.
- Sturen op toekomstbestendige financiering. Een sluitende business case is essentieel.

Groene uitvalpreventie

Er is in groeiende mate aandacht voor dit thema zowel vanuit een groeiende beroepsgroep Groene Zorg als vanuit De Friesland Zorgverzekeraar en met het Ministerie van EZ. Het is echter nog een relatief jonge beroepsgroep waarbij er veel zelfstandigen zijn in Nederland, die los van elkaar activiteiten verzorgen rond dit thema, waarbij het aanbod nog erg gedifferentieerd is. Met initiatieven zoals Beterinhetgroen.nl wordt dit aanbod wel meer zichtbaar en krijgt het ook meer aandacht. Voor deze praktijkgroep liggen er de volgende uitdagingen:

- Sterkere wetenschappelijke onderbouwing van effectieve inzet van groen in korte en lange termijn effecten.
- Aansluiting zoeken bij inzet van groene omgeving als uitvalpreventie vanuit het bedrijfsleven.
- Meer ontmoeting tussen beroepsgroep, buurtsportcoaches, huisartsen, wijkteams, GGZ en natuurorganisaties om betere doorverwijzingen te bevorderen. Daarnaast helpt dit om begrip te krijgen van elkaars vakgebied.
- Inrichting dienstverlening, zodat mensen met een klacht doorverwezen kunnen worden naar een groene zorgaanbieder en dat dit wordt vergoed door zorgverzekeraars.

Overige randvoorwaarden

Terrein beherende organisaties

- Beheren van natuurgebieden is de basistaak. Een functiecombinatie moet bijdragen aan deze basistaak.
- Bij samenwerking moet altijd een win-win situatie ontstaan. Bijvoorbeeld in financiering (of rond krijgen ervan) of ondersteuning in beheer.
- Sturen op meerwaarde voor de gemeenschap en inpassing van sociale functies zodat belangrijke partijen zoals de gemeente sneller zullen meewerken.
- Ruimte maken binnen het bestemmingsplan voor flexibiliteit.

Bankensector

- Alleen het minimaal aantal zorgvierkante meters worden gefinancierd. Voor aankoop gronden en inrichting van vierkante meters buiten deze norm dient een andere financiering gezocht worden.

5 | Kansrijke functiecombinaties welzijnszorg en natuur

5 Kansrijke functiecombinaties welzijnszorg en natuur

“Welke concrete natuur/zorgcombinaties bieden kansen voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg en voor realisatie en/of het duurzaam beheer van Natuur en Landschap” was de vraag waarmee dit onderzoek is gestart. Aan het eind van het onderzoek kan er worden gezegd dat er een antwoord gevonden is op deze vraag. Vanuit ontwikkelingen binnen de welzijnszorg, mogelijke baten van een groene omgeving voor deze sector en ervaringen vanuit de praktijk worden hier natuur/zorgcombinaties getoond, die kansen voor innovatie bieden voor zowel de welzijnszorg, als de natuursector.

Dit hoofdstuk is het slot van het onderzoek waarbij de onderzoeksresultaten samen komen. Het hoofdstuk geldt als centrale beantwoording van de hoofdvraag en laat de resultaten en aanbevelingen zien. In dit hoofdstuk worden natuur/zorgcombinaties getoond die vanuit de onderzoeksresultaten het meest kansrijk worden geacht en kunnen bijdragen aan natuurinclusieve ontwikkelingen.

5.1 Selectiecriteria natuur/zorgcombinaties

De natuur/zorgcombinaties binnen dit hoofdstuk zijn bepaald aan de hand van de criteria die terug komen in de slotparagrafen van hoofdstuk 2 t/m 4. Hierbij is er vanuit drie richtingen geselecteerd:

- Waar binnen de welzijnszorg liggen de meeste kansen voor de functiecombinatie op basis van trend en ontwikkelingen binnen de sector (zie paragraaf 2.4)?
- Welke baten kan de welzijnszorg hebben bij inzet van een groene omgeving en waar is de meeste kans voor koppeling tussen natuur/zorgcombinaties (zie paragraaf 3.5)?
- Welke randvoorwaarden voor natuurinclusief ontwikkelen komen voort vanuit praktijkvoorbeelden (zie paragraaf 4.6)?

Binnen de selectie gelden de volgende randvoorwaarden, zoals beschreven in de inleiding:

- > Een natuurinclusieve benadering moet kansen bieden voor de welzijnszorg.
- > Er moet een meerwaarde ontstaan voor zowel de betrokken partijen binnen de welzijnszorgsector als voor natuur en landschap.
- > Nationaal Groenfonds speelt een belangrijke rol als partner in de vorm van kennis, netwerk en/of financier.

5.2 Kansrijke natuur/-zorgcombinatie

Vanuit de selectiecriteria, is de aanbeveling om de functiecombinatie te benaderen, vanuit vier kansrijke uitgangspunten voor natuur/-zorgcombinaties. Dit zijn:

- Woonzorg in het groen voor specifiek zorgprofiel
- Samenwerkingsverbanden op zorglandgoederen
- Natuur als uniek vestigingsklimaat
- Groene uitvalpreventie

Op basis van welke criteria de combinaties, als kansrijk worden gezien zal terug komen per functiecombinatie.

5.2.1 Woonzorg in het groen voor specifiek zorgprofiel

Deze eerste natuur/zorgcombinatie is gericht op doelgroepen binnen de welzijnszorg, waar vanuit het onderzoek is gebleken, dat woonzorg in het groen daadwerkelijk een meerwaarde kan hebben voor cliënten, waar inzet van groen, zorg efficiënter en kwalitatief beter kan maken, en waar het eventueel kostenbesparingen kan opleveren. Uit de resultaten van hoofdstuk 3 blijkt dat de meeste meerwaarde te behalen is bij de inzet van groen ten behoeve van vermindering van stress en gedragsproblematiek. Deze theorie wordt onderbouwd door veelbelovende resultaten vanuit praktijkvoorbeelden, waar cliënten met een zwaar zorgprofiel daadwerkelijk minder last hebben van stress, gedragsproblemen afnemen en het welzijn van de cliënt stijgt. Daarnaast blijkt uit het voorbeeld van Zorglandgoed Stegerveld, dat door middel van de kostenbesparing die het groen als effect heeft, dit budget kan worden ingezet voor beheer en onderhoud.

Meerwaarde functiecombinatie

Vanuit hoofdstuk 2 blijkt dat er wordt gestuurd op meer maatwerk en keuzevrijheid voor de cliënt. Doormiddel van deze functiecombinatie is er maatwerk toe te passen zonder dat de zorg per definitie duurder wordt. De meerwaarde binnen deze functiecombinatie is dan ook dat door middel van het bieden van maatwerk, sturen op het welzijn van de cliënt, kleinschalige woonvormen en inzet van de juiste type groene omgeving dit de volgende effecten kan hebben:

- > Verhoging en verbetering van het welzijn van de cliënt.
- > De zorg effectiever en efficiënter kan worden vormgegeven.
- > Dit een kostenbesparing op kan leveren door mogelijk minder medicijngebruik en minder intensieve begeleiding.

Baten groene omgeving

Mogelijke baten bij inzet van de juiste vorm van deze functiecombinatie:

- Het vertonen van minder gedragsproblemen door prikkelarme groene omgeving.
- Wonen in een veilige en geborgen omgeving en gestimuleerd worden in bewegen door naar buiten te kunnen. (Hierdoor heeft de cliënt

meer keuzevrijheid in dagbestedingsactiviteiten en bouwen ze door de beweging een betere lichamelijk én geestelijk conditie op).

- Cliënten worden beter vertrouwd met hun omgeving, hierdoor rustiger, en ontwikkelen een beter dag/nacht ritme en daarmee een betere slaap/waak ritme.

Doelgroep

Zoals in hoofdstuk 2 naar voren komt, behouden alleen nog maar mensen met een zware zorgvraag recht op zorg binnen een instelling. Aangevuld met de criteria, aangegeven in de inleiding van deze paragraaf, lijken de zorgprofielen met aanwezigheid van minimaal twee van de drie volgende beperkingen passend binnen deze functiecombinatie:

- > Behoeft aan intensieve begeleiding en/of verzorging
- > Er niet of in zeer beperkte mate deelgenomen kan worden aan de maatschappij
- > Aanwezigheid van gedragsproblematiek (*alleen vanuit gehandicaptenzorg*)

Er zijn drie sectoren op basis van de zorgprofielen, die kunnen aansluiten bij deze functiecombinatie. Dit zijn de sectoren:

- Verpleging en Verzorging (VV),
- Verstandelijk Gehandicapt (VG)
- Licht Verstandelijk Gehandicapt (LVG).

Op basis van bovenstaande uitgangspunten worden de volgende zorgprofielen⁹ binnen deze sectoren als best passend gezien (*PerSaldo, 2015*):

- VV Beschermd wonen met intensieve dementiezorg
- VG Wonen met een intensieve begeleiding en intensieve verzorging
- VG Wonen met intensieve begeleiding, verzorging en gedragsregulering
- VG (besloten) wonen met zeer intensieve begeleiding, verzorging en gedragsregulering
- LVG Behandeling in een SGLVG (sterk gedragsgestoord licht verstandelijk gehandicapt) behandelcentrum
- LVG Besloten wonen met zeer intensieve behandeling en begeleiding.

De uitwerking van de zorgprofielen zijn niet opgenomen in dit rapport aangezien ze uitgebreid staan gedocumenteerd op internet. Een overzicht is te vinden op <http://www.pgb.nl>.

⁹ Geïndexeerde profielen in 2015

Vormgeving natuur/zorgcombinatie

Maatwerk is het uitgangspunt binnen deze functiecombinatie. Door de verschillende type doelgroepen binnen de zorgprofielen (VV, VG en LVG) moet er bij elk project gekeken worden naar (woon)wensen en de type groene omgeving die daadwerkelijk een meerwaarde biedt.

VV Beschermd wonen met intensieve dementiezorg

Bij dit zorgprofiel voor dementerende zorgvragers staat het vormgeven van een groene beleefstuin voorop (zie paragraaf 3.3.2). Het past vooral bij dementerende mensen die zijn opgegroeid in een groene omgeving. Hiermee kan de zorginstelling, afhankelijk van de ambitie en type cliënten, gaan van het creëren van een “simpele” beleefstuin rondom een bestaande zorginstelling tot het creëren van een geheel groen zorglandgoed. Voor randvoorwaarden binnen dit zorgprofiel zie het praktijkvoorbeeld van de beleefstuin St. Jozef (zie paragraaf 4.1.3).

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

De belangrijkste kenmerken van de groene omgeving zijn:

- Beleefbaar voor de cliënten
- Verschillende stimulerende prikkels vanuit hun jeugd zoals kippen, plukfruit, moestuin etc.
- Aanzetten tot bewegen
- Elementen moeten gericht zijn op het aanspreken van de zintuigen waarbij kleur (zien) en geur (reuk) het belangrijkste zijn.

Kansen voor ontwikkeling natuur

Natuurwaarden of een zo natuurlijke omgeving bieden hier niet direct een meerwaarde voor de cliënt. Het begrip natuurwaarde zoals bij door een natuurbeheerder gebruikt wordt, hoeft niet overeen te komen met hoe cliënten deze ervaren. Zo kan voor de cliënt de aanwezigheid van bijvoorbeeld vogels en vlinders een meerwaarde hebben, alleen de mate van natuurlijkheid van de groene omgeving speelt hier geen rol in. Een meer natuurlijke setting in de vorm van bossages of bomen kunnen zorgen voor het afschermen van prikkels van buitenaf. Een ander uitgangspunt binnen deze functiecombinatie is dat veel van deze bestaande woonzorglocaties voor

dementerende mensen in een stedelijke omgeving liggen. Hierdoor zal “stadsnatuur” en vergroenen van de stad het hoogst haalbare zijn vanuit natuur oogpunt. Dit vooral aansluitend bij de mogelijkheden die bestaande woonzorgcomplexen bieden en de beschikbare budgetten vanuit zorginstellingen. Deze doelgroep kan goed aansluiten bij de natuur-/zorgcombinatie zorglandgoederen. Meer hierover in paragraaf 5.2.2.

Overige zorgprofielen

De overige zorgprofielen hebben meer dezelfde uitgangspunten, afhankelijk van de zwaarte van de zorgvraag. Ze zullen hier gezamenlijk behandeld worden.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

Bij deze zorgprofielen is een rustige omgeving, arm aan prikkels met (veilige) bewegingsruimte voor de cliënten het uitgangspunt. Hier kan het werken met dieren aan bijdragen. Het type groen en de mate van natuurlijkheid is sterk afhankelijk van de doelgroep en het type cliënt. De belangrijkste kenmerken van de groene omgeving zijn:

- Bieden van rustige omgeving
- Arm aan prikkels van de samenleving
- Afwisselend karakter

Hierbij geldt dat cliënten met een lichte verstandelijke beperking en lichte gedragsproblemen in mindere mate afscherming van prikkels nodig hebben dan cliënten met zwaardere verstandelijke beperking en zwaardere gedragsproblemen.

Kansen voor ontwikkeling natuur

Voor cliënten met een zwaardere verstandelijke beperking en zwaardere gedragsproblemen kan een woonzorglocatie in de natuur of het buitengebied uitkomst bieden, omdat ze hier zijn afgescheiden van de samenleving en hier minder snel overprikkeld worden, zoals bij het praktijkvoorbeeld Zorglandgoed Stegerveld (zie paragraaf 4.1.1). Afhankelijk van de zorgzwaarte van de cliënt kan dit in de stad, aan de rand van de stad of echt midden in de natuur worden vormgegeven.

Aandachtspunten behalen win-winsituatie

Aansluiting zoeken bij vrijkomend vastgoed in het buitengebied of in natuurgebieden kan kansen bieden voor deze doelgroep zoals naar voren komt in paragraaf 2.2. Uit het praktijkvoorbeeld van zorglandgoed Stegerveld (zie paragraaf 4.1.1) blijkt dat de vraag vanuit een zorginstelling, succesvol gekoppeld kan worden aan de herontwikkelingsopgave voor vastgoed in het groen, waarbij het beheer van het landgoed met natuurdoelstelling geborgd is. Hier wordt vanuit alle partijen een win-win situatie behaald.

Een andere mogelijkheid om een win-win situatie te creëren is door cliënten met een licht verstandelijke beperking, die moeilijk kunnen aarden in een stedelijk omgeving, te laten ondersteunen in het beheer en onderhoud van natuurgebieden en als gastheer. Hierbij kan een soortgelijke constructie worden toegepast als bij het Open Erf van Natuurmonumenten, De Grootte Modderkolk (zie paragraaf 4.3.1).

Randvoorwaarden natuurinclusief ontwikkelen

- Ontwikkelen van slimme combinaties waarin de bekostiging van het beheer en onderhoud worden gedekt (synergie voordelen)
- Groen, ruimtelijke kwaliteit zien als drager en kracht van integrale ontwikkeling
- Ontwikkelen vanuit zowel de wijze waarop het groen kan bijdragen aan de zorg als andersom
- Toekomstbestendige financiering bij ontwikkeling van groene combinaties

5.2.2 Zorglandgoederen

Het concept zorglandgoed is de functiecombinatie waarbij verschillende zorgvragers in een groene en toegankelijk omgeving aan elkaar gekoppeld worden. De kracht achter zorglandgoederen is dat het voor verschillende doelgroepen, binnen en buiten de zorg, kan worden gebruikt voor verschillende functies, zoals wonen, werken en recreëren, wat mogelijkheden en meerwaarde biedt voor andere economische dragers voor ontwikkeling. Het concept sluit hiermee aan bij de groeiende vraag vanuit de ketenzorg naar zorgvastgoed, waarbij meerdere zorgfuncties bij

elkaar komen, zoals semi verzorgd wonen en mantelzorg woningen, waar ze onderdeel uit blijven maken van de samenleving maar wel in een beschermde omgeving wonen of werken (zie paragraaf 2.3.4). Zorglandgoederen kunnen ontwikkel-mogelijkheden bieden voor bestaande groene instellingsterreinen of vrijkomend vastgoed in het buitengebied. De meerwaarde zit in het koppelen van doelgroepen in een groene omgeving waarbij uit hoofdstuk 3 al blijkt dat een groene omgeving aanzet tot sociaal contact en bewegen.

Deze functiecombinatie speelt in op de ontwikkelingen vanuit de welzijnszorg (veranderend gebruikt zorgvastgoed, meer maatwerk, keuzevrijheid, integratie met onderdelen uit de samenleving en juist verbinding aangaan (zie paragraaf 2.2)). Daarnaast zijn er al voorbeelden vanuit het voormalige Dienst Landelijk Gebied en praktijkvoorbeelden zoals Zorglandgoed De Hagert en Landhoeve Zwieseborg (zie bijlage 4d) waarbij succesvol zorglandgoederen zijn gerealiseerd en hier groen is ingezet als drager van economische ontwikkeling.

Meerwaarde functiecombinatie

De meerwaarde van deze functiecombinatie is dat door middel van samenwerking in een groene omgeving, dit nieuwe verdienmodellen kan opleveren en kostenbesparingen, waardoor zorg in een groene omgeving gemakkelijker kan worden vormgegeven met een sterkere business-case. De meerwaarde van deze functiecombinatie is:

- > Kansen voor samenwerkingsverbanden binnen en buiten zorg, waardoor kostenbesparingen optreden.
- > De zorg effectiever en efficiënter kan worden vormgegeven.
- > Gemakkelijker sociaal contact uit verschillende doelgroepen.
- > Het de geborgenheid kan bieden zoals bij instellingsterreinen.

Baten groene omgeving

Mogelijke baten van een groene omgeving bij deze functiecombinatie zijn:

- Betere lichamelijke én geestelijke conditie door meer ruimte voor bewegen en keuzevrijheid van dagbestedingsactiviteiten.
- Aantrekkelijke plek voor ontmoeting en zet aan tot sociaal contact.
- Meer plaats voor maatwerk in rustgevend en drukke omgeving door beschikbare ruimte.

Doelgroep

De meerwaarde die een combinatie van verschillende type zorgvragers en mensen vanuit de samenleving oplevert staat centraal binnen deze combinatie. Hierdoor kan de doelgroep breed zijn. De keuze van de combinaties is afhankelijk van de zorgzwaarte van de cliënten. Hierbij is het uitgangspunt dat cliënten goed tegen sociaal contact kunnen en dit een meerwaarde oplevert voor de cliënt. Cliënten met contactproblemen zijn hierdoor niet wenselijk. Per project zal er bekeken moeten worden welke type cliënten een meerwaarde voor elkaar kunnen opleveren en op welke wijze. Een voorbeeld van een succesvolle combinatie van verschillende soorten cliënten is te lezen in het praktijkvoorbeeld van de Hagert (zie bijlage 4d). Doelgroepen binnen deze functiecombinatie kunnen zijn:

Woonzorgcombinaties:

- Dementerende zorgvragers
- Cliënten met een licht verstandelijke beperking zonder zware gedragsproblemen
- Ouderen

Dagzorgcombinaties:

- Psychisch kwetsbare mensen
- Mensen met onvoldoende opleiding of een leerachterstand
- Langdurig werkzoekenden

Vormgeven functiecombinatie

Ook binnen deze functiecombinatie is er niet één concept te ontwikkelen om de functiecombinatie vorm te geven. Ook hier is maatwerk per locatie en type cliënt het uitgangspunt. Elke doelgroep heeft andere woon- en dagbestedingswensen en daarnaast ook een ander type groene omgeving nodig. Verschillende financieringsconstructies kunnen de ontwikkelingen mogelijk maken zoals rood-voor-groen regelingen (zie bijlage 7, financieringsconstructies).

Funcities zorglandgoed

De functies op zorglandgoederen kunnen variëren. Hierbij valt te denken aan de volgende functies:

- > Woonzorg
- > Dagzorg (dagbesteding en dagbehandeling)
- > Wonen (mantelzorgers en reguliere woningen als economische dragers voor ontwikkeling)
- > Werken (vergaderlocaties voor de buurt, zorg of groen gerelateerde adviesbureaus etc.)
- > Buurthuis (ontmoetingsplek)
- > Recreatie (Informatiepunt voor TBO's, fietsenverhuur, horeca etc.) met inzet van cliënten
- > Zorghotel of zorgcamping (naar voorbeeld landhoeve Zwieseborg (zie bijlage 4d))

Partners als financiële dragers voor ontwikkeling

De basis bij het ontwikkelen van een zorglandgoed is het vinden van partners. Dit kunnen zowel verschillende zorgaanbieders zijn, als gemeente, ondernemers en omwonenden. Het doel hiervan is om in de partners financiële dragers te vinden voor de ontwikkeling van het zorglandgoed. Hierbij lijkt de aanpak zoals beschreven in het praktijkvoorbeeld van Staatsbosbeheer (zie paragraaf 4.3.2 en bijlage 5b) een goede manier om te ontwikkelen vanuit de pijlers zorg, natuur en recreatie, waarbij de drie pijlers met elkaar in balans zijn. Op deze manier kan er inkomsten gegenereerd kunnen worden uit andere bedrijfstakken wat financiële middelen op kan leveren voor beheer en onderhoud van het groen. Dit zorgt voor een meer toekomstbestendige financiering.

Mogelijkheden voor inkomsten zijn verkoop groente uit moestuin, theetuin, kinderboerderij, recreatie, educatie, verhuur, horeca etc. Daarnaast zorgt dit ervoor dat het werk op zorglandgoederen heel afwisselend en hierdoor aantrekkelijk is voor vrijwilligers. Door een deel van het werk uit te laten voeren door vrijwilligers en bewoners kan dit een kostenbesparing opleveren (de Hagert, 2015).

Inzet zorglandgoed voor zorg

Een zorglandgoed kan op verschillende manieren worden ingezet binnen de zorg. Hieronder zal kort

worden toegelicht op welke wijze dit kan worden vormgeven per zorgdoelgroep.

Dementie

Vormgeving en kenmerken van groene omgeving kunnen worden overgenomen uit paragraaf 5.2.1.

Mensen met een verstandelijke beperking

Op een zorglandgoed zijn er verschillende taken die uitgevoerd moeten worden waar mensen met een verstandelijke beperking een rol in kunnen spelen. Door het werk op te delen in aparte taken, kan elk van hen een taak krijgen die hem of haar ligt oftewel “werk op maat”.

Belangrijkste eigenschappen groene omgeving

Een rustige omgeving en bewegingsruimte waarbij ze zich goed kunnen richten op hun taak zonder teveel prikkels van buitenaf te krijgen is het belangrijkste in de werkomgeving. Hierbij kan het werken met dieren aan bijdragen.

Mensen op een afstand tot de arbeidsmarkt

Voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt kan dagbesteding, vrijwilligers in het groen of met cliënten een manier zijn voor re-integratie. Door de dagbesteding kunnen ze rustig in hun eigen tempo wennen aan de arbeidsmarkt. Daarnaast is het hier goed om te denken in mogelijkheden en niet in beperkingen. Hierdoor wordt hun persoonlijke ontwikkeling gestimuleerd waardoor ze zich later midden in de maatschappij beter leren redden.

Belangrijke kenmerken groene omgeving

Het is niet duidelijk te zeggen wat de belangrijkste kenmerken moeten zijn van een groene omgeving omdat dit sterk afhangt in hoeverre cliënten last hebben van hun beperking. Wel zijn er bevindingen over een goede werking van tuintherapie bij psychisch kwetsbare mensen.

Hierbij gelden dan de volgende kenmerken:

- > Een volledig prikkelarme omgeving is niet nodig voor een goede concentratie tijdens werk.
- > Afwisseling in landschap is voldoende om goed geconcentreerd te blijven en de rust en ruimte te ervaren.

Zorgbehoevenden die op vakantie willen

Een combinatie waar een zorglandgoed bij uitstek voor kan dienen is als camping, groepsaccommodatie en/of zorghotel voor familieleden of vrienden van de zorgbehoevenden naar voorbeeld van landhoeve Zwieseborg (zie bijlage 4d). Voor de familieleden is dit een plek om ontzorgd te worden in de dagelijkse verzorging van de zorgbehoevende. In veel gevallen kan een vakantie voor een zorgbehoevende worden betaald via het persoonsgebonden budget (PGB), alleen is hier tegenwoordig veel discussie over waardoor het niet zeker is of dat nog uitbetaald wordt (RTL Nieuws, 2015)

Belangrijke eigenschappen groene omgeving

Het is niet duidelijk te zeggen wat de belangrijkste eigenschappen moeten zijn van een groene omgeving, omdat meerdere doelgroepen gebruik kunnen maken van een zorglandgoed. Vaak is afwisseling in het landschap al voldoende om de rust en ruimte te ervaren. Daarnaast is het voor veel mensen wenselijk om goede (half)verharde wandelpaden te hebben op een landgoed om er te kunnen wandelen ten behoeve van minder validen.

Kansen voor ontwikkeling van natuur

Het type groen en de mate van natuurlijkheid is sterk afhankelijk van welke doelgroepen er gebruik van gaan maken. Daarnaast is het de vraag of het zorglandgoed in het buitengebied ligt of niet. Wanneer het een zorglandgoed is in het buitengebied kan het koppelen van natuurfuncties aan het zorglandgoed een mogelijkheid zijn voor goedkoper (extensief) beheer van de groene omgeving. Daarnaast kan door middel van financieringsconstructies die terug komen in bijlage 7, de financiering of ontwikkelingen van (al dan niet aanwezige) natuur geregeld worden. Daarnaast liggen er voor een aantal groene instellingsterreinen herontwikkelings-opgaves. Hier liggen kansen voor behoud van het groene karakter van deze instellingsterreinen door de ontwikkeling van een zorglandgoed.

5.2.3 Unieke vestigingsklimaat

Bij dit natuur/zorgconcept wordt er gestuurd op het inzetten van een groene omgeving als Unique Selling Point bij private zorg initiatieven, medische specialistenpraktijken en privéklinieken. Uit hoofdstuk 2 blijkt dat extramuralisatie tot gevolg heeft dat een groep mensen, zowel binnen de GGZ, gehandicaptenzorg en ouderenzorg, tussen wal en schip zullen vallen. Hierdoor ontstaan er steeds meer private initiatieven waarin mensen zich verenigen in een CPO (een Collectief Particulier Opdrachtgeverschap) en de zorg vanuit privaat geld zelf gaan regelen, waarbij er al meerdere voorbeelden zijn waarbij bewust wordt gekozen voor een groen vestigingsklimaat (zie paragraaf 2.2). Daarnaast wordt er juist binnen medische specialisten-praktijken en privéklinieken steeds meer gestuurd op kwalitatief hoogstaande zorg waarbij ook gekeken wordt naar een goede zorgomgeving en onderscheidend vermogen. Uit paragraaf 2.3.5 komt al naar voren dat er vanuit medische specialistenpraktijken en privéklinieken plannen zijn voor natuurinclusief bouwen waarbij gezocht wordt naar innovaties binnen de sector. Hierbij behoren ook de oriëntatie op Healing Environments en natuurontwikkeling tot de opties. Deze richtingen bieden kansen om de combinatie te maken tussen vrijkomend vastgoed in het buitengebied en nieuwe kleinschalige woonzorggroepen in het groen waarbij maatwerk en sturing op kwaliteit het uitgangspunt is.

Meerwaarde functiecombinatie

De meerwaarde bij de aanpak van deze functiecombinatie is dat door het vestigen in een groene omgeving er een meerwaarde wordt geboden ten opzichte van de traditionele woon- en dagzorg binnen de welzijnszorg. Belangrijk hierbij is dat de baten van een groene omgeving duidelijk zichtbaar worden, enerzijds om binnen de traditionele zorgaanpak natuurinclusief te kunnen ontwikkelen en anderzijds voor het aantrekken van cliënten. De meerwaarde van deze functiecombinatie kan zijn:

- > Groene baten kunnen weggezet worden als 'verkoopargument' voor zorginstellingen waarbij ingespeeld kan worden op de beleving van cliënten

- > Verhoging en verbetering van het welzijn en gezondheid van de cliënt.
- > Verbetering imago zorginstelling
- > Voordelen die groen kan bieden voor dagbesteding en woongenot.
- > Aanbieden van maatwerk voor cliënten die behandeld willen worden in een groene omgeving.
- > Inspelen op vraag naar zorgvastgoed in hoog en middelhoog segment (luxe verzorgd wonen).
- > Inspelen op budget vanuit private geldstromen en eigen vermogen van cliënten.

Baten groene omgeving

Mogelijke baten bij inzet van een groene omgeving bij deze functiecombinatie:

- Uitzicht op natuur kan stress en pijn verminderen, waardoor er naar verwachting minder gebruik van medicijnen nodig is.
- Cliënten zijn rustiger en vertonen minder gedragsproblemen (Gehandicapten-, dementie- en ggz zorg). Hierdoor is de kans aanwezig dat er minder inzet nodig is van personeel wat een kostenbesparing op kan leveren.
- Een groene omgeving geeft aanleiding tot blijven bewegen en naar buiten gaan.

Doelgroep

De doelgroepen waarbij de meeste aansluiting gemaakt kan worden is deels al aan bod gekomen bij de inleiding van deze paragraaf. De volgende vier doelgroepen worden als meest kansrijk gezien voor deze functiecombinatie:

- > Ouderen die gezamenlijk willen wonen in een groene omgeving
- > Private initiatieven verenigd in een CPO (zowel binnen dementiezorg, GGZ, als gehandicaptenzorg)
- > Medisch specialistenpraktijken en privéklinieken
- > Integrale kankercentrums

Ouderen die gezamenlijk willen wonen in een groene omgeving

De meeste kansen voor de functiecombinatie binnen de doelgroep ouderen worden verwacht bij de groep welgestelde ouderen die op zoek zijn naar een sociale woonvorm, geheel aangepast aan hun eigen wensen. Vanuit private geldstromen en publieke middelen zoals beschreven is in paragraaf 2.3.1 is er budget

beschikbaar voor deze ontwikkeling. Deze wooncombinatie zal echter wel voor een specifieke doelgroep zijn, omdat veel ouderen die uit de stad komen dicht bij voorzieningen willen blijven wonen. Het zal naar verwachting dan ook het beste aansluiten op de groep ouderen die altijd al in een groene setting hebben gewoond en die dit juist willen behouden tijdens hun “oude dag”. Dit zal dan wel in groene gebieden zijn, grenzend aan dorpen en steden, zodat het toch nog in de buurt van voorzieningen ligt.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

Voor deze doelgroep is niet duidelijk te zeggen wat de belangrijkste eigenschappen moeten zijn van een groene omgeving omdat dit sterk afhangt van de wens van de bewoners. Wel is een vereiste dat de paden goed toegankelijk zijn voor ouderen die slecht ter been zijn. Daarnaast zal het groen zo ingericht moeten zijn, dat het een veilige omgeving is, wat niet snel onure types aan zal trekken. Transparantie en straatverlichting kan hierbij helpen.

Private initiatieven

De doelgroep is voornamelijk (familieleden van) cliënten die tussen wal en schip vallen omdat ze te “goed” zijn om in een reguliere zorginstelling geplaatst te worden, maar waar thuis wonen geen optie is. Dit niet alleen voor de cliënt maar ook voor de thuissituatie. Hier biedt het verenigen met gelijkgestemden in een CPO uitkomst. Uit praktijkvoorbeelden blijkt dat de financiering van deze private initiatieven en dan vooral de startfinanciering van het groen en de extra grond, wat daar voor nodig is, lastig is (zie paragraaf 4.1.2 & paragraaf 4.5). Uit voorbeelden blijkt ook al dat de zorg op dergelijke locaties goedkoper en van een hoger niveau uitgevoerd kan worden (zie paragraaf 4.1.1). Of dit in de praktijk op het lange termijn ook zo is zal nog moeten blijken. Samenwerking met verschillende partners lijkt de ontwikkeling wel makkelijker te maken zoals terugkomt bij het voorbeeld van de Groote Modderkolk in paragraaf 4.3.1. Hierbij liggen dus kansen voor de herontwikkeling van bestaand vastgoed (of nieuwbouw) in samenwerking met TBO's die op zoek zijn naar invulling van het vastgoed.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

De belangrijkste kenmerken voor een groene omgeving zijn wederom doelgroep specifiek. De belangrijkste kenmerken zoals beschreven in paragraaf 5.2.1 zijn ook hier van toepassing en kunnen dus hieruit overgenomen worden.

Medisch specialistenpraktijken en privéklinieken & Integrale kankercentra

Niet alleen het vestigen in een groene omgeving lijkt een meerwaarde te hebben voor deze sectoren, maar ook juist de inzet van de buitenruimte als behandelkamer en fitnessruimte zoals beschreven in paragraaf 3.3.6. Er is budget beschikbaar vanuit private geldstromen wat de startfinanciering gemakkelijker maakt. Daarnaast zijn de klanten voor deze doelgroep veelal mobiel en hebben behoefte aan behandeling in een rustige omgeving. Verder kiezen veel welvarende ouderen in de toekomst waarschijnlijk voor private zorg (zie paragraaf 2.3.5).

Kankerpatiënten kunnen door het wandelen rustig en ontspanning worden waardoor het immuunsysteem kan worden versterkt. Dit kan zeer waardevol zijn voor de nazorg.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

Voor deze doelgroepen is niet duidelijk te zeggen wat de belangrijkste kenmerk moet zijn van een groene omgeving. In de inrichting kan worden gekeken waar het meeste behoefte naar is. Zo zullen er cliënten zijn die zich rustig willen kunnen terugtrekken of een wandeling willen maken in een prikkelarme omgeving maar ook cliënten die van de natuur willen genieten tijdens een wandeling om even niet te hoeven denken aan hun ziekte. Hierdoor is het nodig dat er genoeg ruimte voor handen is om aan deze en andere behoeften te kunnen voldoen. Daarnaast zal het groen zo ingericht moeten zijn dat het een veilige omgeving is wat niet snel onure types aan zal trekken. Transparantie en straatverlichting kan hierbij helpen.

Kansen ontwikkeling natuur

Wanneer de regeldruk en bestemmingsplannen deze ontwikkeling mogelijk maken, liggen hier kansen om deze ontwikkeling te stimuleren aan de

rand van het Nationaalnatuurnetwerk Nederland of Natura2000 gebieden. Daarnaast kan dit een goede invulling zijn voor leegstaande boerenerven waar een herbestemming voor wordt gezocht naar voorbeeld van het InnovatieNetwerk (zie bijlage 5c). Hierbij kunnen nieuwe zorgcombinaties in het groen het beheer hiervan financieel op zich nemen. Het type groen en mate van natuurlijkheid is sterk afhankelijk van welke doelgroepen er gebruik van gaan maken. Wel is het verstandig om afwisseling in te brengen zoals een open en half open landschap, zodat de meerwaarde van de natuurlijke omgeving goed gebruikt kan worden.

Randvoorwaarden natuurinclusief ontwikkelen

- Ruimte voor verandering binnen bestemmingsplan om ook andere functies passend binnen de zorg, natuur en recreatie op een locatie mogelijk te maken
- Zorgvastgoed moet aanpasbaar zijn bij veranderende zorgvraag
- Natuurfunctie opnemen in het bestemmingsplan om dit voor de toekomst te waarborgen

5.2.4 Uitvalpreventie

Bij deze laatste functiecombinatie staat de wijze waarop een groene omgeving ingezet wordt bij uitvalpreventie binnen het arbeidsproces centraal. Preventie van zogenaamde 'welvaartsziekten' is hierbij het uitgangspunt. Zoals in paragraaf 2.3.7 en paragraaf 3.3.6 al naar voren komt, blijkt dat juist bij welvaartsziekten, behandeling in de natuur zeer effectief kan zijn. Daarnaast wordt hier een grote stijging in zorgkosten verwacht ten gevolge van welvaartsziekten waardoor het een kans hebbende functiecombinatie is om op in te spelen. Dit wordt al onderkend door onder andere het ministerie van EZ en De Friesland Zorg-verzekeraar. De meeste kansen en meerwaarde voor deze functiecombinatie ligt bij het bedrijfsleven. Voor deze tak kan vermindering van uitval van het personeel veel kosten besparen voor de onderneming.

Meerwaarde functiecombinatie

De meerwaarde van deze functiecombinatie is dat door middel van het gebruiken van een groene omgeving gestuurd wordt op minder uitval van

werknemers in (of snellere re-integratie tot) het arbeidsproces waarbij gestuurd wordt op de volgende effecten:

- > Verhoging welzijn werknemers
- > Hogere productiviteit van de werknemers
- > Lagere uitval van werknemers tijdens het arbeidsproces
- > Lagere re-integratiekosten voor de werkgever

Baten groene omgeving

- Mensen komen sneller in contact met elkaar door een aantrekkelijke omgeving.
- Een natuurlijke omgeving biedt beschermende functie in het verminderen van de impact van stressvolle gebeurtenissen
- Verbetering van concentratie en werkgeheugen
- Alle zintuigen worden aangesproken en het biedt weinig prikkels waardoor mensen sneller rustig worden en ontspannen.

Doelgroep

De doelgroep voor deze functiecombinatie is iedereen die last heeft van welvaartsziekten of deze wil voorkomen. Een groot deel van de doelgroep zal het bedrijfsleven zijn. Zoals in de inleiding van deze paragraaf al naar voren komt. De doelgroepen zijn onder te verdelen in:

- Werkgevers die uitval van medewerkers willen beperken
- Werknemers die last hebben van welvaartsziekten of dit willen voorkomen
- Mensen die hulp nodig hebben met persoonlijke ontwikkeling

Vormgeven functiecombinatie

De functiecombinatie kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Gemeenten en overheden kunnen hier een grote rol in spelen door bijvoorbeeld het vergroenen van steden en bedrijventerreinen, maar ook door het inpassen van bereikbaar en passend groen voor een middagwandeling. Puur gezien vanuit het bedrijfsleven wordt de functiecombinatie op twee verschillende manieren benaderd:

- > Vergroening van buitenruimte bedrijven
- > Inzet van specialisten voor herstel of voorkomen van welvaartsziekten

Vergroening van buitenruimte bedrijven

Bij vergroening van de buitenruimte bij bedrijven lijkt een plek om de gedachten te verzetten en te bewegen in een groene omgeving het meest effectief. Dit kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Van en naar het werk fietsen door een groene omgeving of een wandeling in een groene omgeving tijdens werktijd.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

Vanuit verschillende praktijkvoorbeelden en onderzoeken worden de volgende kenmerken aangegeven:

- Afwisselend karakter. Oftewel, open / gesloten bos, water enz. (Geen aaneengesloten donker bos)
- Afwezigheid van drukke stadse prikkels
- Op loopafstand van bedrijven. (naar verwachting op Max 10min. afstand)

Kansen voor ontwikkeling van natuur

De kansen voor ontwikkeling van natuur is afhankelijk van de locatie van het bedrijf en de grootte van het bedrijf. Wanneer bedrijven in een groene omgeving aan de rand liggen is er gemakkelijker een combinatie te maken. Hier kan bijvoorbeeld een afspraak gemaakt worden met een TBO in het beheer en onderhoud, (gedeeltelijk) gefinancierd door het desbetreffende bedrijf.

Daarnaast liggen er kansen bij vergroening van bedrijventerreinen. Door bijvoorbeeld een collectief op te zetten tussen meerdere bedrijven die de meerwaarde hiervan in zien, is er sneller financiering voor investering te vinden. Ook kan er dan collectief groen worden aangelegd in grotere oppervlakte, zoals natuurlijk ogende parken wat bijdraagt aan de omgevingskwaliteit. Dit collectief kan worden ondergebracht in een fonds voor beheer en onderhoud waar de bedrijven jaarlijks een bepaalde bijdrage storten. De mate van natuurlijkheden zal afhangen van de beschikbare ruimte en de ambitie. Direct rondom bedrijven zal dit niet heel hoog zijn, omdat er meestal een strak beheer wordt gebruikt, waardoor het er voor het oog netjes uit ziet maar niet echt een meerwaarde heeft voor de natuur. Iets verder af, in meer grootschalig groen kan deze meerwaarde wel bereikt worden. Vergroening van

bedrijventerreinen levert niet alleen een meerwaarde op voor inzet bij uitvalpreventie, maar juist ook voor het imago en waardevastheid van het vastgoed.

Inzet van specialisten voor herstel of voorkomen van welvaartsziekten

De vormgeving van de functiecombinatie vanuit specialisten gebeurt nu al door middel van de beroepsvereniging Groene Zorg en de website Beterinhetgroen.nl. Binnen de beroepsvereniging worden specialisten zoals wandelcoaches, natuurcoaches, therapeuten enz. verenigd. Met behulp van de website worden initiatieven beter zichtbaar en daarmee beter toegankelijk. De uitdaging ligt nog in verdere professionalisering en het beter inzichtelijk maken bij bedrijven van de voordelen van de inzet van bijvoorbeeld een wandelcoach bij symptomen van welvaartsziekten of mogelijke uitval.

Belangrijkste kenmerken groene omgeving

Vanuit verschillende praktijkvoorbeelden en onderzoeken worden de volgende kenmerken aangegeven:

- Afwisselend karakter. Oftewel, open / gesloten bos, water enz. (Geen aaneengesloten donker bos)
- Voorkeur aan natuurgebieden of natuurlijk ogende parken
- Afwezigheid van drukke stadse prikkels
- Toegankelijkheid voor coachsessies

Kansen voor ontwikkeling van natuur

Veel wandelcoaches of natuurcoaches gebruiken de vrij toegankelijke natuurterreinen tijdens de coachsessies. Hierbij is er geen sprake van een sterke win-winsituatie voor beide partijen. Hier kan gestuurd worden op een gezamenlijke meerwaarde in bijvoorbeeld een samenwerking tussen de ondernemers en de TBO. Een mogelijkheid is kennisdeling en het uitgeven van rechten zoals beschreven in het praktijkvoorbeeld van Beroepsvereniging Groene Zorg (zie paragraaf 4.2.2). Op deze manier kunnen er gezamenlijke arrangementen worden aangeboden wat kan bijdrage aan de zichtbaarheid van de coach en het imago van de TBO. Daarnaast kan het aanbieden van arrangementen en het uitgeven van rechten

voor een inkomstenbron zorgen voor TBO's, wat besteedt kan worden aan het beheer van de natuurgebieden.

Aandachtspunten

Vanuit beroepsvereniging Groene Zorg

Aandachtspunten voor een betere samenwerking tussen welzijnszorg en groene coaches:

- Sturen op meer ontmoetingen tussen GGD, buurtsportcoaches, huisartsen, wijkteams, GGZ en natuurorganisaties.
- Faciliteren van concrete informatie in wachtkamers over natuurbeleving in de directe omgeving.
- Zorgen voor meer wetenschappelijke bewijslast over groen en het effect op gezondheid.
- Beter inzicht in de verschillende doelgroepen die in de nabijheid van een natuurlijke omgeving wonen.

5.3 Rol Nationaal Groenfonds

Nationaal Groenfonds zet zich in om de publieke ambitie ten aanzien van natuur en landschap te helpen realiseren. Eén van de manieren om deze ambitie te realiseren is om te fungeren als partner in kennis, netwerk en/of financierer bij de functiecombinatie natuur en zorg. Zo ook binnen de functiecombinatie natuur en welzijnszorg.

Uit de verschillende interviews, die gedaan zijn binnen dit onderzoek blijkt dat juist de startfinanciering van benodigde extra gronden ten behoeve van groen moeilijk zijn. Hier ligt een belangrijke rol weggelegd voor het Groenfonds. Daarnaast onderhoud het Groenfonds nauwe banden met de overheid (Ministerie van EZ), provincies, het werkveld en de financiële wereld waardoor het kan fungeren als belangrijke netwerkpartner.

Randvoorwaarden financiering

Randvoorwaarden voor verstrekken van financiering vanuit Nationaal Groenfonds:

- > Project heeft meerwaarde voor natuur/landschap en of duurzaam beheer hiervan
- > Sprake van marktfalen (de financiering wordt niet of onvoldoende door de regulier banken verstrekt)
- > Sluitende business case aanwezig (termijn Max. 10 jaar)

Een andere reden tot financiering vanuit Nationaal Groenfonds kan zijn als er een verzoek is voor (voor)financiering vanuit het Ministerie van EZ / provincies bij realisatie van publieke ambities.

Meerwaarde Nationaal Groenfonds

Nationaal Groenfonds heeft zijn kennis en contacten zowel in de financiële, als de groene wereld. Door deze combinatie als financier/kassier met kennis van groen en een groot groen netwerk wordt het als belangrijke partner gezien bij ontwikkelingen in natuur en landschap. Daarnaast werkt Nationaal Groenfonds veel op de grensvlakken tussen natuur en andere sectoren zoals de zorgsector. Voorbeelden van hiervan kunt u vinden op de website:
<http://www.nationaalgroenfonds.nl>

5.4 Financieringsconstructies

Er zijn diverse financieringsconstructies die de natuurinclusieve ontwikkeling mogelijk kunnen maken voor de zorg. In het rapport wordt volstaan met het noemen van de mogelijkheden. Dit zijn o.a.:

- Aansluiting bij Natuurnetwerk Nederland
- Natuurschoonwet
- Subsidieregeling Natuur en Landschap
- Groen garantie
- Natuurrechten
- Rood-voor-groen

In bijlage 7 is er een uitwerking te vinden van elk van deze financieringsconstructies.

5.5 Slot: Aanbevelingen

Als beantwoording op de hoofdvraag kan er geconcludeerd worden dat op basis van de onderzoeksresultaten, vier verschillende kansrijke natuur/zorgcombinaties zijn die kunnen bijdragen aan natuurinclusieve ontwikkelingen binnen de welzijnszorg. In dit rapport zijn er suggesties gedaan, hoe deze functiecombinaties vorm te geven. Het is echter niet zo, dat dit de enige juiste weg is om de functiecombinatie natuur en welzijnszorg aan te pakken.

Wat is er nog nodig voor een natuurinclusieve toekomst?

Om de functiecombinatie natuur en zorg binnen de welzijnszorg echt te laten slagen, zijn er nog een aantal stappen te zetten. In grote lijnen geldt dit op de volgende drie punten: wetenschappelijk onderzoek, kennisdeling & samenwerking.

Wetenschappelijk onderzoek

In de welzijnszorg zijn de onderzoeken naar de effecten van groen in de zorg nog relatief nieuw. Door het gebrek aan effectstudies van een groene omgeving op de gezondheid kunnen er nog geen echte wetenschappelijk onderbouwde uitspraken worden gedaan naar de effectiviteit hiervan. Door veel mensen binnen de zorg wordt een groene omgeving wel als meerwaarde gezien, alleen staat het financiële resultaat veelal nog voorop. Grotere zorginstellingen zullen naar verwachting pas op grotere schaal natuurinclusief gaan ontwikkelen, wanneer het blijkt dat de bedrijfsvoering niet duurder maar zelfs goedkoper wordt. Zeker in tijden van bezuinigingen en een andere wijze van vormgeving van de zorg. Meer onderzoek naar de effecten van groen op langer termijn, en wat dit op kan leveren aan kostenbesparingen en efficiëntiewinst, kan natuurinclusief ontwikkelen dan ook zeker ondersteunen.

Kennisdeling

Het aantal zorgvoorbeelden waarbij een groene omgeving wordt ingezet binnen de zorgvraag is groeiende, alleen staan veel van deze projecten op zichzelf, waardoor vaak hetzelfde wiel opnieuw wordt uitgevonden. Het delen van deze kennis kan nieuwe projecten inspireren. Daarnaast kan de kennis van het vormgeven van de zorg en het betrekken van een groene omgeving hierbij helpen om beginnersfouten te voorkomen en de ontwikkelingen sneller te laten verlopen. Dit onderzoek is bedoeld om te ondersteunen in deze kennisdeling met als doel meer natuurinclusieve ontwikkelingen binnen de welzijnszorg te ondersteunen; alleen zou een toegankelijke flyer, uitgegeven door Nationaal Groenfonds, voor zowel de zorgsector als de natuursector zeker een meerwaarde hebben om de mogelijkheden binnen beide sectoren onder de aandacht te brengen. Daarnaast zou een boekwerk met praktijkvoorbeelden en tips, mensen binnen de zorg en natuursector kunnen inspireren.

Samenwerking

Er liggen veel kansen om de samenwerking op te zoeken binnen natuurinclusieve ontwikkelingen. Samenwerking kan ontwikkelingen makkelijker en sneller laten verlopen en maakt sneller deuren open bij bijvoorbeeld gemeenten en financiële instellingen. Veel partijen kunnen een meerwaarde hebben hierbij zoals overheden, gemeentes, TBO's, zorginstellingen en de gemeenschap. Het biedt nieuwe kansen voor vergroening van de stad, herbestemming van leegstaand (zorg)vastgoed, kwaliteitsimpuls voor het buitengebied en voor het imago van TBO's. Deze samenwerking kan echter alleen succesvol zijn als alle partijen hun eigen belangen (gedeeltelijk) aan de kant zetten en juist op zoek gaan naar gezamenlijke belangen en waar ze voor elkaar een meerwaarde kunnen bieden. Nationaal Groenfonds, die hierin een groot netwerk heeft, kan hier een belangrijke rol in spelen als partner in netwerk, kennis en financier.

Zo kan een zorginstelling, zorglandgoed of medisch specialistenpraktijk een toegangspoort worden voor de Nederlandse natuur en kunnen natuurminnende mensen vanuit bezoekerscentra worden doorverwezen naar groene zorg instellingen. **Samenwerkingen binnen alle lagen in de samenleving is het sleutelwoord van de (groene) toekomst.**

6 Discussie

Terugkijkend op het onderzoeksproces en resultaatvorming kan er gesteld worden dat de hoofdvraag is beantwoord. In dit discussie-hoofdstuk worden punten behandeld die vanuit reflectie op het onderzoek naar boven zijn gekomen en die wij u als lezer graag mee willen geven.

Toegepaste onderzoeksmethode

Voor dit afstudeeronderzoek is een onderzoeksmethode toegepast die voornamelijk is gebaseerd op kennis en ervaring vanuit de praktijk door middel van interviews. Hierbij beïnvloedde de beschikbare actoren en de mogelijke interviews in het tijdbestek, dit onderzoek. Hierdoor is er een keuze gemaakt met betrekken tot het aantal personen dat gesproken is binnen de verschillende sectoren van de welzijnszorg. Er is op basis van de eerste reeks interviews (ten behoeve van deelvraag 2) een keuze gemaakt voor deelsectoren waar de focus voor het verdere onderzoek op kwam te liggen. De uiteindelijke personen die geïnterviewd zijn kwamen veelvuldig naar voren tijdens de eerste gesprekken.

Wetenschappelijke onderbouwing

Dit onderzoek kan gezien worden als een deel van een groter onderzoek naar groene zorg-combinaties. Er is veel gaande rondom dit thema waarbij er veel verschillende organisatie onderzoek doen hiernaar. Dit rapport draagt bij aan een deel van de invulling van de vragen die er liggen met betrekking tot de relatie natuur en zorg. Doordat het nu inzichtelijk is waar de kansen liggen voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg, kan nu de vraag worden gesteld welk type groene omgeving het meest effectief is per doelgroep om het optimale gezondheidseffect te verkrijgen. Voor een aantal doelgroepen komt dit al (gedeeltelijk) naar voren in dit rapport, zoals

te zien is bij Zorglandgoed Stegerveld of bij mensen met dementie. Wat deze groene baten daadwerkelijk voor effect hebben en welke economische betekenis (o.a. via zorgconsumptie en productiviteitsverlies) is nog onvoldoende wetenschappelijk onderbouwd. Dit is dan ook één van de redenen dat Alterra in 2013 beginnen is met het onderzoek genaamd "Samenwerking zorgsector en groen". Dit drie jaar durende onderzoek heeft als doel inzicht te krijgen in welk type groen, welk gezondheidseffect heeft (en voor wie). Met behulp van deze wetenschappelijke onderbouwing ligt de weg echt vrij om natuurinclusief ontwikkelen op grotere schaal in te bedden binnen de welzijnszorg.

Natuurinclusief ontwikkelen nodig?

De toegevoegde waarde van natuurinclusief ontwikkelen biedt voor de zorgsector kansen voor innovatie en besparingen. Het doel van dit rapport is om de discussie op gang te brengen, hoe natuurinclusief ontwikkelen binnen de zorg optimaal kan worden toegepast. Hier liggen kansen op een samenwerking tussen natuur- en zorgsector waarbij kijken naar elkaars kracht en de meerwaarde die de sectoren voor elkaar kunnen betekenen, het zorgaanbod in Nederland kan vergroenen en verbeteren.

7 Bronvermelding

Literatuurlijst

- Alzheimer (2015). Beleef tuin D'r Gaard. Gevonden op 23 april 2015 op <http://www.alzheimer-nederland.nl/hulp-en-advies/regionale-afdelingen/afdeling-parkstad-limburg/parkstad/beleef-tuin-dr-gaard.aspx>
- Baaijens T. & Hendriks V. (2015, april 30). Interview ZZP zorggroep, St Jozef, Locatiemanager & Tuingroep. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Bade T. (2012). *Het Groot Rechtenboek Der Vaderlandsche Natuurbescherming*. Arnhem, Nederland: Kenniscentrum Triple
- Bellm A. (2013 april, 7). KPMG: "Investeren in groen leidt tot minder ziekteverzuim". Gevonden op 22 mei 2015 op <http://www.natuurcoach.nl/achtergrondinformatie/kpmg-investeren-groen-leidt-tot-minder-ziekteverzuim/>
- Berg, A.E. van den (2015). *Groen in de zorg: Een quick-scan inventarisatie van het groene zorgaanbod in Nederland*. Groenekan: Natuur voor mensen omgevingspsychologisch onderzoek.
- Berg, A.E. van den (2013). *Waarom wij natuur nodig hebben. Factsheet Natuur & Gezondheid*. Amsterdam, Nederland: IVN
- Berg M. van den (2008). *Preventie in het basispakket*. In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Bilthoven, Nederland: RIVM
- Beun N. (2015, april 15). Interview Innovatienetwerk. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Beterinhetgroen.nl (2015). Beter in het Groen. Gevonden op 10 april 2015 op www.beterinhetgroen.nl
- Bowler, D., Buyung-Ali, L., Knight, T., & Pullin, A. (2010). A systematic review of evidence for the added benefits to health of exposure to natural environments. *Bmc Public Health*, 10(1), 456. SAMENVATTING
- Brookman T. (2015, maart 18). Interview Friesland Zorgverzekeringen, Relatiemarketeer natuur en zorg. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Capgemini (2012 oktober, 10). Verbetering gezondheid werknemers levert €2.6 miljard op voor het bedrijfsleven. Gevonden op 23 april 2015 op <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/10/10/verbetering-gezondheid-werknemers-levert-2-6-miljard-euro-op-voor-het-bedrijfsleven.html>
- Custers, M.H.G. & Berg, A.E. van den (2007). *Natuur, stress en cortisol. Experimenteel onderzoek naar de invloed van tuinieren en activiteiten in een groenkamer op het fysiologisch, affectief en cognitief herstel van stress*. Wageningen, Nederland: Alterra
- Daily Mail (2012 mei, 16). Hoe een natuurwandeling helpt tegen depressie. Gevonden op 24 april 2015 op <http://www.hln.be/hln/nl/37/Psycho/article/detail/1439364/2012/05/16/Hoe-een-natuurwandeling-helpt-tegen-depressie.dhtml>
- David Suzuki Foundation (2012 oktober, 1). Sharpen your memory with a simple walk in nature. Gevonden op 20 mei 2015 op <http://www.davidsuzuki.org/blogs/docs-talk/2012/10/sharpen-your-memory-with-a-simple-walk-in-nature/>
- De Hagert (2015). Informatie De Hagert, woonzorgboerderij. Gevonden op 4 mei 2015 op www.dehagert.nl
- DemenTalent (2014) Definitie en activiteiten DemenTalent. Gevonden op 1 mei 2015 op www.dementalent.nl
- Deventer centraal (2015 maart, 8). Solis en IJssellandschap verlengen samenwerking. Gevonden op 4 mei 2015 op <http://www.deventercentraal.nl/article.php?action=showarticle&id=25700>
- Dijk H. van (2015, maart 31). Interview Natuurmonumenten, Open Erf De Groote Modderkolk. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Gezondheidsraad en raad voor Ruimtelijk, Milieu en Natuuronderzoek (2004). *Natuur en gezondheid, invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Deel 1 van een tweeluik: verkenning van de stand der wetenschap*. Den Haag, Nederland. Ministeries van LNV, VROM en VWS
- Gladwell, V.F., Brown, D.K., Wood, C., Sandercock, G.R. & Barton, J.L. (2013). The great outdoors: How a green exercise environment can benefit all. *Extreme Physiology & Medicine*, 2 (1), 1-7. Samenvatting
- Groengarantie (2015). Informatie groengarantie. Gevonden op 1 mei 2015 op www.groengarantie.nl
- Havermans O. (2014 april, 22). En weer stopt een boer ermee. Gevonden op 5 mei 2015 op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/3639132/2014/04/22/En-weer-stopt-een-boer-ermee.dhtml>
- Harkes D. (2015, maart 12). Interview Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Hattem I. van (2014). *Analyse zorgsector, een verkenning van mogelijkheden voor natuurontwikkeling in de care-sector*. Intern document. Hoevelaken, Nederland: Nationaal Groenfonds
- Hattem I. van (2015). *Zorgvastgoed en natuur, een verkenning van mogelijkheden voor het ontwikkelen van natuur in combinatie met ontwikkelingen binnen de care-sector van de zorg*. Intern document. Hoevelaken, Nederland: Nationaal Groenfonds

- Heijden G van der. & Jansen M. (2015, maart 16). Interview Rabobank Nederland, Sector Managers Gezondheidszorg. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Hemke E. (2015, maart 11). Interview Ministerie van Economische Zaken, directie natuur en biodiversiteit, team natuurcombinatie: natuur & gezondheid. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Homocancerus (2015). Mindful wandelen met lotgenoten: kankerpatiënten en/of naasten. Gevonden op 3 mei 2015 op <http://www.homocancerus.com/uncategorized/11-april-mindful-wandelen-met-mede-kankerpatiënten-enof-naasten-2/>
- Hoofdman W., Klauw M. van der, Klein Hesselink J., Terwoert J., Jongen M., Kraan K., Wevers C., Houtman I., Koppes L. (2012). Arbobalans 2011, Kwaliteit van de arbeid, effecten en maatregelen in Nederland. In opdracht van Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Zaandam, Nederland: TNO
- Iperen N. van (2015, maart 12). Telefonische interview Linge's Zorglandgoed. (L. Bonekamp, interviewer)
- IVN (2015). Verslag bijeenkomst Groen en Gezond. Gevonden op 15 mei 2015 op <https://ivn.nl/afdeling/landelijk/nieuws/201501/natuur-gezondheid/verslag-bijeenkomst-groen-en-gezond>
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge, Engeland: Cambridge University Press
- Klompe M. & Hell S. van (2008). *Handelskader Rood voor Groen op bestaande landgoederen*. Zwolle, Nederland: Provincie Overijssel
- KPMG (2012). *Groen, gezond en productief. The Economics of Ecosystems & Biodiversity (TEEB NL): natuur en gezondheid*. KPMG Advisory N.V.
- Langers F. & Boer T. de (2013). *Rol van zzp-ers in de groene zorg. Verkenning van de bijdrage van wandelcoaches en tuintherapeuten aan welbevinden en herstel van mensen met psychische klachten*. Wageningen, Nederland: Alterra
- Loman D. (2015, april 16). Interview GGNNet Apeldoorn, teamleider Techniek en Groen. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Lubbers M. (2015, maart 9). Interview Wandelcoachonderneming Eigenspoor, Beroepsvereniging Groene Zorg en Gecertificeerd coach Groene Zorg. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Maas, J. (2009). *Vitamin G: Green environments – Healthy environments*. Samenvatting. Utrecht, Nederland. NIVEL
- MindTuning (2015). Stress en burn-out. Gevonden op 15 april 2015 op <http://www.mindtuning.nl/stress-en-burnout>
- Ministerie van Economische Zaken (2014). *Natuurlijk verder, Rijksnatuurvisie 2014*. Den Haag, Nederland: Rijksoverheid
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2015). Maatwerk- en vangnetregeling. Gevonden op 23 april 2015 op www.arboportaal.nl
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2015). Zorg. Gevonden op 25 mei 2015 op www.rijksoverheid.nl
- Per Saldo (2015). Zorgprofielen. Gevonden op 23 april 2015 op www.pgb.nl
- Portaal Natuur en Landschap (2015). Subsiestelsel Natuur en Landschap. Gevonden op 1 mei 2015 op <https://www.portaalnatuurenlandschap.nl/themas/subsiestelsel-natuur-en-landschapsbeheer/overzicht/>
- Reynolds V. (2002). Using the countryside as a health resource to promote physical activity. A summary of the UK Walking the way to Health and the Green Gym Initiatives.
- Rijksoverheid (2015). Hoe is de zorg en ondersteuning per 2015 georganiseerd? Gevonden op 22 april 2015 op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veranderingen-zorg-en-ondersteuning/veranderingen-in-de-langdurige-zorg>
- Rijksoverheid (2015). Geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Gevonden op 22 april 2015 op www.rijksoverheid.nl
- Rijsenbrij D.B.B. (2015). Welzijn. Gevonden op 23 mei 2015 op www.vision.nl
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2015). Natuurschoonwet. Gevonden op 1 mei 2015 op <https://mijn.rvo.nl/natuurschoonwet-landgoed-als-natuurschoon>
- Roek A. (2015, maart 16). Interview Roek Consultancy en Change Management Consultants. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- RTL Nieuws (2015 mei 20). Rekenkamer kraakt pgb-beleid, debat uitgesteld. Gevonden op 20 mei 2015 op www.rtlnieuws.nl
- Schoemaker B. (2015, maart 30). Telefonisch interview IJssellandschap. (L. Bonekamp, interviewer)
- Schuler Y. (2015, april 30). Interview Beroepsvereniging Groene Zorg. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)
- Velarde, M. D., Fry, G., & Tveit, M. (2007). Health effects of viewing landscapes - Landscape types in environmental psychology. *Urban Forestry & Urban Greening*, 6(4), 199-212. PDF

Weel I. (2015, mei 20). Trouw: Meeste uitval arbeidsmarkt door psychische kwaal. Gevonden op 20 mei 2015 op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4516/Gezondheid/article/detail/4034677/2015/05/20/Meeste-uitval-arbeidsmarkt-door-psychische-kwaal.dhtml>

Wichman P. (2015, april 14). Interview Staatsbosbeheer, Senior-locatie-ontwikkelaar. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)

Winkelaar-Huiting A. (2015, april 15). Interview Baalderborg Groep, Regiomanager Regge. (L. Bonekamp & S. Kroon, interviewers)

Zwieseborg (2015). Informatie Zwieseborg. Geraadpleegd op 4 mei 2015 op www.zwieseborg.nl

Figuren

Figuur 1: Baalderborg Groep (2015). Schematische tekening woonzorg gebouwen landgoed Stegerveld. Ommen, Nederland: Baalderborg Groep

Figuur 2: B4O Landschapsarchitect (2012). Overzichtsschets Linge's Zorglandgoed. Gevonden op 12 mei 2015 op www.lingeszorglandgoed.nl

Figuur 5: De Groote Modderkolk, (2015). Overzicht van Open Erf De Groote Modderkolk. Loenen, Nederland: Natuurmonumenten

De overige foto's zijn gemaakt door de auteurs.

Bijlage 1: Voorbeeld interview uitwerking

Gespreksverslag interview

12 maart 2015

Aanwezigen: Laurens Bonekamp
Suzanne Kroon
Gesproken met: Daniëlle Harkes
Vanuit: Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen – Zorg
Onderwerp: Kansen voor groeninclusieve ontwikkeling in de ouderenzorg

Gespreksverslag:

Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen – Zorg

Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen – Zorg is een activiteit van twee brancheorganisaties.

Aedes is de brancheorganisatie van de woningcorporaties. Aedes behartigt de gezamenlijke belangen in Den Haag. Actiz is een brancheorganisatie van zorgondernemers in de thuiszorg, verzorgingstehuizen, verpleeghuizen, jeugdzorg en kraamzorg. Het Kenniscentrum houdt zich vooral bezig met de ouderen daar waar wonen en zorg elkaar raken.

Kenniscentrum

Bij het Kenniscentrum worden voorbeelden uit het land verzameld. Deze worden overgedragen aan andere corporaties en zorgorganisaties zodat ze van elkaar kunnen leren. Het Kenniscentrum richt zich ook op gemeenten, welzijnsinstellingen en actieve burgers. Om te kunnen innoveren is het belangrijk dat ieder hetzelfde kennisniveau heeft. Het is een open kenniscentrum waar iedereen gebruik van kan maken. Voor woningcorporaties en zorgorganisaties doen ze iets extra's omdat dit de partijen zijn die geld in het laatje brengen. Naast goede voorbeelden en kennis verspreiden, vullen ze ook kennis aan door zelf onderzoek te doen of onderzoek te laten doen. Het is geen wetenschappelijke instelling, waar de onderzoeken, die ze zelf doen, gericht zijn op de praktijk.

Ontwikkelingen binnen de ouderenzorg

Een onderzoek die ze hebben uitgevoerd gaat over de leegstand bij seniorenwoningen.

Woningcorporaties krijgen de woningen maar moeilijk gevuld. De overheid roept dat er meer woningen bij moeten. Waar heeft dit mee te maken?

Om deze vraag te beantwoorden hebben ze gekeken bij 15 corporaties. Hier zijn verschillende factoren uitgekomen, die hier een rol in kunnen spelen.

- Bij een verhuizing kunnen ouderen te maken krijgen met een verhoging van de huurprijs. Dit kan een reden zijn om langer thuis te blijven wonen.
- Veel ouderen hebben een koopwoning, die hypotheekvrij is. Als ze gaan verhuizen naar een koopwoning kan dit betekenen dat ze weer een hypotheek moeten afsluiten. Dit zullen ze alleen doen wanneer de nood hoog is of als ze er op vooruit gaan.
- Ouderen blijven tegenwoordig langer thuis wonen, waardoor er niet veel wordt verhuisd. Het aanbod is hierdoor ook te groot voor de potentiële vraag.
- Er zijn veel seniorenwoningen leeg waardoor er niet snel nieuwe woningen zullen worden gebouwd. Toch zullen deze wel gebouwd moeten worden, omdat de oude niet meer aan de vraag aansluiten. Naast nieuwbouw kan er ook gebruik worden gemaakt van herontwikkeling.
- Er is een grote diversiteit aan wat ouderen willen. Ze zijn niet meer in één doelgroep te plaatsen, waardoor het moeilijk is om aan die vraag te voldoen.

Om beter aan te sluiten op de vraag van de ouderen, is het handig om te weten, wat de ouderen in het werkgebied van de woningcorporaties willen hebben.

In de welzijnszorg wordt er vooral gekeken naar ouderen, omdat deze groep aan het groeien is.

Daarin wordt vooral gekeken naar de hoeveelheid aangepaste woningen, die nodig zijn. Theoretisch gezien is dit een goede markt alleen is de vraag of deze mensen niet gewoon een langere tijd thuis blijven wonen.

Daarnaast hebben ze last van de economische crisis, waardoor ze misschien wel willen verhuizen maar hun huis niet verkocht krijgen, waardoor ze er moeten blijven wonen. Hierdoor zullen ze waarschijnlijk alleen de laatste jaren van hun leven gebruik maken van een verpleeghuis voor als het echt niet anders kan.

Verschillende woonvormen

In Nederland zijn verschillende woonvormen voor ouderen. Veel van deze woonvormen zijn nog niet zo bekend bij ouderen. Er is onderzoek gedaan naar welke verschillende woonvormen bekend zijn bij 2500 ouderen. Hier kwam uit dat de meeste ouderen de traditionele woonvormen wel kennen zoals aanleunwoningen, serviceflats en verzorgingstehuizen maar woonvormen zoals een thuishuis, groepswoning

of een verplaatsbare mantelzorgwoning niet kennen. Dit onderzoek is op 24 maart 2015 gepresenteerd. Veel nieuwe woonvormen zijn dus onbekend bij ouderen. Dit geldt helaas niet alleen voor de ouderen, maar voor veel meer mensen in Nederland.

Mantelzorg

In Nederland zijn veel mantelzorgers actief. Er wordt hierdoor ook meer mantelzorg verleend dan professionele zorg.

Mantelzorg kan worden verleend door familieleden, maar ook door andere mensen. Er zijn al verschillende initiatieven waarbij ouderen bij familieleden kunnen wonen. Een voorbeeld hiervan is in de tuin bij een familielid. Hier wordt dan een woning gebouwd in de tuin, waarna de familie zorg kan verlenen aan diegene. Deze woningen kunnen na het overlijden weer worden verkocht. Daarnaast zijn er ook appartementen beschikbaar, waarbij een tussendeur de appartementen verbindt. Op deze manier kan de zorgverlener bij de zorgvrager langs gaan als er iets is, maar hebben ze allebei wel hun eigen plek om te wonen.

Zorg tussen mantelzorg en formele zorg

De grootste groei zal liggen tussen de mantelzorg en formele zorg. Bijvoorbeeld het koppelen van een student aan een ouder iemand. Daarnaast zijn er veel gepensioneerde ouderen, die vrijwilligerswerk willen doen. Verder ontstaan er veel zorgcorporaties in wijken. Daniëlle Harkes denkt dat er in die tussenvormen veel groei op zal treden.

Voorbeeld:

Ouderen willen boodschappen doen, alleen hebben ze hiervoor geen auto tot hun beschikking. Er kunnen hiervoor chauffeurs in de wijk worden gevraagd. De uitkomst is vaak, dat het aanbod veel groter is dan de vraag, waardoor de ouderen genoeg mensen in de wijk hebben om ze te helpen.

Kennispartners:

- Vereniging VGN (Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland)
- RIBW alliantie: (Vereniging van Regionale Instellingen voor Beschermd Woonvormen, instellingen die huisvesting en ondersteuning bieden aan psychosociaal kwetsbare mensen.)
- GGZ Nederland

Zij werken samen in een samenwerkingsverband. Een voorbeeld hiervan is dat ze in samenwerkingsverband gebouwen ontwikkelen zoals woonprojecten realiseren in de wijk.

Zorg in het groen

Bij het Kenniscentrum wordt nog niet veel gedaan op het gebied van groen en zorg. Wel hebben ze eerder meegedaan aan Groen en Gezond.

Andere projecten waar ze mee bezig zijn geweest zijn:

- Tuinen voor mensen met dementie
- Generatietuinen
- Moestuinen
- Beweegtuinen zijn in ontwikkeling (instellingen krijgen daar meer oog voor)

Verder hebben ze meegewerkt aan congressen van 'bewegen en zorg' waar groen ook in voorkomt.

Ontwikkelingen wonen en zorg sector

Kansen in de groene omgeving:

- Projecten waarbij ouderen zelf bepalen wat er ontwikkeld moet worden (bijv. met behulp van een projectontwikkelaar)
- Groen in de stad ontwikkelen
- Groen in het buitengebied ontwikkelen, waarbij de ouderen een taak krijgen in het beheer

Voorbeeldprojecten

Hieronder staan voorbeelden waar mensen iets bijdragen aan de natuur maar waar ook een zorgfunctie op zit:

- De Veste: Zorglandgoed Stegerveld (Ommen)
- Zorgboerderij Klarenbeek (Amsterdam)
- Linge's Zorglandgoed (Rumpt)
- Groote Modderkolk (Loenen)
- Erve 't Hengelman (Lutte)

Ander voorbeeld is in Den Bosch. De volgende partijen waren hierbij betrokken:

- GGZ
- Waterschap
- Gemeente

De GGZ grensde aan het natuurterrein. Door het hek weg te halen werd er een meerwaarde gecreëerd voor de GGZ. Hier is een theetuin gerealiseerd, waar mensen, die bij de dagbesteding komen, kunnen werken. Daarnaast zijn er nieuwe looproutes aangelegd, zodat er ook andere mensen gebruik van kunnen maken.

Om projecten op te zetten zijn er partijen nodig, die de meerwaarde zien van het project.

Kansen

Voorbeeldprojecten waar we contact mee op kunnen nemen

- Zorglandgoederen Staatsbosbeheer: Contactpersoon: Peter Wigman
- Staatsbosbeheer: Dement Talent

Nuttige info

Rapport van de Raad voor de Volksgezondheid & Zorg

Verkenning Ruimte voor redzaamheid

Rol van de publieke ruimte

Voor meer informatie zie: <http://www.ruimtevoorredzaamheid.nl/media/1192/verkenning-ruimte-voor-redzaamheid.pdf>

We kunnen een oproep plaatsen op de website van Aedes Actiz, over wat wij willen weten. Op deze manier kan de ouderenzorg daar op inspelen. Er zijn altijd mensen die tips geven.

Tip

Het is handiger om ons niet te richten op één doelgroep maar op stromingen

Congres *Expeditie Begonia*

Dinsdag 24 maart is er een congres in Amersfoort, hier zullen we aanwezig zijn. Als tegenprestatie maken wij een verslagje over de workshops, die hier gegeven zullen worden. Dit congres zal gaan over de verschillende woonvormen waar oudere mensen in kunnen leven.

Contact

We houden contact met Daniëlle Harkes en we mogen altijd vragen stellen. Het eindrapport zal worden verstuurd en we zullen haar op de hoogte houden.

Bijlage 2. Geïnterviewde contactpersonen

Naam	Organisatie	Datum	Onderwerp
Interviews t.b.v. deelvraag 1			
Elze Hemke	Ministerie van Economische Zaken Directie natuur en biodiversiteit, team natuurcombinaties: natuur en gezondheid	11-03-2015	Trends en ontwikkelingen binnen de welzijnszorg en kansrijke richtingen om natuurinclusief te ontwikkelen
Daniëlle Harkes	Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg	12-03-2015	Kansen voor groeninclusieve ontwikkeling in de ouderenzorg
Geert van der Heijden & Marleen Jansen	Sectormanagers gezondheidszorg Rabobank Nederland	16-03-2015	Kansen voor groeninclusieve ontwikkeling met vastgoed binnen de welzijnszorg vanuit een financierings-perspectief
Arjen Roek	Roek Consultancy & Change Management Consultants	16-03-2015	Ervaringen van groene gebiedsontwikkelingen
Tjisse Brookman	Friesland Zorgverzekeringen, Relatiemarketeer natuur en zorg	18-03-2015	Visie combinatie natuur en gezondheid en de inzet van de natuur vanuit de zorgverzekering voor de gezondheid
Interviews t.b.v. deelvraag 3			
Marian Lubbers	Wandelcoachonderneming Eigenspoor	09-03-2015	Ervaringen vanuit de combinatie natuur en zorg vanuit het perspectief wandelcoach
Karin Verreck	Cailin Partners Procesbegeleider om projecten te begeleiden	10-03-2015	Voorbeeldprojecten van groeninclusieve zorg
Nicolien van Iperen	Linge's Zorglandgoed	12-03-2015	Kansen voor groeninclusieve ontwikkeling in de ouderenzorg
Arjen Roek	Roek Consultancy & Change Management Consultants	16-03-2015	Ervaringen van groene gebiedsontwikkelingen
Barbera Schoemaker	IJssellandschap	30-03-2015	Samenwerking IJssellandschap & Solis zorggroep
Anja Winkelaar-Huizing	Baalderborg Groep Regiomanager Regge	15-04-2015	Zorglandgoed Stegerveld
Dik Loman	GGNet Apeldoorn	16-04-2015	Veranderingen in de zorg gezien vanuit GGNet en het effect van de verandering op de twee groene instellingsterreinen
Ton Baaijens & Vera Hendriks	ZZP zorggroep, St. Jozef Locatiemanager & Tuingroep	30-04-2015	Motivatatie voor aanleg belevingstuin ouderenzorgcentrum
Yvon Schuler	Beroepsvereniging Groene Zorg	30-04-2015	Kansen om natuurinclusief te ontwikkelen
Interviews t.b.v. deelvraag 4			
Geert van der Heijden & Marleen Jansen	Sectormanagers gezondheidszorg Rabobank Nederland	16-03-2015	Kansen voor groeninclusieve ontwikkeling met vastgoed binnen de welzijnszorg vanuit een financierings-perspectief
Hans van Dijk	Open Erf De Groote Modderkolk (Natuurmonumenten)	31-03-2015	Achtergrond + randvoorwaarden om een samenwerking te starten met een zorgbedrijf
Peter Wichman	Staatsbosbeheer	14-04-2015	Kansen voor ontwikkelingen zorg en natuur binnen Staatsbosbeheer
Nico Beun	Innovatienetwerk	15-04-2015	Kansen van concepten Innovatienetwerk voor natuurinclusief ontwikkelen binnen de welzijnszorg

Bijlage 3. Ontwikkelingen per deelsector

Ouderenzorg

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Het sectorvolume groeit door vergrijzing. Groei van behoefte aan verzorgd wonen over de periode 2014-2025.
- Vanuit private geldstromen (eigen vermogen van de ouderen en hun familie) als ook vanuit publieke middelen Zorgverzekeringswet (Zvw) en Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is er budget beschikbaar.
- Voor zorg en behandeling is een fysieke plek nodig.
- Ouderen met lichtere zorgvraag blijven langer thuis wonen.
- De vraag naar zorgvastgoed in het hoog- en middelhoog segment groeit (voornamelijk in de Randstedelijke gebieden)
 - De vraag naar ‘aanleunwoningen’ stijgt.
 - Zorgvastgoed zal voornamelijk gericht zijn op (luxe) verzorgd wonen.
 - Ouderen willen graag bij hun mantelzorgers in de buurt wonen.
 - Er lijken plannen te zijn voor natuurinclusief bouwen in vastgoedsector, al sluiten ze minder aan bij concepten als “Healing Environments”.

Ontwikkelingen vanuit interviews

- Eenzaamheid onder ouderen neemt toe. Hier is meer ontmoeting nodig. (Lubbers, 2015; Expeditie begonia, 2015)
- Groei van private initiatieven van 50-plussers voor sociale woonvormen voor het tegengaan van vereenzaming en de voordelen, die het biedt voor zelf inhuren van zorg (Expeditie begonia, 2015).
- Veel leegstand van seniorenwoningen en woningcorporaties krijgen ze maar moeilijk gevuld. Hier liggen kansen voor herontwikkeling. (Harkes, 2015)
- Er is een grote diversiteit aan wat ouderen willen. Het is niet meer één doelgroep waardoor er veel meer gestuurd moet worden op maatwerk. (Harkes, 2015)
- Verzorgingstehuizen zullen op termijn verdwijnen. Alleen zwaardere zorg in verpleegtehuizen zal nog worden aangeboden. Verwacht wordt dat hier veel vastgoed bij vrij komt. (van der Heijden & Jansen, 2015)

Gehandicaptenzorg

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Door een wijziging in de nieuwe Wet langdurige zorg is de IQ-grens verlaagd, waardoor minder cliënten woonzorg zullen ontvangen. Hierdoor krimpt het sectorvolume.
- Daling van beschikbare budgetten.
- Er is een toename aan extramurale zorg. Cliënten met boven de gestelde IQ grens zullen langer verzorgd (zelfstandig) wonen.

Ontwikkelingen vanuit interviews

- Er vindt een verschuiving plaats naar zwaardere zorg. Zwaardere zorg wordt gehandhaafd op instellingsterreinen en lichtere zorg wordt verplaatst naar de woonwijk. (van der Heijden & Jansen, 2015)

Geestelijke gezondheidszorg

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Veel taken vanuit de Geestelijke gezondheidszorg (GGZ) zijn sinds 1 januari 2015 overgeheveld naar de gemeenten. Hiermee wordt er ook gekort op het budget voor GGZ.
- Het sectorvolume binnen de GGZ zal dalen. Binnen de intramurale zorg zal er in 2020 één-derde minder bedden zijn dan in 2008.
- Veel vrijkomend vastgoed, mogelijk ook bij instellingen die al in een groene omgeving zitten.
- Veranderend gebruik vastgoed. Verschuiving van doel naar middel, waardoor huur ook een mogelijkheid gaat worden.
- Nieuwe zorgbehandelingsconcepten bieden kans voor aansluiting bij “Healing Environments”.

Ontwikkelingen overig

- Uit onderzoek blijkt dat mensen met ernstige psychische aandoeningen behandeling in hun eigen omgeving het prettigst vinden. (Rijksoverheid, 2015)
- Alleen zware, ingewikkelde psychische aandoeningen worden nog behandeld in een GGZ instelling (Rijksoverheid, 2015)

Samenwerkingsverbanden (ketenzorg)

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Succesvolle voorbeelden van deze ketenzorg zijn zorgboerderijen en zorglandgoederen.
- Naar verwachting groeit deze zorgcombinatie in de periode 2014-2025.

Ontwikkelingen vanuit interviews

- Samenwerkingsverbanden lijken de zorgformule van de toekomst (Harkes, 2015).
- Er is behoefte aan zorgvastgoed waarbij, meerdere zorgfuncties bij elkaar komen, zoals semi verzorgd wonen en mantelzorg woningen, waar ze wel onderdeel uit blijven maken van de samenleving maar wel in een beschermde omgeving (Harkes, 2015).
- Financiering van dergelijke projecten blijkt nog lastig van de grond te komen, omdat alleen het minimaal aantal zorg vierkante meters vergoed wordt. Bij de ketenzorg, zeker in relatie tot een groene omgeving, blijft financiering van deze extra vierkante meters lastig. (van der Heijden & Jansen, 2015; van Iperen, 2015)

Medische specialistenpraktijken en privéklinieken

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Totale sector volume zal in periode 2014-2025 stabiel blijven.
- Er is budget vrij vanuit private geldstromen en eigen vermogen van cliënten.
- Er is vraag naar behandeling in een groene omgeving, die aansluit bij Healing Environments voor verbetering concurrentiepositie (Unique Selling Point).

Ontwikkelingen vanuit interviews

- Door de privatisering van de zorgsector wordt de concurrentie vergroot. Daarnaast ontstaan er meer particuliere initiatieven, die zelf een kleinschalige zorginstelling oprichten. (van Iperen, 2015)
- Groei naar behoefte en goede en passende zorg waar je geen nummer bent. (Harkes, 2015)

Integrale kankercentra

Ontwikkelingen vanuit onderzoeken Ilmer van Hattem

- Binnen de sector is budget beschikbaar, vooral voor onderzoeksinstituten, uit onder andere fondsen.
- Naast fysieke plek, ook ambulante behandeling: behandeling in instelling en herstel thuis.
- Vraag naar zorgvastgoed zal blijven groeien in periode 2015-2025
- Behoeft naar vestiging in een groene omgeving: een groene omgeving draagt bij aan het welbevinden van de patiënten en mogelijk tot minder gebruik van pijnstillers.

Ziekte/uitvalpreventie binnen het arbeidsproces.

Ontwikkelingen vanuit onderzoeksrapporten

- Er is een forse toename van chronische en leefstijl gerelateerde aandoeningen, de zogenaamde 'welvaartsziekten' als diabetes, hart- en vaatziekten, kanker. (van den Berg, 2015)
- Er is toenemende aandacht voor preventiezorg en -beleid (primair, secundair, tertiair) als middel om zorgkosten te verminderen en kwaliteit van leven te verbeteren. (van den Berg, 2015)
- Gezondheidszorg levert grote welvaartswinst op, maar vergt ook hoge kosten. De uitgaven aan zorg nemen snel toe en kunnen in de toekomst verder stijgen van 13% van het nationaal inkomen nu tot misschien wel 22% of 31% in 2040. De zorg is de snelst groeiende grote post op de overheidsbegroting. (Centraal Planbureau, 2013)
- De totale kosten van gezondheidsgerelateerde arbeidsuitval (minder productiviteit, verzuim, arbeidsongeschiktheid, zorgkosten) zijn circa 26 miljard euro per jaar (Hoofdman, Klauw, Klein Hesselink, Terwoert, Jongen, Kraan, Wevers, Houtman, Koppes, 2012)
- In een business case voor het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid berekende Capgemini dat een daling van het verzuim in Nederland van 4% naar 3% een besparing oplevert voor werkgevers van 2,6 miljard euro per jaar. Een verhoging van de productiviteit van 1% zou betekenen dat het bruto binnenlands product met 6 miljard euro zou toenemen (www.duurzameinzetbaarheid.nl; Rijksoverheid, 2013).
- Psychische klachten zijn een steeds grotere oorzaak van uitval en productiviteitsverlies. (Rijksoverheid, 2013)
- Veel productiviteitsverlies komt niet zozeer door verzuim (absenteïsme), maar door zgn. presenteïsme: wel aanwezig, maar weinig productief zijn. (Rijksoverheid, 2013)
- Kijkend naar de totale zorgkosten van alle ziekten, die significant teruglopen bij meer groen, zijn depressie en diabetes, de ziekten die de grootste kostenposten vormen, met als uitschieter coronaire hartziekten. De totale zorgkosten van deze ziekten zijn 6,3 miljard euro per jaar, gebaseerd op de kosten van ziekten in 2007. Een belangrijk deel van de maatschappelijke kosten van ziekten liggen in ziekteverzuim. Hoewel dit sinds eind jaren zeventig is gedaald van 10% naar 4,1% in 2009, zijn de totale kosten nog altijd aanzienlijk. Gemiddeld verzuimde de Nederlandse werknemer 7,5 werkdagen. Met een ruwe schatting komt dit neer op een kleine 13 miljard euro per jaar voor alle soorten verzuim (kort, lang, frequent). (KPMG, 2012)

Bijlage 4. Praktijkvoorbeelden groene woonzorg

4a. Zorglandgoed Stegerveld

Zorglandgoed Stegerveld is een voormalig munitiemagazijncomplex in een bosrijke omgeving dat is herontwikkeld als zorglandgoed. Dit voorbeeld is zowel belicht vanuit de kant van projectleider, Arjen Roek, Roek Consultancy en Change Management Consultants, als vanuit de regiomanager van de exploiterende zorginstelling, Anja Winkelaar van de Baalderborg Groep. De planvorming is in 2010 afgerond en de realisatie eind 2013.

Ontwikkeling zorglandgoed

Het zorglandgoed is vanuit twee perspectieven ontwikkeld. DLG (Dienst Landelijk Gebied) had de taak voor het herbestemmen van 53 defensie terreinen in Nederland (Programma Ontwikkeling Militaire Terreinen, PROMT), waarbij Arjen Roek de programmamanager was. Hierbij stond centraal, dat het programma budgetneutraal werd uitgevoerd en dat de realisatie van groene functies en behoud van monumenten gefinancierd werd uit de herontwikkeling van de terreinen. Een van de projecten uit PROMT was de herontwikkeling van Stegerveld tot een zorglandgoed. Daarnaast was de Baalderborg op zoek naar een prikkelarme woonzorglocatie in het groen voor een groep cliënten met zorg-zwaartepakket ⁷¹⁰. Deze groep cliënten, die voorheen woonde in woonzorggroepen geïntegreerd in de wijk, konden de drukke prikkelrijke omgeving van de medebewoners en de woonwijk moeilijk aan en vertoonden hierdoor gedragsproblemen.

Inrichting Zorglandgoed Stegerveld

In de voormalige bunkers zijn 24 appartementen gerealiseerd verdeeld over vier bunkers. De vijfde bunker wordt gebruikt als opslag. Per bunker is één woongroep gevestigd. Tussen de bunkers is een verbindende gang aangebracht van glas zodat ze elkaar kunnen ontmoeten. Het landgoed is helemaal ingericht voor deze doelgroep. Ook de veiligheidsvoorschriften zijn hierop afgestemd. Binnen een jaar na oplevering waren alle

appartementen gevuld. Er was meer vraag dan aanbod.

Rol groen voor cliënt

De cliënten op het zorglandgoed zijn rustiger. Ze kunnen werken in een moestuin en hebben een aantal varkens. Daarnaast hebben ze de vrijheid om over het landgoed te wandelen. Het landgoed is afgesloten met een hek, waardoor de cliënten niet weg kunnen lopen. Op deze manier leren de cliënten hun grens kennen.

Meerwaarde zorglandgoed voor cliënten

Door de rustgevende en prikkelarme omgeving vertonen de cliënten minder gedragsstoornissen als woongroepen in de stad. Hierdoor is er i.p.v. twee begeleiders op één cliënt nog maar één op één of zelfs één op twee begeleiding voldoende. Er zijn dus minder moeilijkheden met de cliënten waardoor er weer gewerkt wordt met een normaal zorgbudget. Hierdoor kan de zorg dus goedkoper worden verleend. Er zit wel een nadeel aan het wonen in de bossen omdat het ver is van de bewoonde wereld en altijd vervoer nodig is. Het vervoer is opgelost d.m.v. het aanschaffen van eigen vervoer uit het geld van bewoners en sponsors. Daarnaast ligt het landgoed ver weg van voorzieningen.

Beheer en onderhoud groen

Het landgoed heeft een natuurdoelstelling, waarbij het beheer en onderhoud gefinancierd wordt uit huisvestingskosten van de cliënten en wordt uitgevoerd door een onderhoudsbedrijf. Het groen is op veel plekken natuurlijk ingericht, waardoor het groen relatief onderhoudsvrij is gemaakt. Een deel van het beheer wordt door de cliënten gedaan.

¹⁰ In dit geval jongeren met een verstandelijke beperking die last hebben van gedragsstoornissen.

Financiering

De startfinanciering van het project is gefinancierd vanuit de Baalderborg Groep en woningcorporatie Veste. De woningbouwcorporatie heeft zowel de grond als de gebouwen in haar bezit. Ook de verbouwing is vanuit haar budget gedaan. De

Baalderborg Groep huurt het van de Woningstichting. Voor het project zijn veel investeerders, omdat er een langlopend contract is, dus ook meer zekerheid voor deze investeerders. Daarnaast is er vanuit de 'Meerzorg' extra geld beschikbaar voor dagprogramma's bij cliënten met Zorgzwaartepakket 7 (zorgprofiel).

4b. Linge's zorglandgoed

Linge's zorglandgoed is een particulier nieuw initiatief voor een kleinschalige woonzorggroep voor zorgvragers met dementie aansluitend aan een kleine kern in de Betuwe. De initiatiefnemer, Nicoline van Iperen en haar partner Cor van den Berg, zijn er van overtuigd dat er een verandering nodig is in de zorg, waarbij goede zorg en welzijn van de zorgvrager voorop staat. Met de ontwikkeling van het zorglandgoed wil ze hier graag voor inzetten. Het project zit in de laatste fase van ontwikkeling. Na de laatste bestuurlijke punten kan er begonnen worden met de bouw.

Groen en dementie

Het zorglandgoed wordt gesticht in het nieuwe landschapspark Lingezen, tussen Arnhem en Nijmegen. Het zorglandgoed moet een groen en natuurlijk karakter krijgen, waarbij cliënten de ruimte hebben om rond te lopen. De visie hierachter is, dat blijven bewegen en naar buiten gaan van gezonde invloed is voor ouderen met dementie. Door het beter beleven van het dag/nacht ritme krijgen de zorgvragers een beter slaap-waak ritme en een beter eetpatroon. Daarnaast wordt er verwacht, dat de achteruitgang van het geheugen langzamer gaat door te bewegen in een natuurlijke omgeving.

Slim vormgeven planvorming en zorg

Bij Linge's zorglandgoed willen ze terug naar de basis, goede zorg en middelen, die echt nodig zijn voor de zorgvraag en bijdragen aan het welzijn van de cliënt. De zorg moet dus goed zijn en van hoge kwaliteit.

Vormgeving organisatie

Er wordt bewust gekeken, waar het zorgbudget binnen de organisatie aan wordt besteed. Ze krijgen hetzelfde budget, maar gaan anders om met het budget. Zo wordt er gewerkt met een zo klein mogelijke overhead. Daarnaast hebben ze door het kleinschalig wonen geen grote PR afdeling nodig of boekhoud afdeling etc. wat heel veel kosten uitspaart.

Vormgeving zorg

Ze willen de zorg slim organiseren. Zo willen ze samenwerken met zorginstellingen in de buurt om daar sommige producten en diensten af te kunnen nemen, zodat ze die zelf niet meer hoeven aan te schaffen. Bijvoorbeeld voor opleiding van medewerkers, verpleeghuisarts, fysiotherapie. Ze zoeken naar een andere manier van organiseren.

Het resultaat hiervan is dat ze meer medewerkers kunnen inzetten per cliënt en dus meer zorg en aandacht kunnen geven aan de cliënt. Ook staat er minder druk op de medewerkers, waardoor ze meer plezier hebben in het werk. Daarnaast wordt verwacht dat de groene werkomgeving ook bijdraagt aan minder ziekteverzuim, wat normaal een hoge kostenpost kan zijn.

Het project zal plaats bieden aan 30 zorgvragers, waarbij bijna 30 fte's ingezet kunnen worden, wat bijna 1 op 1 begeleiding is. Bij andere zorginstanties is dit vaak 1 begeleider op 3 cliënten. Hier wordt dus een grote kwaliteitswinst behaald.

Wet Langdurige Zorg (AWBZ zorg)

Binnen Linge's zorglandgoed zal er alleen Wlz zorg worden gegeven. Hierbij draagt de cliënt een eigen bijdrage bij naar vermogen. De norm hierbij is dat de cliënt zakgeld overhoudt, waarvan de zorgverzekering van betaald kan worden en de cliënt nog wat kleine dingen kan kopen. De rest van het maandelijkse bedrag wordt gebruikt als eigen bijdrage.

Financiering project

Het project wordt gefinancierd door particuliere financierders, omdat ze er met de bank niet uitkwamen. Dit mede doordat het project niet voldoet aan de standaard en traditionele financieringseisen vanuit de banken. Hierbij wordt de meerwaarde, die ze willen bieden (groen en op maat gemaakte huisvesting) niet gefinancierd.

Het project wordt nu particulier gefinancierd, waarbij er door middel van beleggingsfondsen, geld wordt gehaald vanuit de markt. De bouwondernemer doet de voorfinanciering van de bouw en Nationaal Groenfonds de voorfinanciering van de grond.

Waardevermeerdering grond

De grond is gekocht als agrarische grond. Door de functieverandering naar landgoed is de grondprijs gestegen met bijna 1/3 van de prijs en dat is voorzichtig berekend. Deze meerwaarde wordt meegewogen in het project en financiering.

Vormgeving groene omgeving

Rondom het zorggebouw worden verschillende siertuinen gemaakt, waarin de huiskamers leiden naar een bepaalde sfeertuin en waarbij de binnentuin ook een aantrekkelijke omgeving wordt om in rond te wandelen. Het uitgangspunt van de binnentuin is om een aantrekkelijke omgeving te creëren om veilig te kunnen rondwandelen door cliënten. Door aantrekkelijke dingen, zoals snoepfruit en bijvoorbeeld kippen toe te voegen aan de omgeving, wordt er afleiding geboden aan de cliënten.

Het doel is om de tuinen en groene omgeving zo in te richten, dat cliënten de mogelijkheid wordt geboden om vrij rond te lopen, maar niet de weg kwijt raken. Dit door middel van natuurlijke barrières en geen afgesloten hekken. De gedachte hierachter is dat een hek het gevoel geeft dat je niet welkom bent en stimuleert mensen juist dat ze er uit willen. Als je ouderen met dementie optisch blijft stimuleren om hun hersenen te gebruiken, vertraagt dit het geheugenverlies en geeft het denkruimte. Daarnaast is er genoeg personeel om de bewoners in de gaten houdt en krijgen alle bewoners een GPS signaal in hun schoenen, waardoor ze altijd gevolgd kunnen worden.

Beheer groen

Het aanleg van het groen wordt gedaan door een loonwerker. Voor het beheer wordt er in samenwerking met de gemeente verkend of via de participatiewet mensen met een lichte beperking, of met een afstand tot arbeidsmarkt kunnen worden ingezet voor het beheer en onderhoud van

het landgoed. Hierbij is naast beheer en onderhoud ook het doel om te sturen op ontmoeting tussen de cliënten en de mensen, die het onderhoud gaan doen. Hierbij wordt gekeken, hoe ze die ontmoetingen zo goed mogelijk kunnen organiseren. Een zoekrichting is het uitnodigen van mensen uit de omgeving om te helpen bij bijvoorbeeld het fruit plukken uit de boomgaard, waarvan ze er ook een deel van mogen meenemen. Op deze manier kan er een soort deelmaatschappij van gemaakt worden.

Slim vormgeven bouw

De initiatiefnemers willen niet alleen de zorg en organisatie slim vormgeven maar ook de bouw van het zorgvastgoed. Er is bij de bouwplannen gekeken hoe ze het traject van planvorming tot uitvoering slimmer, beter en duurzamer kunnen organiseren. Ze hebben voor hybride bouw gekozen, zodat het gebouw aangepast kan worden bij veranderende eisen zonder het gebouw af te hoeven breken. Daarnaast is er ook sterk gestuurd op functionaliteit van het gebouw voor de zorg i.p.v. architectuur. Ook hierbij blijven ze bij het basisprincipe, het gebouw moet ondersteunend zijn bij de zorgvraag. Op deze manier kunnen ze het gebouw geheel naar eigen wens aanpassen en het gebouw aanpassen aan optimaal zicht op de groene omgeving van binnenuit.

Wetenschappelijke onderbouwing

Na de afronding van de bouw en het in gebruik nemen, wordt er gestart met wetenschappelijk onderzoek om bij te houden of er daadwerkelijk minder medicatiekosten en verpleegkosten zijn, het slaap-waak ritme beter is en of de mobiliteit beter is van de cliënten. Deze gegevens worden vergeleken met vergelijkbare woongroepen voor ouderen met dementie om te onderzoeken of een groene omgeving daadwerkelijk een meerwaarde biedt.

4c. Belevingstuinen ZGP zorggroep Wijchen

Onder de naam “Natuurlijk Samen” is er in 2013 een project van start gegaan om de tuin van woonzorgcentrum St. Josef (dementerende ouderen) van ZGP zorggroep een groene en stimulerende metamorfose te geven. Dit laatste woon-zorg praktijkvoorbeeld is belicht vanuit de kant van projectleider, Karin Verreck, *Cailin Partners*, en vanuit de kant van de zorginstelling ZGP Zorggroep. Hier is gesproken met Ton Baaijens (Locatiemanager) en Vera Hendriks (Tuingroep St. Josef).

Aanleiding belevingstuinen

Het doel van het project “Natuurlijk Samen” is om de cliënten meer naar buiten te krijgen, te laten bewegen en beleven en ontmoetingen te faciliteren tussen de ouderen en de omgeving. De groene belevingstuin van woonzorgcentrum St. Josef is in 2014 opgeleverd waarbij de nauwelijks gebruikte binnentuin veranderd is in een belevingstuin voor dementerende ouderen. Ook had het project als doel vanuit de zorginstelling een ontmoetingsplek te laten zijn voor de cliënten met de gemeenschap.

Uitgangspunt belevingstuinen vanuit zorginstelling

Het uitgangspunt voor de aanleg van de belevingstuinen is door middel van een stimulerende buitenruimte, herinneringen en verwerkte ervaringen op te roepen en vorm te geven bij ouderen met dementie. Het andere motief voor het aanleggen van een belevingstuin is om cliënten beter te laten “aarden” met hun omgeving.

Stimuleren geheugen van dementerende ouderen door inzet jeugd gerelateerde prikkels

Bij ouderen met dementie verschuiven de herinneringen terug in de tijd. Dit wil zeggen dat de herinneringen uit hun jeugd het langst helder blijven en één van de sterkste herinneringen zijn. Hierdoor zijn herkenningpunten van vroeger vertrouwd. Bij de huidige categorie ouderen is dit de tijd rondom of net na de oorlog, waarin veel ouderen zijn opgegroeid in of rondom een boerderij en een groenere omgeving dan de huidige generatie.

Bij ouderen met dementie geldt heel sterk voor het gebruik van hun geheugen, *If you don't use it, you lose it*.

Cliënten laten aarden met hun omgeving

Een ander belangrijk welzijnsbegrip voor dementerende ouderen is ze te laten “aarden” met hun omgeving. Hierdoor worden ze beter vertrouwd met de omgeving en krijgen ze een beter dag/nacht ritme en daarmee een beter slaap/waak ritme. Vooral geuren van vroeger zijn hierbij erg krachtig. Het geurgeheugen is het laatste wat iemand met dementie kwijt raakt, waardoor geuren van vroeger erg krachtig zijn om herinneringen op te halen bij dementerende ouderen. Ouderen met dementie worden onrustig, als ze hun omgeving niet meer herkennen. Door deze mensen vertrouwd te laten worden met hun omgeving, brengt dit de cliënten weer tot rust. Wat naar verwachting zal leiden tot minder inzet van “rustgevende” medicijnen.

Daarnaast geeft een aantrekkelijke beleefruimte aanleiding tot wandelen in de tuin en dus tot bewegen. De cliënten helpen ook graag mee in de moestuin, waarbij de groenten en kruiden worden gebruikt om te koken voor de cliënten. Door deze beweging en buitenlucht én de verse producten uit eigen tuin verbetert de eetlust van de cliënten aanzienlijk.

Ervaringen tuin

Vanuit het woon-zorgcentrum zijn ze erg positief over de effecten van de nieuwe beleefruimte. De belevingstuin zorgt voor afleiding, uitdaging en herinneringen. Binnen krijgen de bewoners veel meer en verkeerde prikkels. Enerzijds door de medebewoners, maar ook door de omgeving die ze niet kennen. Buiten zijn er veel minder prikkels, en de aanwezige prikkels sluiten veel beter aan bij hun jeugtherinneringen.

Daarnaast is er meer bedrijvigheid in de tuin door de activiteiten die ze er organiseren. Zo werken ze samen met een lokale kinderdagopvang, de Eerste Stap, die gebruik maakt van de tuin en met KunstPost Wijchen, die de tuin regelmatig gebruikt als expositieruimte voor kunstobjecten. Dit brengt ook verbinding tussen de bewoners van het

woonzorgcentrum en andere mensen. Dit helpt mee tegen de vereenzaming van de ouderen.

Visie op belevingstuinen / Zorglandgoederen

Bij het realiseren is het belangrijk dat er allianties aan worden gegaan met belanghebbende partijen. Mensen moeten erbij betrokken worden. Hierbij geldt wel, voor wat hoort wat. Daarom is het handig om een wederkerige gemeenschap te creëren.

Vrijwilligers

Zonder vrijwilligers kan de belevingstuin niet bestaan. Daarom is het, het beste om er voor te

zorgen, dat vrijwilligerswerk niet alleen een meerwaarde is voor de instelling of goed voor de gemeenschap, maar dat de vrijwilligers er zelf ook iets aan hebben. Voor veel vrijwilligers is juist het doel om weer het contact aan te gaan met anderen en een dagritme te behouden. Bij passend, afwisselend en uitdagend werk zal er dus sneller een grotere groep vrijwilligers worden gevonden, dat al sneller te behalen is in een beleefstuin of zorglandgoed, dan alleen binnen in een woonzorgcentrum.

4d. Overige groene woonzorgcombinatie

Zorglandgoed De Hagert

De Hagert is een woonzorgboerderij op een zorglandgoed in een groene omgeving, waar dementerende ouderen en mensen met een verstandelijk beperking wonen. Het is een samenwerking van Stichting Dichterbij en ZZG Zorggroep. De Hagert is gericht op cliënten voor wie het buitenleven belangrijk is. Op de Hagert worden verschillende zorgvragen aan elkaar gekoppeld. Zo weet een oudere met dementie vaak nog heel goed hoe je moet strijken en waarbij mensen met een verstandelijke beperking de was op kunnen vouwen. Hiermee helpen ze elkaar met de zorgvraag, waardoor er minder inzet nodig is van personeel. Daarnaast stimuleert dit contact met elkaar. Het zorglandgoed is grenzend aan het NNN (Natuur Netwerk Nederland) en heeft een natuurdoelstelling, waarbij het beheer geheel door vrijwilligers en bewoners wordt uitgevoerd. De cliënten zijn hier gezonder, bewegen meer en worden mentaal meer gestimuleerd. De kwaliteit van leven is hiermee sterk verbeterd.

Door de huidige manier van wonen, behoud van boerderij-, natuur- en cultuurhistorische functies, is de exploitatie van het zorglandgoed duurder dan een regulier woonzorgcentrum met maar een beperkte groene omgeving rond het huis. Toch wordt de meerwaarde hiervan sterk ingezien door de zorginstelling, waardoor er is gezocht naar andere verdienmodellen, waar veel wordt samengewerkt met partners uit de omgeving. Zo is het zorg-landgoed nu een recreatief knooppunt, is er een kleinschalige kwekerij gevestigd voor biologische groenten en wordt er samengewerkt met verschillende partijen op het gebied van voeding, energie, educatie en recreatie. Op deze manier is er een nieuwe economie gecreëerd, waarbij er zowel vanuit de zorgkant, als natuur en recreatief-oogpunt een win-win situatie ontstaat. (Baaijens, 2015; dehagert.nl, 2015) Voor meer informatie zie: <http://www.dehagert.nl/>.

Natuurlijk bewegen.

Natuurlijk bewegen is een nieuw project tussen de terrein behorende organisatie IJssellandschap en Solis Zorggroep. Bij dit project gaan ouderen

samen met een wandeltrainer en gids wandelen door de landgoederen van het IJssellandschap. Het project is geïnitieerd vanuit wetenschappelijke onderzoeken, waaruit is gebleken, dat bewegen een positieve invloed heeft op het geheugen van ouderen. Het project Natuurlijk Bewegen wordt nu uitgebreid met een samenwerking in wetenschappelijk onderzoek: Het Deventer Beweeg Onderzoek DOET. Dit onderzoek is voor mensen van 65 jaar en ouder, die thuis wonen, zelfstandig kunnen lopen (eventueel met stok of rollator) en last krijgen van hun geheugen. Het programma, duurt een half jaar (26 weken) waarin deelnemers drie keer per week bewegen. Eén keer binnen onder begeleiding van een fysiotherapeut van Solis, één keer zelfstandig thuis en een keer door met de fysiotherapeut en een verhalenverteller te wandelen in het IJssellandschap. Dit nieuwe wetenschappelijke onderzoek moet aantonen of een beweegprogramma hulp kan bieden aan mensen met geheugenproblemen (Schoemaker, 2015; Deventer Centraal, 2015).

Landhoeve Zwieseborg

Landhoeve Zwieseborg is een voormalige boerderij, die in 2007 is geopend als kleinschalig recreatiecomplex met onder meer een (zorg)hotel, camping, groepsaccommodatie en restaurant waarbij het grenst aan het natuurgebied de Loozensche linie. De landhoeve is onderdeel van de Baalderborg Groep, waardoor er een unieke zorgservice geboden kan worden. Zo kunnen families vakantie houden op de landhoeve, waarbij de zorg voor een zorgbehoevend familielid gedurende deze periode wordt overgenomen door het personeel van de Landhoeve. Een verblijf kan in veel gevallen betaald worden via het PGB. Het is een uniek voorbeeld van het geven van een nieuwe bestemming aan een vrijkomend erf en recreëren in een groene omgeving. (Winkelaar, 2015; Zwieseborg, 2015) Voor meer informatie zie <http://www.zwieseborg.nl/>

Bijlage 5. Praktijkvoorbeelden Terrein beherende organisaties

5a. Natuurmonumenten: De Grootte Modderkolk

De Grootte Modderkolk is een open erf van Natuurmonumenten (NM) in Loenen (Gld), waarbij de combinatie wordt gemaakt tussen beheerkantoor, woon-zorglocatie en zorgboerderij. Er is gesproken met Hans van Dijk. Hij is beheerder van de beheereenheid Oost-Veluwe en gaat over de samenwerking op het open erf.

Achtergrond de Grootte Modderkolk

10 jaar geleden heeft NM een voormalige boerenerf met bijbehorende landbouwgronden gekocht met als doel de landbouwgronden om te zetten in natuur. Hierbij was het probleem, dat de prijs voor het erf met bebouwing hoog was en niet op te brengen door NM alleen. Ze hadden de wens om op de locatie van de bebouwing een beheerkantoor te bouwen en zijn hiervoor op zoek gegaan naar partners om samen het erf en gebouwen te ontwikkelen.

Stichting Verdandi (initiatief van zorgverleners en een groep ouders van kinderen met een verstandelijke beperking) hebben in die tijd NM benaderd of er een kleinschalige woon-zorggroep mogelijk was op dit erf.

Naast een nieuw beheerkantoor was NM nog op zoek naar geschikte locatie om een fokprogramma van koeien (Ras: brandrode runderen) onder te brengen. Met deze doelen, kantoorlocatie, een woon-zorglocatie en stallen voor de koeien is de samenwerking aangegaan voor het Open Erf de Grootte Modderkolk.

Realisatie

Op het Open Erf is de oude bebouwing vervangen voor een zorgboerderijcomplex met beheerkantoor, woon-zorgunits voor de zorgbehoevenden en een theeschenkerij. De gebouwen en de grond zijn in eigendom van NM waarbij Stichting Verdandi de grond en woonunits pacht (erfpacht). Omdat het vanuit de Stichting Verdandi steeds moeilijker was om de financiering rond te krijgen is de stichting later overgenomen door de zorginstelling de Seizoenen.

Samenwerking Natuurmonumenten en zorginstelling

De cliënten van Verdandi (cliënten met een verstandelijke beperking van rond de 30 jaar) onderhouden het erf, voeren de dieren en helpen mee bij natuurbeheeractiviteiten. In ruil voor het werk dat wordt uitgevoerd door de cliënten, betaalt de zorginstelling minder voor de pacht. Een typische win-winsituatie. De werkzaamheden, die de zorginstelling op zich neemt zijn niet vastgelegd in het pachtcontract, maar opgenomen in een samenwerkingsovereenkomst, wat door beide partijen is ondertekend. De zorg wordt geheel geregeld vanuit de zorginstelling. Hier heeft NM geen rol in.

Arbeid vanuit de zorgbehoevenden

Het werken in de natuur is seizoensgebonden of komt het gehele jaar voor. Het zijn vaste klussen, die zinvol zijn. Het onderhoud wordt vooral op het erf gedaan. Vanuit NM wordt er gekeken naar de grote lijnen, hoe het er nu voor staat en of het goed loopt. Vanuit NM worden de begeleiders van de cliënten aangestuurd. Zij houden zich verder niet bezig met de zorg.

Rol Natuurmonumenten binnen functiecombinaties

Natuurmonumenten is een natuur beherende organisatie. Dit is dan ook het uitgangspunt bij nieuwe samenwerkingen. Hierbij geldt:

- Natuur moet behouden worden of in kwaliteit omhoog gaan. Wanneer dit niet het geval is, gaat Natuurmonumenten hier niet snel mee in zee.
- Het pluspunt van een gebied moet zitten in de natuurwaarde, landschap of belevingswaarde.
- Ze willen zowel als eigenaar als beheerder fungeren in een gebied.

- Een gesloten gebied, waar geen verbinding is naar andere natuur, kan gebruikt worden bij een samenwerking: alleen is een grote hoeveelheid hectares een vereiste, omdat ze er anders niks aan hebben.

Op dit moment is NM zelf eigenaar van de koeien. Bij een nieuwe samenwerking zal er eerder worden gekozen om deze verantwoordelijkheid neer te leggen bij een boer via eenzelfde soort samenwerkingsconstructie.

Andere vormen van samenwerking zorg

De verenigingsraad is de mogelijkheden aan het verkennen op welke wijze NM een bijdrage kan leveren aan de functiecombinatie natuur en zorg. Er is echter nog geen organisatie breed beleid. Wel wordt er bij sommige beheereenheden gewerkt met cliënten, die als dagzorg beheerswerkzaamheden uitvoeren.

5b. Staatsbosbeheer

Peter Wichman is sinds januari 2015 werkzaam bij Staatsbosbeheer(SBB), waarbij hij samen met twee collega's, landelijk kijkt naar herbestemmingsmogelijkheden binnen de ca. 2000 vastgoedobjecten in eigendom van SBB. Dit gaat van brug tot landhuis en kastelen. Voorheen werkte hij bij de voormalige Dienst Landelijk Gebied(DLG) waarbij hij zich richtte op het herbestemmen van leegstaande gebouwen in het landelijk gebied en de ontwikkeling van zorglandgoederen.

Achtergrond Staatsbosbeheer en zorg

Binnen SBB wordt er al op veel plekken samengewerkt met de zorg. Hierbij gaat het om dagbestedingsprojecten waarbij cliënten worden ingezet in het beheer en onderhoud van de terreinen van SBB. Dit zijn veelal cliënten met psychische problemen of cliënten vanuit de reclassering (dit laatste valt niet onder zorg). Er zijn nog geen bekende voorbeelden waar al een combinatie is met woonzorg in een groene omgeving binnen SBB, alleen dagzorg. Deze dagzorg is altijd een samenspel tussen een beheerder vanuit SBB en een begeleider vanuit de zorg/reclasseringsinstelling.

Ervaringen DLG en zorg

Vanuit DLG zijn wel projecten opgestart, waarbij bestaand en nieuw vastgoed op een groene locatie is ingericht als woonzorglocatie en heeft hier al de nodige ervaring over opgedaan.

Aanpak zorg en groen vanuit DLG

Bij vrijkomend vastgoed (of vastgoedlocaties) in het landelijke gebied begint het altijd met het inventariseren welke behoefte er is qua zorgvraag in de regio en welke combinatie tussen woonzorg en groen een combinatie is, die elkaar versterkt. Hierbij is er geen landelijk werkend concept, hoe de natuur- en zorgprojecten kunnen opgepakt worden. Het is altijd maatwerk. Hierbij gaat het om de beschikbare actoren in het gebied, welke instellingen met elkaar willen samenwerken, en wat er allemaal mogelijk is per locatie. Het gaat er om, dat zorginstellingen samen per locatie kijken wat de behoefte is.

Bij de aanpak van zorglandgoederen werkte DLG vanuit drie pijlers; zorg, natuur en recreatie. Zo moet het voldoen aan de wensen van de zorgpartners, moet het een meerwaarde opleveren voor natuur en landschap en is openstelling van het zorglandgoed voor recreatief

gebruik een vereiste. Het moet dus (deels of in beperkte maten) een bijdrage leveren aan de gemeenschap door het organiseren van publieksvoorzieningen zoals landgoedwinkel, theetuin, tentoonstellingen, horecafunctie, streekmuseum etc. De mogelijkheden van zorglandgoederen en de mate waarin er publieke functies aan zorglandgoederen gekoppeld kunnen worden is sterk afhankelijk van het zorgprofiel van de cliënten op het landgoed. Is er behoefte aan stille functies om een overdaad aan prikkels te voorkomen of is er juist ruimte voor publieke functies. In de meeste projecten komt wel naar voren, dat er op het zorglandgoed gezorgd moet worden voor variaties. Dus stille én publieke functies. Daarnaast moet er goed gekeken worden dat er ook in de winter, als er nagenoeg niets buiten te doen is voor cliënten, er ook een invulling wordt gegeven aan winteractiviteiten in de vorm van bijvoorbeeld een kas.

Rol gemeente

Een belangrijke partner bij het ontwikkelen van landelijk(e) vastgoed(locaties) is de gemeente. Door middel van bestemmingsplannen kunnen gemeenten bovenstaande ontwikkelingen mogelijk maken, of juist niet. Bij aanvang van de ideeën voor een zorglandgoed is de gemeente dan ook één van de belangrijkste partners.

In het buitengebied ligt vaak een herbestemmings-opgave voor verlaten boerenerven. Jaarlijks stoppen er veel boeren, zodat de oude functie van deze boerderijen vervalt (Havermans,2014). Vanuit gemeenten is het doel hier vaak om de stallen te saneren en er een nieuwe bestemming aan te geven. Om de gemeente mee te krijgen is het handig om te weten wat de meerwaarde van dergelijke ontwikkelingen kan zijn voor de gemeente.

- Kunnen de gebouwen gesaneerd worden en kan het een bestemming als zorglandgoed krijgen?

- Welke recreatieve functies wil de gemeente voor dat deel van het landelijke gebied?
- Welke opgave ziet de gemeente vanuit de Wet Maatschappelijk Ondersteuning (WMO). Kan het zorglandgoed ondersteunen om deze opgave te realiseren?

Het mooiste is als de gemeente ook belang heeft bij de ontwikkelingen van een zorglandgoed in bijvoorbeeld een recreatief steunpunt of het verdwijnen van lelijke gebouwen. Het uitgangspunt is om te kijken op welke manier de gemeente als partner om tafel te krijgen is. Een belangrijk punt bij de ontwikkeling van zorglandgoederen is om ruimte te maken binnen het bestemmingsplan voor flexibiliteit. De zorg verandert snel, de gebouwen moeten hierbij kunnen mee ontwikkelen. Zo moet er vanuit het bestemmingplan en de bouw rekening gehouden worden met de mogelijkheid om ook andere functies passend bij zorg, natuur en recreatie te kunnen geven aan de gebouwen en buitenruimte.

Ontwikkeling zorglandgoed

Als er plannen zijn voor de ontwikkeling van een zorglandgoed moet er eerst gekeken worden wat er op de locatie aanwezig is en welke voorzieningen er al zijn. Daarnaast werken volgens de drie pijlers, zorg, natuur en recreatie, waarbij een randvoorwaarde is dat die 3 pijlers met elkaar in balans zijn.

Burgerparticipatie

Het is belangrijk om direct de omgeving bij de plannen te betrekken en openheid te geven over de ontwikkelmogelijkheden. Hierbij moeten ze meegenomen worden in het hele traject. Aan het begin moet er openheid worden gegeven over wat er gaat gebeuren en welke doelgroep er komt op het zorglandgoed. Zo wordt voorkomen dat er onduidelijkheden naar voren komen over de type cliënten en dat de bevolking niet denkt dat er “gekken” komen. Daarnaast is het ook hier weer belangrijk te kijken wat het belang kan zijn van de omwonenden voor het zorglandgoed. Kunnen ze bijdragen als vrijwilliger in bijvoorbeeld een moestuin, kunnen ze een horeca onderneming starten, of biedt het recreatieve mogelijkheden die er eerst nog niet waren. Hoe meer in gesprek wordt

gegaan met omwonenden en belanghebbenden, hoe minder moeilijkheden er komen tijdens de procedure. Doel is dus om heel transparant te zijn, uit te gaan van wat het voor de buurt kan betekenen en eventueel een buurtklankbordgroep opstarten voor input.

Sociale functie

Het inpassen van sociale functies op zorglandgoederen vergroot de kans op het meekrijgen van partijen. Door bijvoorbeeld ruimte te creëren voor de buurt, zodat omwonenden er kunnen werken, vergaderen, ontmoeten of koffie drinken, wordt het draagvlak vergroot.

Zoekrichting Staatsbosbeheer functiecombinatie zorg

Binnen monumentale vastgoedobjecten is SBB op dit moment een inventarisatie aan het doen welke gebouwen er leeg staan en welke functies daar vervuld kunnen worden. Woonzorg is één van de zoekrichtingen. Staatsbosbeheer ontwikkelt vanuit drie doelen; beschermen, beleven en benutten. Dit zal dan ook de leidraad zijn binnen ontwikkelingen van vastgoed en de terreinen. Voorheen werd vanuit de DLG de zorglandgoedprojecten gericht op het lage sociale segment. Nu ligt de focus op verbreding daarvan naar óók het midden en hogere segment. Naast initiatiefnemers, zoals de reguliere zorginstelling, zorgontwikkelaars en vastgoedontwikkelaars betreedt ook een andere groep het speelveld, nl. particuliere eindgebruikers, die zich georganiseerd hebben in een CPO (een Collectief Particulier Opdrachtgeverschap). In een CPO neemt een groep mensen zelf het initiatief tot ontwikkelen van een zorglandgoed. Voorbeelden hiervan zijn welgestelde ouderen, die gezamenlijk eenzelfde woonwens hebben en vanuit bijvoorbeeld de verkoopopbrengst van hun woonhuizen gezamenlijk een nieuw project ontwikkelen, dat geheel is afgestemd op hun woonwensen. Door het toevoegen van een wooncomponent naast de dagbesteding kunnen de ontwikkelingskosten worden gedekt en een sluitende exploitatie worden gerealiseerd.

5c. InnovatieNetwerk

Het InnovatieNetwerk is een organisatie, die zich bezig houdt met innovatieve ideeën gericht op duurzame ontwikkelingen met de focus op de langere termijn in de sectoren landbouw, agribusiness, voeding en groene ruimte. Hierdoor zijn ze ook bezig met nieuwe concepten over het vormgeven van de relatie natuur en gezondheid en woonvormen in het buitengebied. Op het moment, zijn ze aan het verkennen op welke manier ze een rol kunnen spelen bij het vergroenen van bedrijventerreinen. Ook zijn ze bezig met het opleveren en vergroenen (aanleg en inrichting) van de agrarische gronden behorend bij Nieuwe Marke en de inrichting van het gezamenlijke erf.

Vergroening bedrijventerreinen

Innovatienetwerk is samen met Landschap Overijssel op twee bedrijventerreinen bezig om te kijken of vergroening van bedrijventerreinen kan bijdragen aan het terugdringen van het ziekteverzuim onder werknemers die werken op het bedrijventerrein. Hierbij kijken ze ook wat er nodig is om werknemers te stimuleren om tijdens de lunch een middagwandeling te maken of op de fiets te komen. Het doel hiervan is een samenwerking tussen de bedrijven om gezamenlijk de kosten voor ziekteverzuim terug te dringen en een deel van dit geld te investeren in vergroening van de buitenruimte van het bedrijventerrein.

Ontwikkelingen buitengebied en kansen voor natuur en zorg

In het buitengebied zijn veel ontwikkelingen gaande. Eén van die ontwikkelingen is dat er gemiddeld 7 boeren per dag stoppen (Trouw, 2014). De agrarische gronden worden veelal opgekocht door omliggende boeren, waarbij er niet altijd een duidelijke nieuwe bestemming is voor de bebouwing op de erven. Deze erven met woonhuis en vaak oude schuren met asbest komen dus veelal vrij, waarvoor een nieuwe bestemming voor moet worden gevonden.

Nieuwe marken

Deze vrijkomende erven bieden ontwikkelruimte voor nieuwe manieren van wonen in het buitengebied. Eén van deze nieuwe manieren van gebruik van deze erven is het concept Nieuw Marken ontwikkeld op initiatief van en onder leiding van InnovatieNetwerk. Hierbij wordt agrarische grond omgezet in nieuwe natuur. Hier kan worden gewoond in een eigen natuurgebied: 95% van de grond wordt gemeenschappelijk eigendom (via een Vereniging van Eigenaren) van

de nieuwe eigenaren en op 5% mogen de nieuwe eigenaren een huis bouwen. Door de ontwikkeling van agrarische gebruik naar natuur & wonen, kan dit een financiële drager zijn voor vergroening van het buitengebied.

Agrarische grond kost gemiddeld € 4,- tot € 5,- per m². Wanneer deze grond wordt omgezet naar bouwgrond voor woningen, kan dit een bedrag opleveren van gemiddeld € 170,- per m². Deze meerwaarde kan genoeg financiële middelen scheppen om de totale kosten te verlagen.

Koppeling nieuwe marken en zorg

De ontwikkeling in het buitengebied biedt niet alleen kansen voor wonen, maar ook voor de combinatie natuur en zorg. Deze voormalige boerenerven kunnen ontwikkeld worden tot kleinschalige woon-zorggroepen in bijvoorbeeld combinatie met mantelzorgwoningen. Zaak hierin is dat er vooral gekeken moet worden welke voordelen het ontwikkelen van zorgvastgoed kan hebben in het buitengebied voor de zorgsector.

Rol gemeente

Veel gemeenten bezitten al veel agrarische gronden in hun gemeentelijke grondbedrijf. De tendens hierbinnen was dat gemeenten op deze agrarische gronden zelf de winsten wilden behalen en daardoor de agrarische grond voor een veel hogere prijs doorverkochten aan projectontwikkelaars voor woningbouw. Met deze constructie zijn de bovengenoemde kansen maar moeilijk mogelijk omdat projecten dan veel te duur worden. Een goede richting zou zijn om te sturen op projecten op de voormalige boerenerven die een maatschappelijke meerwaarde biedt. Hierdoor kan er vanuit particuliere initiatieven en particulieren gelden een meerwaarde worden gegeven aan het buitengebied.

Bijlage 6. Zorg gerelateerde organisaties

6a. Friesland Zorgverzekeraar

De Friesland Zorgverzekeraar is een zorgverzekeraar die het meest is vertegenwoordigd in Noord Nederland en dan vooral de provincie Friesland. De verzekeraar heeft ongeveer, 560.000 verzekerden waarbij de focus van de verzekeraar ligt op Friesland en de rand van Friesland, o.a. omdat hier de meeste verzekerden wonen. Daarnaast zijn ze ook actief in de rest van Nederland, alleen ligt daar minder de focus op, enerzijds vanwege de beperkte capaciteit anderzijds omdat hier heel nadrukkelijk de samenwerking met de Groen & Fit partners wordt gezocht.

Wetenschappelijke onderbouwing

Ziektepreventie is een onderwerp wat steeds belangrijker wordt om de zorgkosten laag te houden in de toekomst. Helaas is er nog maar weinig onderzoek naar de relatie groen en gezondheid. Er is een beginnend onderzoek wat de positieve effecten kan zijn van groen op de gezondheid, maar nog weinig onderzoek over hoe dit dan werkt. Friesland zorgverzekeraar doet hier onder andere onderzoek naar in samenwerking met Professor Dr. Agnes van den Berg (RUG). Uit onderzoek blijkt onder andere dat wandel-coaching significant meer effect heeft dan een reguliere coachsessie. Natuur of een groene omgeving draagt hier voor een groot deel aan bij.

Aandachtspunten groen en gezondheid

Belangrijk is om projecten concreet, tastbaar en dichtbij te maken zoals groen in de wijken en dichtbij huis. Door de bewoners een beheer corporatie op te laten richten, kunnen ze het groen inrichten naar hun eigen hand en samen beheren. Dit brengt niet alleen sociale cohesie in een wijk en betrokkenheid bij de omgeving, maar bespaard ook geld in beheer en onderhoud,

Zichtbaarheid baten

Het begint bij het zichtbaar maken van maatschappelijk baten van groen en natuur, wat levert het op voor de maatschappij. Meer en hogere kwaliteit groen in de wijk kan bijvoorbeeld voor een afname zorgen van criminaliteit en zorg gebruik.

Inrichting dienstverlening

Voor een meer groenere zorg is niet alleen het zichtbaar maken van de baten belangrijk, maar

juist ook het aanbod van de groene zorgproducten en dienstverlening. Dit moet zo ingericht worden, dat mensen met een klacht doorverwezen kunnen worden naar een groene zorgaanbieder, en dat dit wordt vergoed door zorgverzekeraars. Momenteel valt dit nog niet onder zorgverzekeringswet. Om er voor te zorgen dat vraag en aanbod elkaar beter kunnen vinden ondersteund De Friesland het initiatief beterinhetgroen.nl

Maatschappelijke winst

Natuur en groen hebben niet alleen een positief effect op gezondheid, maar biedt ook vaak kans voor een bredere maatschappelijk winst in de vorm van recreatie en dergelijke. Het moet tastbaar worden wat de natuur oplevert voor de belanghebbenden. Stakeholders moeten benaderd worden met, ik heb een idee, ik kan dit voor je betekenen. Kennis delen en gezamenlijk de doelen bereiken. Mensen moeten bereid zijn om open en eerlijk te zijn, om het gezamenlijke doel voorop te zetten, i.p.v. persoonlijk doel.

Aansluiting bij bestaande projecten

Er liggen kansen door aansluiting te zoeken bij bestaande projecten. Hierbij kan er gekeken worden, hoe de natuur onderdeel kan uitmaken van de plannen. Een speerpunt hier binnen is 'toekomst gericht ontwikkelen' en het betrekken van mensen(omwonenden, zorginstellingen ondernemers etc.) bij het begin van de plannen.

6b. GGNet

GGNet is een Geestelijke Gezondheidsinstelling met locaties in Warnsveld en Apeldoorn. GGNet is een GGZ instelling, wat een resultaat is van de fusie tussen GGZ instelling en Spatie (Apeldoorn) en GGNet (Warnsveld) in 2006. In beide plaatsen heeft GGNet een groen instellings-landgoed in bezit van respectievelijk 35 Ha (Apeldoorn) en 33Ha (Warnsveld). De teamleider van Techniek en Groen (Dik Loman) op de twee locaties van GGNet is voor dit praktijkvoorbeeld geïnterviewd.

Ontwikkelingen GGZ

Beide landgoederen zijn opgericht als landgoed voor mensen met een psychische aandoening. De landgoederen werden beheerd door de Kerk.

Patiënten verbleven hier vaak vast en werden hier ver van de samenleving behandeld. De tendens was vroeger om de dagbesteding te richten op intensieve arbeid in een groene omgeving. De cliënten hielpen bij het groen onderhoud, in de landbouw en leefden op de terreinen. Het was een beschermende groene omgeving, enerzijds voor de cliënten, anderzijds vanuit de samenleving omdat “gekken” of geestelijk gestoorden, zoals ze vroeger werden genoemd, niet welkom waren in de maatschappij. Tegenwoordig is dit beeld nagenoeg veranderd. De link met natuur is in de afgelopen jaren sterk afgenomen. De dagbesteding is niet meer gericht op het grootschalige agrarisch werk. Ook kunnen cliënten hun behandelplan samen met de begeleider opstellen en zijn de cliënten een stuk mondiger. Verder zijn ze vaker hoog opgeleid waardoor ze minder fysiek werk willen doen. Ook wordt de zorg niet meer gelinkt aan groene gebieden.

Er wordt veel meer gestuurd op dag-behandelingen, in plaats van interne behandelingen. De cliënten met lichte psychiatrische aandoeningen worden dus zoveel mogelijk vanuit huis geholpen, alleen mensen met zware psychiatrische aandoeningen worden nog intern behandeld waarbij de tendens is dat de opnames zo kort mogelijk moeten duren. Hierbij komt ook de ontwikkeling bij kijken dat patiënten in woon-groepen in de woonwijken worden behandeld om ze zo veel mogelijk onderdeel van de samenleving te laten zijn. Toch heerst er huiver om psychiatrische cliënten met een zware gedrags-stoornis onder te brengen in woonwijken. Door deze psychiatrische problemen kunnen ze een gevaar vormen voor de samenleving. Daarnaast

vereenzamen veel cliënten in de woonwijken. De twee terreinen van GGNet zijn daarom ook nog beiden in gebruik.

Veranderingen GGZ

De veranderingen binnen de zorg hebben ook een groot effect binnen GGNET. Door bezuinigingen is het hoogstwaarschijnlijk dat de GGNet afscheid moet gaan nemen van één van de zorg-landgoederen. De GGNet heeft namelijk door stimulering vanuit de overheid ongeveer 10 jaar geleden vastgoed gehuurd naast ziekenhuizen met als reden meer midden in de samenleving te staan. Hier hebben ze relatief dure huurcontracten lopen van ongeveer 30 á 40 jaar. Dit terwijl de twee instellingsterreinen en bijbehorend vastgoed geheel in eigendom is van GGNet en de meeste gebouwen zijn afbetaald.

GGZ zorg is basistaak GGNet

In de komende jaren zal GGNet zich steeds meer richten op de corebusiness van de instelling, het verlenen van psychiatrische zorg, die betaalbaar blijft en toekomstbestendig is. Hier valt het groenonderhoud niet bij. Zorg verlenen in de groene omgeving wordt niet als doel of meerwaarde gezien.

Bijlage 7. Financieringsconstructies

Natuurnetwerk Nederland Het Natuur

Natuurnetwerk Nederland (NNN) is de opvolger van de Ecologische Hoofdstructuur en dient als aaneengesloten netwerk van Nederlandse natuurgebieden. Wanneer er zorgvastgoed ligt in, of aan de rand van het Natuurnetwerk Nederland, zijn er mogelijk financiële regelingen vanuit provincies voor aanleg en beheer van natuur. Er zijn middelen beschikbaar onder voorwaarde voor functieverandering (landbouw naar natuur) en voor beheer van natuur onder NNN.

Subsidiestelsel Natuur en Landschap

Ook vanuit de zorgsector kan gebruik gemaakt worden van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Door dit subsidiestelsel kunnen grondeigenaren subsidies van de provincie ontvangen voor inrichting en beheer van de natuur die zij op hun grond ontwikkelen. Het SNL gaat uit van efficiënter en effectiever natuurbeheer. Hierdoor worden beheerders niet meer afgerekend op het natuurresultaat waarin bijvoorbeeld het aantal planten wordt geteld, maar is de vergoeding nu gebaseerd op het gevoerde beheer (de beheermaatregelen). Ook is er meer maatwerk per gebied waarbij er rekening gehouden wordt met regionale verschillen in het landschap. Daarnaast vragen beheerders een eenvoudige en eenduidige digitale subsidie aan (*Portaal Natuur en Landschap, 2015; van Hattem, 2015*).

Natuurschoonwet

De Natuurschoonwet (NSW) is een constructie die mogelijkheden voor financiering biedt. Het is een Nederlandse belastingwet, die fiscale voordelen geeft aan eigenaren, vruchtgebruikers of erfpachters van landgoederen, die voldoen aan een aantal voorwaarden (*Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2015*). Een NSW landgoed is een: Om in aanmerking te komen voor de fiscale voordelen van de Natuurschoonwet op een landgoed zijn een aantal voorwaarden opgesteld:

- Landgoed heeft een minimale oppervlakte van 5 hectare, is aaneengesloten, of (deel van een) historische buitenplaats die een oppervlakte van minimaal 1 hectare heeft.
- Landgoed is (eventueel met een ander landgoed) een aaneengesloten gebied met een oppervlakte van 5 hectare (uitzondering: historische buitenplaatsen)
- Landgoed bestaat minimaal uit 30% houtopstanden (bos) of natuurterreinen. Combinatie van beide is ook mogelijk

Naast deze voorwaarden worden er ook voorwaarden gesteld om het landgoed publiekelijk open te stellen. De voorwaarden hiervoor zijn:

- Vrij toegankelijke en begaanbare wegen en paden voor wandelaars
- Landgoed over het algemeen het hele jaar dagelijks toegankelijk is van zonsopkomst tot zonsondergang
- De openstelling voor het publiek duidelijk waarneembaar is aangegeven met borden

Bij het aanvragen van de constructie, hoeft nog niet aan alle voorwaarden worden voldaan (*Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2015*).

Deze constructie kan zowel worden toegepast door bestaande als nieuwe landgoederen (van zorginstellingen). Daarnaast kan er gedacht worden aan oude natuurgebieden en landbouwgebieden aangrenzend aan de zorginstelling. Het eigendom kan dan in een aparte BV: de NSW BV komen. Hier kunnen bijvoorbeeld verenigingen van eigenaren en/of vastgoedbeleggers en zorgwerknemers aandelen in nemen. Op die manier kan het geld, dat wordt ingelegd, worden gebruikt voor bijvoorbeeld de aankoop en inrichting van het natuurgebied of andere natuur gerelateerde investeringen. Voor het gebruik van het park betaalt de zorginstelling een beheervergoeding aan de NSW BV. Daarnaast kan het gewenst zijn om voor de continuïteit

van het beheer de positie van de terreinbeheerder te verankeren binnen de NSW BV (*Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2015; van Hattem, 2015*).

Groengarantie

Om een win-win situatie te creëren voor zowel de zorg als de natuur kan er gewerkt worden met Groengarantie. Hierbij wordt een contractuele afspraak gemaakt tussen twee of meer partijen. De partijen maken hierbij de afspraken over het verbeteren of in stand houden van de omgeving. De partij die de garantie ontvangt, oftewel de koper, kan een belangenvereniging, huiseigenaar, terrein beherende organisatie, projectontwikkelaar of bedrijf zijn. De partij, die de vergoeding ontvangt, is altijd een grondeigenaar. Meestal zijn dit gemeenten, agrariërs, terrein beherende organisaties, projectontwikkelaars of andere partijen. Door het vestigen van een Groengarantie worden verkopers gehouden aan het niet doen of juist toestaan van een actie of handeling. Belangrijk hierbij is om de afspraken schriftelijk vast te leggen (*Groengarantie, 2015*). Een Groengarantie kan bestaan uit:

- Beperkingen van mogelijkheden voor de grondeigenaar ('niet-doen' afspraak). Een koper kan zo een Groengarantie krijgen op het behouden van een vrij uitzicht in de toekomst
- Uitvoeren van een actie (een 'doen' afspraak) zoals het aanleggen van een wandelpad, groenwal of het verfraaien van een schuur

Rechten als basis

Zorginstellingen kunnen ook gebruik maken van rechten. Rechten zijn een instrument om de lange termijnfinanciering vast te leggen. Ze dwingen overheden, die rechten verlenen, verder te kijken dan hun vierjarige bestuurstermijn. Hierbij wordt een termijn van minimaal 10 jaar gehanteerd als financieringstermijn. Binnen deze rechten kunnen duidelijke afspraken worden gemaakt met bijvoorbeeld zorglandgoederen. Hierbij kan bijvoorbeeld de gemeente of beheerinstantie het recht worden gegeven aan een zorginstelling om een onderneming te starten in of in de nabijheid van groen. Als plicht dient deze ondernemer echter wel een deel van de winst af te staan aan het beheer en onderhoud van het groen (*Bade, 2012*).

Rood-voor-groen

Gemeentes kunnen gebruik maken van rood-voor-groen regelingen. Het doel hiervan is het ontwikkelen en het duurzaam versterken van bestaand en nieuw "groen" (cultuurhistorie, landschap, natuur, recreatief medegebruik) in het buitengebied. Een middel om dat te bereiken is door het nieuwe rood. Wel zijn hier voorwaarden aan verbonden waarbij het belangrijk is dat er een goede balans is tussen rood en groen, tussen privaat en publiek belang, tussen groen met een maatschappelijke meerwaarde en de versterking van het buitengebied. Uiteindelijk is het doel om de ruimtelijke kwaliteit en de leefbaarheid van het landelijk gebied te vergroten. Zorginstellingen zouden gebruik kunnen maken van deze instructie op bijvoorbeeld een zorglandgoed. Er zijn een aantal voorwaarden waaraan de gebruikmaking van de instructie aan moet worden voldaan (*Klompe & Hell, 2008*).

- Landgoed moet minimaal een grootte hebben van 50 ha en minimaal 50 jaar oud zijn.
- Een belangrijke maatschappelijke functie vervullen.
- Belangrijke bijdrage leveren aan de realisering van de provinciale en gemeentelijke doelstellingen op het gebied van natuur, landschap, cultuurhistorie, water en recreatief medegebruik.
- Op bestaande landgoederen moet er altijd sprake zijn van de ontwikkeling van extra kwaliteiten. Hierbij komen zowel de kosten voor het realiseren en beheer van nieuwe "groene" functies als kosten voor behoud en herstel van bestaande groene functies in aanmerking.
- Investerings uit het verleden komen niet in aanmerking voor Rood voor Groen
- De toepassing is alleen mogelijk als de duurzame instandhouding van het landgoed goed veilig is gesteld.

Provincies

Provincies kunnen de natuur ook op verschillende manier financieren waarin ze hun eigen beleid voeren. Ze hebben vanuit de beleidsopgave uit het Natuurpact, de opgave om een bijdrage te leveren aan het realiseren van Natuur Netwerk Nederland. Zij willen veelal financieren wanneer er sprake is van substantiële cofinanciering van minstens 50% door anderen dan de provincie. Daarnaast willen ze hun subsidies inzetten op het ontwikkelen van ecologische systemen en minder op losse natuur of groen. Ze willen investeren in natuurontwikkelingen en beheer vooral in grotere robuuste eenheden. Natuur met een internationale opgave, zoals Natura 2000 heeft voor de provincies prioriteit, maar valt nog onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van EZ (*van Hattem, 2015*).

Beheer uitbesteden

De inrichting en het beheer van aangrenzende natuurgebieden bij een zorginstelling kan uitbesteedt worden aan natuurorganisaties als Staatsbosbeheer, het Provinciaal Landschap of Natuurmonumenten wat het beheer goedkoper maakt dan via een reguliere hovenier. Daarnaast kunnen zorginstellingen ervoor kiezen om bij een natuurorganisatie de grond voor de gebouwen te pachten waardoor het beheer van de natuur bij de natuurbeherende organisatie blijft. Op deze manier heeft de zorginstelling maar in beperkte mate de lasten, maar wel de lusten van (het stukje) natuur op het landgoed.

POSTBUS 15
3870 DA HOEVELAKEN
WESTERDORPSSTRAAT 68
3871 AZ HOEVELAKEN

TELEFOON 033 253 9255
INFO@NATIONAALGROENFONDS.NL
NATIONAALGROENFONDS.NL